

S. van Berkum

Onderzoekverslag 41

**INTERNATIONALE ASPECTEN VAN HET
EG-LANDBOUWBELEID
DE RELATIE MET VIER ONTWIKKELINGSLANDEN**

SIGN: L28-41
EX. NO: C
MLV:

September 1988

Afdeling Algemeen Economisch Onderzoek en Statistiek
Landbouw-Economisch Instituut

REFERAAT

INTERNATIONALE ASPECTEN VAN HET EG-LANDBOUWBELEID; DE RELATIE MET
VIER ONTWIKKELINGSLANDEN

Berkum, S. van

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1988

Onderzoekverslag 41

102 p., tab., fig., bijl.

Onderdeel van het LEI-onderzoek naar de gevolgen van het EG-landbouwbeleid voor derde landen. Na drie inleidende hoofdstukken over achtereenvolgens het EG-landbouwbeleid, de internationale agrarische markt en de effecten van het EG-landbouwbeleid op derde landen, wordt afzonderlijk aandacht besteed aan vier ontwikkelingslanden. Deze case studies gaan over Thailand, Malawi, Egypte en Burkina Faso.

Landbouw/Landbouwbeleid/Handel/Handelspolitiek/EG/Thailand/Malawi/Egypte/Burkina Faso

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	12
2. HET LANDBOUWBELEID VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAP	15
3. DE ROL VAN DE EG EN DE ONTWIKKELINGSLANDEN OP DE INTERNATIONALE AGRARISCHE MARKT	20
3.1 De EG en de rest van de wereld	20
3.2 De positie van de ontwikkelingslanden op de agrarische wereldmarkt en de handelsstromen tussen de EG en de ontwikkelingslanden	23
4. DE EFFECTEN VAN HET EG-LANDBOUWBELEID OP DERDE LANDEN	28
4.1 Het Gemeenschappelijk landbouwbeleid in een vraag- en aanbod-diagram	29
4.2 Het kwantificeren van de effecten	32
5. THAILAND EN DE GEVOLGEN VAN HET GLB	46
5.1 De agrarische handel tussen Thailand en de EG	46
5.2 Tapioca, een alternatieve veevoergrondstof	47
5.3 Kwantificering van de gevolgen van het tapioca-quotum	51
6. MALAWI EN DE GEVOLGEN VAN HET GLB	56
6.1 De agrarische handel tussen Malawi en de EG	56
6.2 De plaats van de landbouw in de Malawische economie	57
6.3 Effecten van het landbouwbeleid van de EG voor Malawi	58
7. EGYPTE EN DE GEVOLGEN VAN HET GLB	62
7.1 De agrarische handel tussen Egypte en de EG	62
7.2 Het interne landbouwbeleid van Egypte	63
7.3 Profiteert Egypte van het GLB bij haar tarwe-importen?	65
8. BURKINA FASO EN DE GEVOLGEN VAN HET GLB	71
8.1 De agrarische handel tussen Burkina Faso en de EG	71
8.2 Het interne landbouwbeleid van Burkina Faso	72
8.3 De invloed van graaninvoer en voedselhulp op de voedselproductie	77

INHOUD (vervolg)

	Blz.
9. CONCLUSIES	83
LITERATUUR	88
BIJLAGEN	
A De belangrijkste prijsondersteunende instrumenten van het GLB	96
B1 Import (c.i.f.) van de EG uit de ontwikkelingslanden in 1984	97
B2 Import (c.i.f.) van voedingsmiddelen in de EG uit de ontwikkelingslanden, 1984	97
B3 Export (f.o.b.) van de EG naar ontwikkelingslanden in 1984	98
B4 Export (f.o.b.) van voedingsmiddelen van de EG naar ontwikkelingslanden in 1984	98
C1 Nominale protectiecoëfficiënten voor producenten en consumentenprijzen voor bepaalde produkten in industriële landen, 1980-1982	99
C2 Nominale graden van agrarische protectie, 1955-1980	99
D1 Producenten Subsidie Equivalenten voor produkten en landen	100
D2 Consumenten Subsidie Equivalenten voor produkten en landen	101
E Macro-economisch overzicht van de vier ontwikkelingslanden	102

Woord vooraf

Sinds 1975 is op het LEI een onderzoek in voorbereiding naar de gevolgen van het EG-landbouwbeleid voor derde landen. Het daadwerkelijk uitvoeren van het onderzoek is er steeds bij gebleven, vooral omdat onderzoek op het terrein van het interne functioneren van het EG-landbouwbeleid een hogere prioriteit had. Met het meer acuut worden van de problemen van de EG en andere landen in de internationale handel is het moment aangebroken, dat het voorgenomen onderzoek daadwerkelijk van start gegaan is.

Het is de bedoeling de directe en indirecte relatie van de EG met een aantal landen en landengroepen in de vorm van deelstudies te analyseren. Deze deelstudies vormen de bouwstenen voor een meer algemeen getinte eindrapportage.

De hierbij gepubliceerde rapportage behandelt de effecten van het EG-landbouwbeleid op de landbouw en het landbouwbeleid in vier ontwikkelingslanden, te weten Thailand, Egypte, Malawi en Burkina Faso. Er is gekozen voor een aantal "voorbeeld-studies", omdat algemene uitspraken over de gevolgen van het EG-landbouwbeleid voor de landbouw in ontwikkelingslanden - vooralsnog - weinig zinvol geacht werden.

Het onderzoek is in de eerste helft van 1987 uitgevoerd door de heer S. van Berkum, student aan de Economische Faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen. De begeleiding was in handen van drs. D. Strijker.

De directeur,

J. de Veer

Den Haag, september 1988

Samenvatting

Met het landbouwbeleid van de EG wordt een aantal doelstellingen nagestreefd, waarvan groei van de produktiviteit, stabiele prijzen en een redelijk inkomenspeil in de landbouwsector de belangrijkste zijn. Dit streven vereist een bescherming van de landbouw aan de buitengrens. Een systeem van importbelemmerende mechanismen, waarin de variabele importheffing een belangrijke plaats inneemt, beschermt de interne EG-markt af tegen het vaak veel goedkopere aanbod uit derde landen. De meeste bescherming aan de buitengrens wordt geboden aan de gematigde zoneprodukten (granen, zuivelprodukten, vlees en suiker), die het hart van het GLB vormen. Als de produktie niet meer op de binnenlandse markt kan worden afgezet, exporteert de EG de surplusproduktie met behulp van exportsubsidies. De bescherming van de eigen produktie met behulp van importmaatregelen en het exporteren van surplusproduktie via exportsubsidies beïnvloedt de handel en de prijzen op de internationale agrarische markten. De mate waarin het GLB de internationale markten beïnvloedt is afhankelijk van de mate waarin de landbouwprodukten bescherming ondervinden van het GLB. Hieruit volgt dat de effecten van het GLB op de internationale markt per produkt moeten worden vastgesteld. Daarnaast is het voor een derde land bepalend of dat land als netto-importeur of als netto-exporteur op de agrarische wereldmarkt opereert.

De Gemeenschap neemt een zeer belangrijke positie in met betrekking tot de wereldhandel in landbouwprodukten. De buitenlandse handel is sinds 1968 toegenomen tot het niveau van \$49 miljard aan invoer en \$31 miljard aan uitvoer in 1985. De invoer bestaat vooral uit tropische landbouwprodukten, terwijl de uitvoer voor het belangrijkste deel bestaat uit granen, zuivelprodukten en vlees. De Gemeenschap is de grootste importeur van landbouwprodukten in de wereld; het aandeel van de EG in de totale wereldinvoer bedroeg in 1985 21,8%. Als exporteur van landbouwprodukten neemt de EG na de VS de tweede plaats in. Het aandeel van de EG in de totale wereldexport bedroeg in 1985 12,5%.

De ontwikkelingslanden zijn zeer belangrijke handelspartners van de EG. Deze landen leverden de EG in 1985 53,5% van haar agrarische invoer en dit percentage is al jaren aan het toenemen. De EG exporteert 42,6% van haar totale landbouwexport naar ontwikkelingslanden. Dit percentage is sinds 1983 iets afgenomen.

De ontwikkelingslanden zijn als groep meer belangrijke aanbieders en vragers op de agrarische wereldmarkten dan de EG, gezien hun aandeel in de wereldexport (33,8%) en in de wereldimport (28,7%). In 1984 ging 17% van de totale agrarische export van de ontwikkelingslanden naar de EG en importeerde men 32,3% van de totale agrarische importbehoefte vanuit de Gemeenschap. De han-

delscontacten tussen beide landengroepen zijn omvangrijk, zowel in absolute als in relatieve zin. De werking van het GLB en de effecten daarvan op het agrarische handelsbeleid van de EG zijn van groot belang voor de ontwikkelingslanden, omdat de positie van deze landen erdoor beïnvloed wordt via zowel directe agrarische handelsrelaties tussen beide blokken als de indirecte weg op de internationale markten.

De directe handelseffecten van het GLB vloeien voort uit een toenemende produktie binnen de Europese landbouwsector. De technologische vooruitgang en het markt- en prijsbeleid van de EG hebben het vraagoverschot in de EG verminderd en van bepaalde landbouwprodukten is het zelfs geheel verdwenen zodat er een aanbodoverschot van die produkten is ontstaan. Er vindt dan een verdringing plaats van derde landen die hun produkten voorheen nog op de EG-markt af konden zetten. Daarnaast wordt het surplus met behulp van exportsubsidies uitgevoerd met als gevolg een grotere internationale concurrentie met dalende prijseffecten. Netto-importerende landen daarentegen kunnen profiteren van goedkopere importen. Bij slechts enkele produkten, waaronder met name de produkten die in het veevoer verwerkbaar zijn, hebben exporteurs van landbouwprodukten kunnen profiteren van het GLB.

Er is een aantal studies beschikbaar, waarin geprobeerd is een kwantitatieve analyse te maken van de effecten van het Europese landbouwbeleid voor ontwikkelingslanden. In die studies wordt uitgegaan van een gehele of gedeeltelijke liberalisering van het GLB. Het gevolg daarvan is dat de internationale prijsniveaus stijgen en de exportkansen voor ontwikkelingslanden toenemen. De invoer van veel voedselprodukten zou echter belangrijk duurder kunnen worden. Aan de hand van verschillende veronderstellingen ten aanzien van vraag- en aanbodelasticiteiten en de mate waarin exporteurs kunnen profiteren van hogere prijzen en meer afzet en importeurs meer gaan betalen voor hun invoer geven de onderzoeken de volgende uitkomsten. Matthews berekent een verlies van 0,3-1 miljard dollar aan exportopbrengsten voor de ontwikkelingslanden. Ook de Wereldbank komt tot de conclusie dat de geïndustrialiseerde landen hun agrarisch beleid niet eenzijdig zouden moeten liberaliseren, omdat dit in zijn algemeenheid nadelig is voor de ontwikkelingslanden. Een mondiale liberalisering van de agrarische handel zou wel positieve effecten hebben voor beide blokken. Sampson en Yeats, die zich op een agrarische handelsliberalisatie van de OECD-landen hebben geconcentreerd, komen daarentegen tot de conclusie dat de toegenomen exportopbrengsten de hogere invoerkosten voor de ontwikkelingslanden ver overtreffen. Ook het IIASA komt in een omvangrijk onderzoek tot de conclusie, dat een eenzijdige agrarische handelsliberalisatie van de OECD-landen de beste uitkomsten geeft voor de ontwikkelingslanden.

Omdat er ten aanzien van elk van bovenstaande studies een groot aantal kritiekpunten en tekortkomingen op te noemen zijn,

kan gesteld worden dat er over de kwantitatieve effecten van het Europese landbouwbeleid voor de ontwikkelingslanden als groep nog weinig duidelijkheid bestaat. Wel is duidelijk dat er een onderscheid moet worden gemaakt tussen netto-exporterende en netto-importerende ontwikkelingslanden, terwijl het produkt dat van belang is in de relatie met de EG ook een grote rol speelt bij de bepaling van de effecten. Om een nauwkeuriger beeld te krijgen van hoe ontwikkelingslanden de invloed van het Europese landbouwbeleid ondervinden is in het onderzoek waarover hier wordt gerapporteerd voor vier casestudies gekozen. De ontwikkelingslanden zijn gekozen op grond van hun agrarische handelspositie en fase van ontwikkeling. Thailand en Malawi zijn netto-exporteurs van landbouwprodukten, waarbij het eerst genoemde land een middle-income en het tweede een low-income-country is. Egypte, als middle-income-country, en Burkina Faso als low-income-country, zijn de netto-importerende ontwikkelingslanden, die in deze studie zijn bekeken.

Thailand is een grote netto-exporteur van landbouwprodukten, met rijst, mais, rubber en tapioca als belangrijkste exportprodukten. In de agrarische handel tussen Thailand en de EG neemt tapioca de belangrijkste plaats in. Dit produkt van de cassaveplant is rijk aan zetmeel en is door de relatief hoge producentenprijzen van het Europese graan een aantrekkelijk alternatief voor de verwerking tot veevoeder. Door de toegenomen vraag uit de EG in de jaren zeventig werd de Thaise produktie van tapioca enorm gestimuleerd. De toevloed van een goedkope veevoedercomponent lokte protesten uit van de graanproducerende lidstaten van de Gemeenschap, die op de langere termijn het inkomen van hun graanboeren bedreigd zagen. Onder druk van de EG stemde Thailand in 1982 in met een vrijwillige exportbeperking van +40% in 1986. De effecten van die exportbeperking zijn afhankelijk van de hoogte van de vraag- en aanbodelasticiteiten van tapioca. Schneider berekent aan de hand van een relatief inelastische vraag een positief effect voor de Thaise exportopbrengsten. De inkomenseffecten voor de Thaise boeren zijn daarentegen negatief door de lagere binnenlandse prijs. De exporteurs profiteren van de lagere binnenlandse prijs en de toegenomen aanbodprijs van tapioca op de Europese markt. Hoewel Blom ook uitgaat van een prijsstijging van tapioca binnen de EG, gelooft hij niet dat het positieve prijseffect het negatieve hoeveelheidseffect goedmaakt. Blom's berekening van de vraagelasticiteit van -3 zorgt voor een lagere exportopbrengst voor Thailand uit de tapioca-export naar de Gemeenschap. Slaagt het land erin een optimale marktsegmentatie door te voeren, zodat men profiteert van de prijsstijging in de EG en de rest van het exportaanbod op de wereldmarkt tegen een concurrerende prijs weet af te zetten, dan hoeft men volgens Blom geen nadeel van de quotering te ondervinden. De concurrentiekracht van tapioca komt echter voort uit de lage invoertarieven van de EG voor het produkt te zamen met de hoge interne graanprijzen. Die

voordelen bezit het produkt niet op andere markten. Het wegvallen van een groot deel van de export naar de EG betekent daarom een klap voor de Thaise exportopbrengsten uit tapioca, terwijl er grote inkomensverliezen voor de tapiocaboeren optreden.

Malawi is een arm, netto-exporterend land van agrarische produkten. De beroepsbevolking is voor meer dan 80% werkzaam in de landbouw. Het land is vrijwel geheel zelfvoorzienend met betrekking tot voedselprodukten. Als verklarende factoren voor deze gunstige situatie worden zowel natuurlijke factoren als het landbouwbeleid van de overheid genoemd. In de handelsrelatie met de EG zijn suiker en tabak, die overwegend op grote plantages worden voortgebracht, de belangrijkste produkten. In het kader van het Verdrag van Lomé mag Malawi 20.000 ton suiker per jaar naar de EG exporteren tegen de interne suikerprijs. Deze prijs ligt veel hoger dan de wereldmarktprijs, zodat het land profiteert van deze regeling. De EG is echter ook een enorme concurrent op de internationale suikermarkt. Door de druk op de internationale suikerprijs, die hiervan het gevolg is, worden de voordelen voor Malawi van de suikerovereenkomst deels weer teniet gedaan. Het voordeel van de Lomé-afpraak is afhankelijk van de hoogte van de wereldmarktprijs. Bij een zeer lage internationale suikerprijs zijn de financiële voordelen groot, maar liggen de internationale en de EG-prijs dicht bij elkaar, dan zou Malawi (en de andere betrokken suikerexporteurs) beter af zijn met een afschaffing van de suikerovereenkomst en een liberalisering van het EG-suikerbeleid. De tabakexport van Malawi naar de EG wordt gehinderd door importbeschermende maatregelen en hoewel het produkt binnen de Stabex-regeling zou moeten vallen, is onder druk van Europese tabaksproducenten tabak geen onderdeel van dit belangrijke exportopbrengsten stabiliserende programma.

Egypte is een zeer grote netto-importeur van agrarische produkten. Het interne landbouwbeleid wordt gekenmerkt door subsidiëring van de binnenlandse consumptie. Mede door de enorme bevolkingsgroei hebben lage voedselprijzen gezorgd voor een vraagtoename, waaraan de binnenlandse produktie niet kon voldoen. De produktie van voedsel (met name tarwe) werd door het markt- en prijsbeleid van de overheid ook niet gestimuleerd. De consequentie van dit al tientallen jaren gevoerde beleid is, dat Egypte voor haar voedselvoorziening volledig afhankelijk is van het buitenland. Bij de invoer van tarwe en tarwebloem profiteert Egypte echter van de grote concurrentie tussen de belangrijkste exporteurs van deze produkten, de VS, Australië en de EG. De aantrekkelijkheid van de grote exportmarkt, die Egypte door haar grote bevolking is, doet de exporteurs Egypte grote concessies aanbieden ten aanzien van prijs en kredietovereenkomsten. In deze harde concurrentiestrijd lijken de VS en Australië de Gemeenschap van de Egyptische markt te verdrijven. Egypte profiteert enorm van de goedkoop verkregen tarwe-importen en wordt in staat gesteld de

binnenlandse landbouwpolitiek van lage voedselconsumptieprijsen in stand te houden.

Burkina Faso is een zeer arm, netto-importerend land. Ongeveer 90% van de beroepsbevolking vindt zijn bestaan in de landbouw, waar men in het algemeen slechts voor eigen gebruik produceert. Tot 1965 was Burkina Faso voedselzelfvoorzienend, maar door de teleurstellende landbouwproductie en een groeiende bevolking zijn sindsdien vaak voedselimporten en -hulp noodzakelijk gebleken. Het herstellen van de voedselzelfvoorziening heeft prioriteit in het overheidsbeleid maar de productie van handelsgewassen (onder andere katoen) krijgt in de praktijk de meeste aandacht vanwege hun aantrekkelijkheid als exportprodukt. Toch ligt de producenten (en consumenten-) prijs van sorghum, het belangrijkste voedselprodukt, boven het internationale prijsniveau, waaruit geconcludeerd kan worden dat de overheid een productie-stimulerend landbouwbeleid voert. De uitvoering van het beleid wordt echter gekenmerkt door het gebrekkige functioneren van OFNACER, de staatsonderneming die belast is met het reguleren van de graanmarkt. De EG, en dan met name Frankrijk, speelt bij de graaninvoer en -hulp, die in bepaalde jaren noodzakelijk is, een rol van betekenis. Vaak echter komt de hulp met vertraging het land binnen, zodat de aankomst van buitenlandse graan kan samen-vallen met een goede oogst. Afhankelijk van de regionale distributie, de opslagcapaciteit en het verdere functioneren van OFNACER en het gevoerde overheidsbeleid zal er dan een effect op de voedselprijzen kunnen ontstaan, zodanig dat de eigen productie niet meer (of met verlies) kan worden afgezet en ontmoedigd wordt. Uit de gebrekkige gegevens van Burkina Faso kan niet worden geconcludeerd dat de voedselprijzen sterk worden beïnvloed door de voedselhulp en de binnenlandse voedselproductie ontmoedigen.

1. Inleiding

De Europese Gemeenschap voert sinds haar oprichting in 1957 een gemeenschappelijk landbouwbeleid. Dat heeft gevolgen gehad voor de internationale agrarische handelsstromen en prijzen. Vaak wordt beweerd dat de internationale effecten van het Europese landbouwbeleid nadelig zijn voor de ontwikkelingslanden. In deze studie wordt die bewering nader onderzocht en zal geconcludeerd worden, dat er belangrijke voorwaarden aan die stelling verbonden zijn en dat er ontwikkelingslanden zijn waarvoor de bewering geheel niet opgaat.

In vrijwel elk ontwikkelingsland vormt de landbouw de kern van de economie. Traditioneel zijn veel ontwikkelingslanden belangrijke aanbieders op de internationale agrarische markt. Veel ontwikkelingslanden zijn afhankelijk van landbouwprodukten voor het verkrijgen van de voor hun economische ontwikkeling benodigde deviezen. In de afgelopen decennia echter zijn veel ontwikkelingslanden vragers geworden van voedselprodukten, die men zelf in onvoldoende mate produceert. De Gemeenschap is ook een grote aanbieder en vrager van landbouwprodukten, waardoor beide landengroepen elkaar veelvuldig als tegenspeler treffen op de wereldmarkt. De invloeden van het EG-landbouwbeleid liggen op het terrein van de afzetmogelijkheden voor ontwikkelingslanden op de Europese markt, de afzetmogelijkheden op de niet-EG markten en op het terrein van de wereldmarktprijzen. Daarnaast zijn er nog de invloeden, die uitgaan van het bilateraal tegen extra lage prijzen beschikbaar stellen van de voedselprodukten en het leveren van voedselhulp op de interne landbouwsector van een netto-importerend ontwikkelingsland. De preferentiële accoorden (met name het ACP-verdrag) geven ontwikkelingslanden de mogelijkheid bepaalde landbouwprodukten tegen hogere prijzen dan wereldmarktprijzen op de Europese markt af te zetten. De inhoud van deze accoorden wordt mede bepaald door het GLB. Deze studie tracht bovenstaande effecten van het gemeenschappelijk landbouwbeleid voor de ontwikkelingslanden nader te bestuderen en voor zover mogelijk te kwantificeren.

In hoofdstuk 2 wordt eerst de inhoud en de werking van het EG-landbouwbeleid uiteengezet. Het landbouwbeleid heeft ertoe geleid dat de EG een sterke positie op de internationale agrarische markten heeft genomen, zoals in hoofdstuk 3 wordt aangetoond. In dat hoofdstuk wordt ook de positie van de ontwikkelingslanden in de internationale agrarische handel geschetst. Hoofdstuk 4 handelt over de internationale effecten van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Eerst wordt met vraag- en aanboddiagrammen aangegeven wat de gevolgen zijn van de produktie-uitbreiding van de Gemeenschap op de internationale markt voor landbouwprodukten. Vervolgens wordt getracht het verkregen kwalitatieve beeld te

kwantificeren met behulp van protectiegraden en met (in de literatuur voorkomende) berekeningen over de gevolgen van een gedeeltelijke of totale agrarische handelsliberalisatie van de EG. Daarbij wordt ook aandacht geschonken aan het soort landbouwprodukt (gematigde zone of tropisch produkt).

Het algemene beeld van de effecten van het Europese landbouwbeleid voor de (weinig homogene groep) ontwikkelingslanden wordt nader gestalte gegeven met enkele casestudies (hoofdstuk 5 t/m 8). Daarin worden vier ontwikkelingslanden (Thailand, Malawi, Egypte en Burkina Faso) nader onderzocht op hun relatie met de EG en wordt vooral getracht de wijze waarop het land gevolgen ondervindt van het EG-beleid te analyseren. Daarbij is het noodzakelijk het interne landbouwbeleid in ogenschouw te nemen om te kunnen beoordelen in hoeverre de buitenlandse landbouwsituatie door externe factoren wordt beïnvloed.

Elk van de vier landen bevindt zich in een geheel eigen positie met betrekking tot de EG en tot de wereldeconomie. Er is namelijk een keuze gemaakt op grond van inkomens- (laag- of middelinkomen, definitie van de Wereldbank) en handelspositie (netto-importeur of -exporteur). Dat heeft geleid tot de keuze van de volgende landen: als netto-exporterende landen Thailand en Malawi, waarvan de eerste een middelinkomens- en de tweede een hooginkomensland is; Egypte (middelinkomen) en Burkina Faso (laag inkomen) zijn netto-importerende landen. Bij de behandeling van de relatie tussen de EG en zo'n land staat steeds één produkt-(groep) centraal.

Soms vervaagt de grens tussen het landbouwbeleid en het ontwikkelingsbeleid van de EG. Dat wordt mede veroorzaakt door de nauwe relatie tussen het GLB en de mogelijkheden van de EG tot het verstrekken van de voedselhulp. Tot voor kort was het verband tussen beide expliciet geformuleerd in het Europese ontwikkelingsbeleid. De overschottenproductie van bepaalde produkten stelt de EG in staat voedselhulp uit de eigen voedselvoorraden te verstrekken. In geval van Burkina Faso, waar de EG in de jaren zeventig veel voedselhulp aan gezonden heeft, zijn de (eventuele) gevolgen van de voedselhulp op de interne landbouwsituatie terug te voeren op het GLB. Een iets minder duidelijk maar wel degelijk aanwezige invloed van het GLB, doet zich voor bij internationale overeenkomsten met betrekking tot landbouwprodukten. Zo zijn er specifieke prijsstabilisatie-overeenkomsten, zoals Stabex en Sysmin, die onder de noemer hulp vallen. Bij dit soort overeenkomsten stelt de EG zich meestal terughoudend op en maakt uitzonderingen als het gaat om produkten die in de EG onderwerp zijn van beschermende maatregelen. Dit punt komt zijdelings aan de orde in hoofdstuk 6 (Malawi) om het bestaan van dit indirecte effect van het GLB te signaleren en omdat in dit geval de externe positie van het land beïnvloed wordt door de koppelingen tussen het Europese landbouw- en ontwikkelingsbeleid. Preferentiële en prijsstabilisatie-overeenkomsten komen binnen dit project uitgebreid aan de orde in een aparte deelstudie (Berkhout e.a. 1987).

In het afsluitende hoofdstuk 9 wordt het voorgaande samengevat waarna getracht wordt enkele hypothesen en conclusies te formuleren. Deze hypothesen kunnen in een later stadium van het project getoetst worden aan de hand van meer case-studies, welke apart gepubliceerd zullen worden.

2. Het landbouwbeleid van de Europese Gemeenschap

Het gemeenschappelijke landbouwbeleid is opgezet met het doel de integratie van de landbouwmarkten van de ondertekenaars van het Verdrag van Rome tot stand te brengen. Ten tijde van de onderhandelingen over het verdrag bestonden er met betrekking tot het gevoerde landbouwbeleid verschillen tussen de lidstaten. Sommige landen, waaronder Nederland, vertrouwden min of meer op de vrije werking van vraag en aanbod, andere landen hadden expliciet beschermende maatregelen voor hun landbouwsector ingevoerd (Commissie EG, 1979: 10). In de praktijk betekende dit echter dat alle landen wel degelijk hun agrarische sector beschermden, alleen de manier waarop en de mate waarin verschilde. Een gezamenlijk landbouwbeleid kreeg de taak de wijze van marktondersteuning en de prijsniveaus van alle landbouwprodukten in de lidstaten op één lijn te brengen.

De doeleinden van het gemeenschappelijke landbouwbeleid (GLB) werden bij de start van de EEG in 1957 geformuleerd en neergelegd in artikel 39 lid 1 van het Verdrag van Rome (Commissie EG, 1987: 18). De vijf doeleinden zijn:

- a. de produktiviteit van de landbouw te doen toenemen;
- b. aldus de landbouwbevolking een redelijke levensstandaard te verzekeren;
- c. de voedselvoorziening veilig te stellen;
- d. de markten te stabiliseren;
- e. redelijke prijzen bij de levering aan de verbruikers te verzekeren.

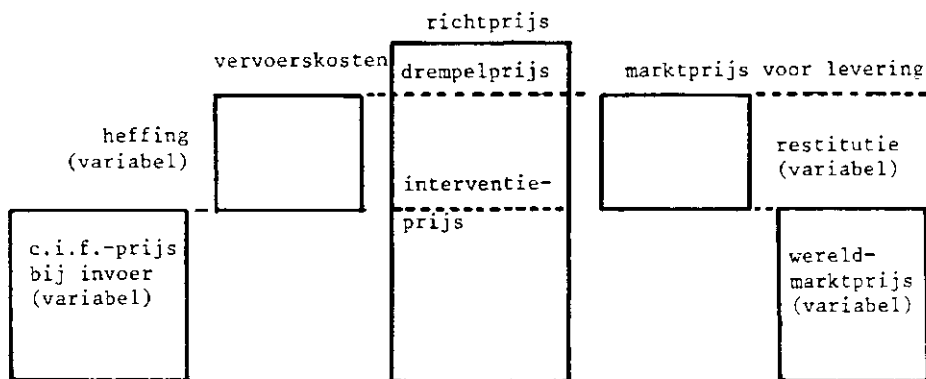
Deze doeleinden worden nagestreefd door uitvoering te geven aan de twee hoofdcomponenten van het gemeenschappelijke landbouwbeleid: het markt- en prijsbeleid en de structuurpolitiek. Bij de geheel naar binnen gerichte doelstellingen van het GLB ontbreekt een expliciet geformuleerd agrarisch handelsbeleid als onderdeel van het gemeenschappelijke landbouwbeleid. Lange tijd hadden de effecten van het GLB op derde landen en de internationale markt geen invloed op het gevoerde landbouwbeleid. Pas in de tweede helft van de jaren zeventig werden de externe gevolgen van het GLB mede in aanmerking genomen bij het besluitvormingsproces ten aanzien van het gemeenschappelijke landbouwbeleid.

Door middel van het voeren van een structuurbeleid stimuleert de EG structuuraanpassingen in de agrarische sector. De beleidsmaatregelen zijn gericht op het levensvatbaar maken en houden van de landbouwbedrijven en het scheppen van de sociale voorzieningen voor de agrariërs, die door bedrijfsrationalisatie uit moeten treden.

Het markt- en prijsbeleid is het meest uitgewerkte aspect van het GLB. Het wordt gekenmerkt door een enorme diversiteit en complexiteit van maatregelen. Hoewel de vele maatregelen in prin-

cipe dezelfde kenmerken vertonen, zijn de toepassingen van combinaties van maatregelen en de terminologie, waarmee ze worden omschreven van produkt tot produkt vaak verschillend (o.a. Harris c.s., 1983: 44, tabel 3.2). In het kader van dit rapport is alleen de werking van het systeem aan de buitengrens van de Gemeenschap van belang.

Figuur 2.1 vat het systeem samen. De figuur is afgeleid van de marktordening voor granen, die model heeft gestaan voor vrijwel alle andere marktordeningen. Aan de grens van de Europese Gemeenschap geldt een drempelprijs voor het in te voeren produkt. De drempelprijs is de minimale toegangsprijs tot de Europese markt voor een landbouwprodukt uit een derde land. Deze wordt op een zodanig hoog niveau vastgesteld, dat niet-lidstaten niet onder de richtprijs (de prijs, die de Commissie wenselijk acht voor de producenten) kunnen aanbieden op de EG-markt. De lagere invoerprijzen (wereldmarktprijzen plus vervoerskosten tot aan de grensen van de Gemeenschap) worden opgetrokken tot het peil van de drempelprijs via de variabele heffing. De variabele heffing is het belangrijkste importmechanisme, waarmee de interne markt wordt afgeschermd tegen het goedkopere aanbod vanuit derde landen. De hoogte van de variabele heffing is per definitie het verschil tussen de laagste notering van de wereldmarktprijs en de drempelprijs. De heffing is variabel omdat de wereldmarktprijs elke dag kan veranderen waardoor de invoerheffing wordt aangepast (zie figuur 2.1).

Bron: Commissie EG, 1979: 13.

Figuur 2.1 Importheffing en exportrestitutie

De meeste bescherming tegen invoer uit derde landen wordt gegeven aan de gematigde zône produkten, die tradioneel het hart van het GLB vormen: granen, zuivelprodukten, suiker en vlees plus enkele belangrijke mediterane produkten, bijvoorbeeld rijst en olijfolie (zie o.a. Harris c.s., 1983: 262). Bij deze produkten

worden variabele heffingen toegepast op het aanbod van derde landen. Het gebruik van variabele invoerheffingen betekent, dat hoe concurrerend een land ook is, het zijn produkten nooit onder de drempelprijs van de EG kan aanbieden. De interne producenten van deze produkten zijn beschermd tegen alle concurrentie van buiten de Gemeenschap, tenzij de internationale prijs boven de drempelprijs ligt. De derde landen zijn hierdoor restaanbieders op de EG-markt voor deze produkten. Voor rundvlees geldt, dat de EG een ad valorem heffing (een heffing, die gekoppeld is aan de waarde van het produkt) plus een variabele heffing op de invoer toepast. Wijn, fruit en groente zijn onderwerp van alleen ad valorem tarieven, maar wel in die mate, dat deze produkten niet aangeboden kunnen worden onder de minimum importprijzen. Voor de rest van de produkten, die onder het GLB vallen, gelden ad valorem heffingen, die minder bescherming bieden aan de producenten dan de variabele heffing. De toegang tot de Europese markt is voor die produkten veel gemakkelijker voor concurrerende derde landen (zie bijlage A voor een overzicht van de belangrijkste import- en exportinstrumenten van het GLB).

Importmaatregelen hebben alleen nut voor de interne prijsstabilisatie als er redelijk veel invoer is van een bepaald produkt. Dat zal meestal het geval zijn als de Gemeenschap zelf onvoldoende produceert om aan de interne vraag te kunnen voldoen. In de loop der tijd is de Gemeenschap echter in een flink aantal produkten zelfvoorzienend geworden (zie o.a. Commissie EG 1987) en worden grote overschotten geproduceerd. De Gemeenschap heeft twee beleidsinstrumenten tot haar beschikking om de overschotproduktie van de interne markt weg te halen, zodat verhinderd wordt dat de prijzen steeds verder dalen. De interne marktondersteuning bestaat uit de mogelijkheid van interventie-aankopen tegen een prijs dichtbij de richtprijs. De interventievoorraden kunnen dan door de interventiebureaus, eventueel met additionele subsidies, elders op de binnenlandse markt worden afgezet of ze moeten geëxporteerd worden naar landen buiten de Gemeenschap. Een andere mogelijkheid is de surplusproduktie direct te exporteren met behulp van exportsubsidies. De EG is wegens haar hoge interne prijzen immers geen concurrerende aanbieder (concurrerend in de zin van een lagere prijs) op de internationale markt, tenzij het verschil tussen de interne en de wereldmarktprijzen kan worden overbrugd door een subsidie, die de Gemeenschap aan de exporteurs verstrekt. De exportsubsidies worden gefinancierd uit het Europees Oriëntatie en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL), waaruit het hele gemeenschappelijke landbouwbeleid wordt betaald. De hoogte van de toegekende subsidies is in principe variabel, afhankelijk van de wereldmarktprijs en de marktprijs voor levering (zie ook figuur 2.1).

In vrijwel alle gevallen zijn de interne EG-prijzen voor de landbouwprodukten hoger dan de wereldmarktprijs. Toch is in het systeem ook rekening gehouden met het geval, dat dit niet zo is, teneinde de markt ook dan zoveel mogelijk te stabiliseren. Wan-

neer zich op de wereldmarkt schaarste voordoet ten aanzien van een bepaald landbouwprodukt en het internationale prijspeil stijgt tot boven het niveau van de drempelprijs, dan wordt het voor de Europese producenten aantrekkelijker te exporteren in plaats van de produkten op de interne markt te verkopen. Het gevaar bestaat dan, dat de doelstelling de Europese consumenten tegen redelijke prijzen van landbouwprodukten te voorzien niet meer gerealiseerd kan worden. Het systeem voorziet in dit geval in het heffen van een exportbelasting op het betreffende landbouwprodukt, waardoor verhinderd wordt dat de prijssignalen van de wereldmarkt aan de interne markt worden doorgegeven. Een situatie waarin de internationale prijs enige tijd hoger was dan de interne EG-prijs, heeft zich tijdens de prijsboom van de jaren zeventig voorgedaan bij tarwe, gerst, mais, olijfolie en suiker. Een beknopt overzicht van de mogelijke grensmaatregelen is opgenomen in figuur 2.2.

	EG tekort	EG overschot
Wereldmarktprijs boven drempelprijs	Importsubsidie Exportbelasting	Exportbelasting
Wereldmarktprijs beneden drempelprijs	Importheffing	Exportsubsidie Importheffing

Bron: Harris c.s., 1983: 255.

Figuur 2.2 EG handelsmaatregelen

De effecten voor de internationale handel van de EG, die voortkomen uit het gemeenschappelijke landbouwbeleid, zijn verschillend afhankelijk van de vraag of het gaat om produkten uit de gematigde zône, uit de mediterane zône of de tropische zône. De gematigde-zône-produkten zijn, zoals gezegd, onderwerp van de meest belemmerende invoerbepalingen van de Gemeenschap, omdat die produkten het hart van het beleid uitmaken. De landen, die net als de EG veel van dit soort produkten exporteren, zijn voornamelijk de ontwikkelde landen (Australië, Canada, Nieuw-Zeeland en de VS) maar ook Brazilië en Argentinië exporteren voor het grootste deel landbouwprodukten van de gematigde zône. De in de loop der tijd steeds toegenomen zelfvoorziening van de Gemeenschap in deze produkten en de pogingen van de EG de overschotten op de internationale markten af te zetten, hebben vooral de bovenstaande landen benadeeld in hun exportpositie.

De agrarische produkten uit de mediterrane zône (fruit en groente, olijfolie, wijn, tabak) worden in het GLB minder beschermd dan de gematigde-zône-produkten. De reden is dat enkele

van deze produkten het onderwerp zijn van preferentiële akkoorden tussen de EG en derde landen, daarnaast geldt, dat de zelfvoorzieningsgraad van de Gemeenschap voor mediterrane produkten veel lager is dan 100, waardoor nogal wat invoer van dit soort produkten moet plaatsvinden. De exporteurs van mediterrane landbouwprodukten zijn niet alleen de ontwikkelingslanden, maar ook een land als de VS (b.v. citrusvruchten). Dit feit doet Harris (1983: 282) opmerken, dat de Gemeenschap niet snel geneigd zal zijn haar importbelemmeringen voor mediterrane produkten te versoepelen, omdat in dat geval ook de grote concurrenten op de landbouwwereldmarkt (waarvan de VS in vele gevallen de grootste is) mee profiteren.

De exporteurs van de tropische-zône-produkten zijn wel allemaal ontwikkelingslanden. Omdat de EG tropische produkten weinig of in het geheel niet kan produceren, zijn de invoerheffingen laag voor deze produkten. De invoer in de EG is relatief gemakkelijk hoewel de (in dit kader verder niet besproken) preferentiële handelsverdragen van de EG de markttoegang voor bepaalde tropische produkten juist weer belemmert voor landen die niet betrokken zijn bij die handelsverdragen. De ex-koloniën van de EG-lidstaten, de ACS-landen, mogen bijna al hun produkten vrij van rechten naar de EG-markt exporteren met uitzondering van de landbouwprodukten, die onder het GLB vallen. Door de aan de ACS-landen toegekende preferenties moeten de niet-ACS-landen de rol van restaanbieder spelen op de EG-markt.

Aan de EG-exportzijde zijn de gevolgen van het GLB voor de ontwikkelingslanden niet eenduidig. Door de surplusproduktie van gematigde zône produkten, zoals granen en zuivel, draagt de Gemeenschap bij tot lage internationale voedselprijzen, waardoor voedselimporteurs in elk geval op de korte termijn voordelen ondervinden van het GLB. Tegelijkertijd wordt door die lage prijzen de eigen produktie van basisvoedingsmiddelen in die landen ontmoedigd. Het gevolg daarvan is, dat de soms noodzakelijke structurele verbetering van de voedselproduktie in ontwikkelingslanden niet ter hand wordt genomen. Met name op lange termijn zouden de cumulatieve effecten van het GLB erg belangrijk kunnen zijn. Het is erg moeilijk inzicht te krijgen in de relatie tussen het Gemeenschappelijke landbouwbeleid en deze lange termijn effecten. Het intern-economisch beleid van een ontwikkelingsland (niet alleen op het gebied van de landbouw) zal hierbij een grote rol spelen. Bij de bepaling van mogelijke effecten van het GLB voor de ontwikkelingslanden zal deze factor dan ook ruime aandacht krijgen (met name in de case-studies).

3. De rol van de EG en de ontwikkelingslanden op de internationale agrarische markt

In dit hoofdstuk wordt getracht een beeld te geven van de positie, die de Gemeenschap inneemt in de wereldhandel op het gebied van landbouwprodukten. Daartoe wordt de relatieve positie van de EG in de totale agrarische wereldhandel belicht en wordt een vergelijking gemaakt met enkele andere agrarische exporteurs, met name de Verenigde Staten. Daarna wordt de positie van de ontwikkelingslanden in de wereldhandel van landbouwprodukten nader bekeken.

De omvang en de samenstelling van de agrarische handelsstromen tussen de EG en de ontwikkelingslanden worden uitvoerig bekeken om een beeld te krijgen van de onderlinge belangen en afhankelijkheden op het gebied van de landbouw.

3.1 De EG en de rest van de wereld

Door de toename van haar landbouwproductie als gevolg van de technische vooruitgang en het markt- en prijsbeleid van het GLB, is de EG voor een flink aantal produkten zelfvoorzienend geworden. Dat heeft gevolgen voor de aard en de samenstelling van de invoer. Daarnaast is het resultaat van de bescherming van de landbouwsector, dat de Gemeenschap met betrekking tot enkele belangrijke produkten overschotten produceert, die met behulp van subsidies op de internationale markt worden aangeboden. De uitvoer is hierdoor voortdurend toegenomen, maar het blijkt dat de invoer in de loop der tijd ook steeds is gestegen (tabel 3.1). De invoerstijging is het gevolg van een toename van de behoefte aan produkten, die de Gemeenschap niet of niet in voldoende mate kan produceren. De gestegen invoer van landbouwprodukten is niet in tegenspraak met de toegenomen totale zelfvoorzieningsgraad (tot 95%), die immers alleen betrekking heeft op de landbouwprodukten, die de Gemeenschap zelf produceert. De toename van de uitvoer heeft de invoerstijging in de periode 1968-1985 in belangrijke mate overtroffen, getuige het gestegen dekkingspercentage (dat de mate aangeeft, waarin de opbrengsten uit de export de uitgaven voor de invoer dekt).

Wanneer nu de invoer per produkt wordt bekeken (tabel 3.2 en 3.3), dan kan worden geconstateerd dat de belangrijkste importprodukten in waarde zijn: groente en fruit; koffie, thee, cacao en specerijen; diervoeders; hout en kurk; rubber en textielvezels.

De Gemeenschap is een grote exporteur van granen. Haar uitvoer bedroeg ruim vier miljard dollard in 1984 en is de laatste jaren steeds toegenomen. Daarnaast is ook de uitvoer van melk en

Tabel 3.1 Zelfvoorzieningsgraad en buitenlandse handel in landbouwprodukten van de EG in de periode 1968-1985, in mln. US\$

Jaar	Invoer	Uitvoer	Dekkingspercentage	Totale zelfvoorzieningsgraad
1968	8.822	2.950	33	-
1972	11.560	4.446	38	-
1973	19.755	6.895	35	83
1980	33.945	18.424	54	-
1981	37.366	25.146	67	95 (1982)
1985	48.812	31.138	63	-

Bronnen: Meester en Strijker (1985: 56), Commissie EG (1987: 44).

eieren een belangrijk onderdeel van de export van landbouwprodukten, evenalsvlees. Van de produkten, die niet onder de voedingsmiddelen vallen, zijn de uitvoer van dranken, oliën en vetten en natuurlijke vezels nog van groot belang voor de Gemeenschap.

De toename van de in- en uitvoer van de Gemeenschap doet al vermoeden dat de EG in de loop der tijd meer en meer een vooraanstaande rol is gaan spelen in de internationale handel van agrarische produkten. De Gemeenschap was vanaf het begin een belangrijke importeur, maar is nu ook een belangrijke aanbieder van agrarische produkten geworden en voor enkele produkten zelfs een overheersende aanbieder op de wereldmarkt (zie Commissie EG, 1987, tabel 3.6.5). Dat geldt met name voor de zuivelprodukten en wijn. De uitvoer van de EG van vlees, eieren, suiker en granen neemt ook een groot aandeel van de wereldhandel in die produkten voor hun rekening, maar dat aandeel is veel minder dan dat van de zuivelprodukten. Voor de oliehoudende zaden, met name soja, is de Gemeenschap de grootste vrager op de internationale markt.

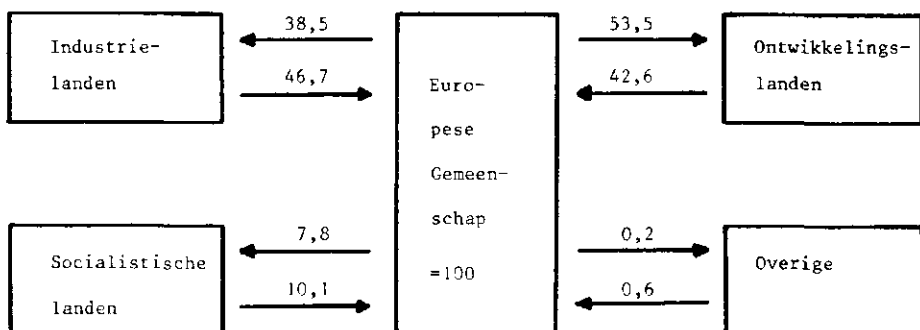
Het belang van de EG als agrarische handelsmacht wordt duidelijk als men kijkt naar het aandeel, dat de EG voor zich opeist in de wereldhandel voor landbouwprodukten (Commissie EG, 1987, tabel 3.6.1). De uitvoer van de Gemeenschap als aandeel van de totale werelduitvoer van agrarische produkten bedroeg in 1973 9,6%, in 1980 11,8 en in 1985 al 12,5. Als exporteur van landbouwprodukten wordt de EG dus steeds belangrijker. Het invoeraandeel van de EG in de totale wereldinvoer loopt echter terug, van 25,7% in 1980 naar 21,8% in 1985, maar de Gemeenschap blijft de grootste importeur van landbouwprodukten.

Uit de vergelijkingen met enkele andere belangrijke landbouwexporteurs, de VS, Australië en Nieuw-Zeeland, blijkt dat de EG een overheersende positie inneemt (Commissie EG, 1987, tabel 3.6.3 en 3.6.4). Zij is niet alleen de grootste importeur van landbouwprodukten, maar na de Verenigde Staten ook de tweede exporteur van de wereld. Ten aanzien van de uitvoer van landbouw-

produkten wordt de EG nog overvleugeld door de VS. De VS voerde in 1984 voor meer dan \$ 42 miljard uit en dat betekende 18,2% van de totale agrarische werelduitvoer (EG: 12,5% in 1985). Opvallend is, dat de VS met betrekking tot de exportopbrengsten in veel grotere mate afhankelijk is van zijn landbouwsector dan de EG. De exportopbrengsten uit de landbouwprodukten en voedingsmiddelen vormen bijna 20% van de totale exportuitkomsten van de VS, terwijl de Gemeenschap haar exportuitkomsten van slechts 8,5% uit de landbouwexport haalt (in 1984).

De VS geldt als de belangrijkste afnemer van landbouwprodukten van de EG, in 1985 ging 18,4% van de totale agrarische uitvoer van de Gemeenschap naar de VS (Commissie EG, 1987, tabel 3.6.6). Ook is de VS de belangrijkste leverancier voor de EG, 15,7% van de agrarische invoer in de EG is afkomstig uit de VS (Commissie EG, 1987, tabel 3.6.7). Opvallend bij de leveranciers van de Gemeenschap zijn de posities van Brazilië, Argentinië, Ivoorkust en Maleisië, die elk zorgen voor een behoorlijk percentage van de EG-invoer.

In figuur 3.1 wordt de EG-handel van landbouwprodukten uitgesplitst naar herkomst uit verschillende groepen landen. De figuur geeft weer welk gedeelte van haar agrarische handel de EG betreft van en uitvoert naar de onderscheiden groepen. Duidelijk wordt hoe belangrijk de ontwikkelingslanden zijn voor de EG. De ontwikkelingslanden leveren in 1985 53,5% van de agrarische invoer van de Gemeenschap en dat aandeel van de ontwikkelingslanden in de EG-invoer is de laatste jaren toegenomen ten koste van de industrielanden. In 1983 was het aandeel van de ontwikkelingslanden namelijk nog 46,5 en dat van de industrielanden 46. Het teruglopen van het aandeel van de industrielanden zal vooral betrekking hebben op de afname van de EG- importen van produkten uit de gematigde zônes. Aan de uitvoerkant van de EG is een iets ander beeld te zien. De Gemeenschap voert een groter gedeelte van

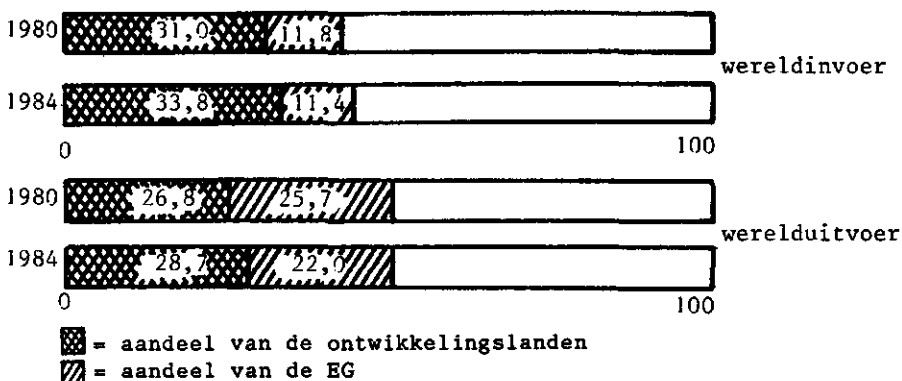
Bron: Commissie EG, 1987, tabel 3.6.10 en 3.6.11.

Figuur 3.1 Herkomst van invoer en bestemming van uitvoer van landbouwprodukten in de EG in 1985, in %

haar agrarische export uit naar de industrielanden dan naar de ontwikkelingslanden. In 1983 voerde de EG nog 45,5% van haar agrarische export uit naar ontwikkelingslanden, naar de industrielanden ging 41,6% van het totaal. (Commissie EG, 1987, tabel 3.6.11). De ontwikkelingslanden blijven een erg belangrijke afzetmarkt voor de landbouwprodukten van de EG.

3.2 De positie van de ontwikkelingslanden op de agrarische wereldmarkt en de handelsstromen tussen de EG en de ontwikkelingslanden

De ontwikkelingslanden zijn in het verleden altijd een grote vrager en aanbieder van landbouwprodukten geweest. Ook in de jaren tachtig gaat dat beeld op, getuige het aandeel dat de ontwikkelingslanden als groep hebben in de totale internationale handel van landbouwprodukten. Het blijkt, dat in de eerste helft van de jaren tachtig de positie van de ontwikkelingslanden in de agrarische wereldhandel is versterkt. Bedroeg in 1980 het invoer-aandeel 26,8% en het uitvoeraandeel 31,0%, in 1984 waren deze percentages respectievelijk 28,7 en 33,4% van de totale in- en uitvoer van agrarische produkten. (FAO Trade Yearbook 1984, tabel 6). In vergelijking tot de EG zijn de ontwikkelingslanden een veel grotere aanbieder van agrarische produkten op de wereldmarkt (zie figuur 3.2). Het invoer-aandeel van beide blokken ligt dicht bij elkaar, maar ook als vragers van landbouwprodukten nemen de ontwikkelingslanden een belangrijker positie op de wereldmarkt in dan de EG.

Bron: berekend uit FAO Trade Yearbook 1984, tabel 6.

Figuur 3.2 Aandeel van de EG en van de ontwikkelingslanden in de totale wereldhandel van agrarische produkten in 1980 en 1984

Van groot belang zijn in het kader van deze studie de omvang en de samenstelling van de onderlinge handelsstromen en hun relatieve betekenis voor de Gemeenschap en de ontwikkelingslanden. In tabel 3.2 en 3.3 zijn de handelsstromen van agrarische produkten tussen de EG en de ontwikkelingslanden weergegeven voor 1984. In totaal voerde de EG voor 23,5 miljard dollar in uit de ontwikkelingslanden (dat is 17% van de totale agrarische export van de ontwikkelingslanden) en de Gemeenschap exporteerde landbouwprodukten ter waarde van 11,6 miljard dollar naar de ontwikkelingslanden in dat jaar (dat betekende 32,3% van de totale agrarische invoer van de ontwikkelingslanden, zie Unctad 1986).

De invoer van de EG uit de ontwikkelingslanden wordt gedomineerd door voedingsmiddelen. De invoerwaarde van die groep produkten bedraagt 15,7 miljard dollar, dat betekent twee derde van de totale invoerwaarde van de landbouwprodukten uit de ontwikkelingslanden. De volgende produktgroepen van voedingsmiddelen nemen een belangrijke plaats in bij de invoer van de Gemeenschap uit de ontwikkelingslanden: groente en fruit; koffie, thee, cacao en specerijen; en diervoeders. De produktgroep groente en fruit is hierbij een vrij ondoorzichtige groep, omdat ook tapioca in deze groep is opgenomen. De Gemeenschap voert het produkt in als grondstof voor veevoeder, waardoor het juister zou zijn de tapioca onder de diervoeders te rangschikken. Uitgaand van een prijs per ton van \$ 108 (zie Gernitz, 1985: 134) in Rotterdam en een importvolume van vijf miljoen ton (de maximale hoeveelheid, zie hoofdstuk over Thailand) houdt in, dat de EG in 1984 voor ruim een half miljard dollar aan tapiocaprodukten heeft ingevoerd. Dat bedrag zou in mindering moeten worden gebracht bij de groente en fruit en opgeteld moeten worden bij diervoeders om een zuiverder beeld te geven van het relatieve belang van de verschillende produktgroepen bij de invoer.

Bij de andere, niet-voedingsmiddelen hebben rubber en oliën en vetten uit de ontwikkelingslanden een groot relatief aandeel in de EG-import van deze produkten. Deze en een groot gedeelte van de genoemde voedingsmiddelen, waarvan de ontwikkelingslanden het overgrote deel van de invoer van de Gemeenschap verzorgen, vallen onder de noemer tropische produkten. De Gemeenschap is niet in staat deze produkten voort te brengen en ze zijn dan ook geen onderwerp van importbelemmerende of -beperkende maatregelen.

Wanneer de ontwikkelingslanden in regio's worden ingedeeld (zie Bijlage B1 en B2) wordt duidelijk, welke produkten voor de onderscheiden regio's van belang zijn in de handel met de EG. De Gemeenschap importeert koffie, thee, cacao en specerijen met name uit Afrika en Midden- en Zuid-Amerika. Ook veel veevoeder komt uit Midden- en Zuid-Amerika (soja uit Brazilië) evenals groente en fruit. Het Verre Oosten levert de EG ook veel groente en fruit, maar daarbij moet men bedenken, zoals eerder al is opgemerkt, dat de in de veevoederindustrie gebruikte tapioca in de produktgroep zit. De tapioca-import van de EG wordt vrijwel geheel betrokken uit Thailand.

Tabel 3.2 Agrarische handel van de EG met de wereld en de ontwikkelings-landen, 1984

Code	Produkt	(1) Wereld in milj.\$		(2) Ontw.lan- den in milj.\$		(2) als % van (1)	
		in- voer	uit- voer	in- voer	uit- voer	in- voer	uit- voer
0	voedingsmiddelen	26737	16884	15727	8959	58,8	53,1
1	drunken + tabak	2137	4608	688	1199	32,2	26,0
21	dranken, vetten etc.	1322	590	299	74	22,7	12,7
22	oliëhoudende zaden	3329	43	1117	4	33,6	9,3
23	rubber	992	752	746	160	75,2	21,4
24	houten kurk	4914	346	1278	58	26,0	17,0
26	nat. textielv.	3880	1275	1565	402	40,3	31,5
29	onverw. lb.pr.neg.	1239	990	634	137	51,2	17,5
4	oliën en vetten	2133	1138	1518	653	71,2	57,4
	totaal	46683	26626	23572	11646	50,5	43,7

Bron: Berekend uit UNCTAD Foreign Trade by Commodities 1986.

Tabel 3.3 Handel van de EG met de wereld en ontwikkelingslanden in voedingsmiddelen en levende dieren, 1984 in milj.\$

Code	Produkt	(1) Wereld in milj.\$		(2) Ontw.lan- in milj.\$		(2) als % van (1)	
		in- voer	uit- voer	in- voer	uit- voer	in- voer	uit- voer
00	levende dieren	412,6	433,7	1,6	233,6	3,4	53,9
01	vlees	1975,5	2124,3	721,2	993,5	36,5	46,8
02	melk + eieren	521,2	3117,9	5,3	371,2	1,0	76,0
03	vis	2349,5	746,0	929,9	123,6	39,6	16,6
04	granen	1987,9	4258,1	336,5	546,3	16,9	59,8
05	groente + fruit	7157,8	1618,4	3516,8	526,8	49,1	32,6
06	suiker + honing	1004,9	1285,9	856,0	785,1	85,2	61,0
07	koffie, thee etc.	7060,1	1192,8	6827,0	258,8	96,7	21,7
08	veevoeder	4035,6	1037,3	2459,0	441,2	60,9	42,5
09	div.voed.prep.	236,7	1070,1	72,9	678,7	30,8	64,5
	totaal	26741,81	6884,5	15726,2	8958,8	58,8	53,1

Bron: Berekend uit UNCTAD Foreign Trade by Commodities 1986.

De uitvoer van de Gemeenschap naar de ontwikkelingslanden wordt bepaald door zuivelprodukten, granen en vlees (zie tabel 3.3). De ontwikkelingslanden zijn voor de EG met betrekking tot deze produkten belangrijke afzetmarkten, waarbij de afzet van granen naar Afrika zeer in het oog springt (zie Bijlage B4). Alleen met betrekking tot de zuivelprodukten concurreert de EG op de internationale markten van deze produkten met de andere geïndustrialiseerde landen en niet met de ontwikkelingslanden. Vlees en granen zijn voor sommige ontwikkelingslanden (Latijns Amerika) belangrijke exportprodukten. Dat geldt ook voor suiker. De uitvoer van suiker naar de ontwikkelingslanden is voor de EG relatief van groot belang, ruim 60% van haar suikeruitvoer is bestemd voor de ontwikkelingslanden, die echter zelf netto-exporteurs van suiker zijn. Directe concurrentie op de internationale suikermarkt tussen de EG en de ontwikkelingslanden is het gevolg. Ook voor andere produkten, waarvoor de ontwikkelingslanden als groep een netto-exporteur zijn en die de EG ook exporteert (met name vlees, wijn en olijfolie), geldt de Gemeenschap een directe concurrent is van de ontwikkelingslanden op de internationale markten. Daarnaast zijn er natuurlijk ook ontwikkelingslanden, die evenals de EG mais, rijst en andere graansoorten exporteren, terwijl de ontwikkelingslanden als groep netto-importeur van deze produkten zijn. Daaruit volgt, dat als de ontwikkelingslanden individueel bekeken worden, de concurrentie van de EG veel heviger is. Het voorgaande is daarom wellicht ook in te algemene termen gesteld en de internationale handelscijfers zijn te geaggregeerd om duidelijk inzicht te krijgen in de effecten van het GLB op individuele ontwikkelingslanden voor individuele produkten. Bovendien tonen gerealiseerde handelsstromen niet welke handel uit welke markten verdreven zijn door directe en indirecte effecten van GLB of welke handelsstromen erdoor geïnduceerd zijn. Het maakt de noodzaak dit onderzoek voort te zetten in de vorm van casestudies duidelijk.

Het voorgaande samenvattend kan gesteld worden, dat zowel de Europese Gemeenschap als de ontwikkelingslanden als vragers én als aanbieders van landbouwprodukten een belangrijke rol spelen op de internationale markt. Daarbij hebben de beide landengroepen omvangrijke handelscontacten met elkaar, die een belangrijk deel van de totale agrarische handelsstromen van beide blokken uitmaken. De Gemeenschap is in toenemende mate een vrager van agrarische produkten uit ontwikkelingslanden; het marktaandeel van de ontwikkelingslanden in de agrarische handel met de EG is de laatste jaren toegenomen, terwijl ook de invoer van de EG in absolute termen is gestegen. De ontwikkelingslanden zijn voor hun invoer van landbouwprodukten minder afhankelijk van de EG dan omgekeerd. De ontwikkelingslanden vormen voor de Gemeenschap een belangrijke afzetmarkt, gezien het hoge percentage van de totale agrarische uitvoer dat bestemd is voor die markt.

Er bestaat een grote onderlinge afhankelijkheid en verwevenheid van directe agrarische handelsrelaties tussen beide blokken.

Ook de indirecte handelscontacten, als concurrenten van elkaar op de internationale markten, dragen aan die verwevenheid van beide blokken bij. De werking van het gemeenschappelijke landbouwbeleid en de effecten daarvan op het agrarische handelsbeleid van de EG is van groot belang voor de ontwikkelingslanden, omdat het zowel hun vraag-als aanbodpositie op de internationale agrarische markten beïnvloedt. In het volgende hoofdstuk zal geprobeerd worden de effecten van het handelsbeleid, die voortkomen uit het GLB, zowel kwalitatief als kwantitatief voor de ontwikkelingslanden te onderzoeken.

4. De effecten van het EG-landbouwbeleid op derde landen

De Gemeenschap streeft met haar landbouwbeleid doelstellingen na, die primair betrekking hebben op de interne markt (zie hoofdstuk 2). Pas na de voortdurende stijging van de financiële kosten van het GLB ten gevolge van afzetproblemen van de groeiende overschotten op zowel de interne als op de internationale markt én na voortdurende protesten van de concurrentie, die zich ernstig benadeeld voelde door het dumpen van de overschotten van de EG op de internationale agrarische markt, werd de Gemeenschap gedwongen haar agrarisch beleid ook in een internationaal kader te zien.

In hoofdstuk 3 werd duidelijk, dat de internationale agrarische handelsstromen tussen de EG en de rest van de wereld omvangrijk zijn. In dit hoofdstuk zal worden getracht een beeld te geven van de internationale effecten van het GLB, die van belang zijn voor de rest van de wereld. Daarbij richt zich met name de aandacht op de gevolgen voor de ontwikkelingslanden, die vanzelfsprekend geen homogene groep vormen, maar in dit hoofdstuk wel als zodanig worden beschouwd.

Dit hoofdstuk valt in twee gedeelten uiteen: een kwalitatief, meer theoretisch gedeelte en een kwantitatief gedeelte, dat gebaseerd is op empirische onderzoeken.

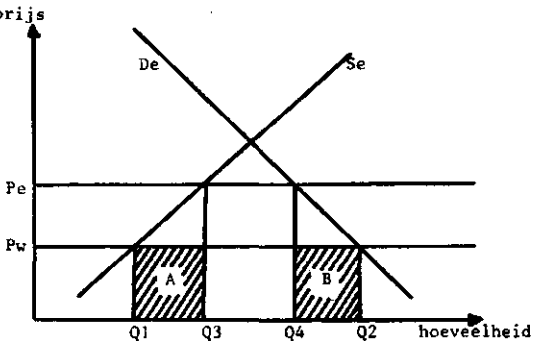
In enkele grafische voorstellingen wordt het Gemeenschappelijke landbouwbeleid geplaatst in een wereldvraag-en-aanboddiagram voor landbouwprodukten. Daarbij gaat het om een kwalitatief beeld te krijgen van de toename van de agrarische produktie en de zelfvoorzieningsgraad van de EG en de gevolgen daarvan voor de exportkansen en de importmogelijkheden van derde landen. Het tweede gedeelte (4.2) gaat in op de pogingen de effecten van het EG-landbouwbeleid voor de derde landen te kwantificeren. Eerst wordt getracht de nominale en effectieve protectiegraden voor de landbouwprodukten te berekenen. De mate van protectie in de EG is vaak hoog als gevolg van de prijs- en handelspolitiek. Daarnaast zijn voor de importerende derde landen de effecten van het EG-landbouwbeleid op de wereldmarktprijzen van groot belang. Er zijn een aantal studies verricht naar het prijsverlagend effect van het GLB, waarin geprobeerd is dat effect te kwantificeren. Deze empirische onderzoeken komen aan de orde. Het kwantificeren van de prijsdrukkende werking is een complexe zaak, zoals blijkt uit de soms tegenstijdige uitkomsten. De resultaten van de kwantitatieve studies moeten dan ook met terughoudendheid worden geïnterpreteerd.

4.1 Het Gemeenschappelijk landbouwbeleid in een vraag- en aanboddiagram

De prijzen voor de agrarische produkten liggen binnen de Gemeenschap hoger dan de wereldmarktprijzen. De landbouwproducenten van de Gemeenschap worden beschermd tegen de buitenwereld door de importheffingen (zie figuur 2.1). In principe wordt aan de vraag in de Gemeenschap voldaan door het aanbod binnen de Gemeenschap. De bescherming van de eigen agrarische sector heeft geleid tot een enorme produktiestijging en een daling van de traditionele agrarische importen van de EG. Het GLB maakt immers geïmporteerde agrarische produkten duurder en belemmert door haar maatregelen de importen in de EG. Figuur 4.1 geeft een voorstelling van de gevolgen van het GLB, dat de gemeenschappelijke agrarische sector beschermt tegen de rest van de wereld.

Als handel is toegestaan tegen de wereldmarktprijs P_w , dan wordt van de gevraagde hoeveelheid OQ_2 in de Gemeenschap OQ_1 geproduceerd en het verschil, Q_1Q_2 , moet geïmporteerd worden van buiten de Gemeenschap. Als er nu een heffing aan de wereldmarktprijs wordt toegevoegd, dan wordt de importprijs van de Gemeenschap P_e . De gevraagde hoeveelheid daalt tot OQ_4 , terwijl de produktie in de Gemeenschap toeneemt tot OQ_3 . Het verschil wordt geïmporteerd (Q_3Q_4) en is beduidend kleiner dan de geïmporteerde hoeveelheid Q_1Q_2 bij handel tegen wereldmarktprijzen. De gearceerde vlakken A en B geven het verlies in exportopbrengsten weer voor de aanbieders van buiten de gemeenschap, die te maken krijgen met het EG-landbouwbeleid.

In figuur 4.1 wordt een korte termijn analyse weergegeven, waarbij wordt uitgegaan van een gegeven wereldprijs en wereldaanbod. Het is echter niet realistisch te veronderstellen, dat het EG-landbouwbeleid de wereldmarktprijzen van agrarische produkten niet zou beïnvloeden. De Gemeenschap is immers één van de grootste partijen op de internationale agrarische markten en verander-

Se: aanbod in EG
 De: vraag in EG
 Pe: interne marktprijs
 Pw: wereldmarktprijs

Bron: Matthews, 1986.

Figuur 4.1 Gevolgen van het GLB voor de produktie van en de vraag naar landbouwprodukten in de EG

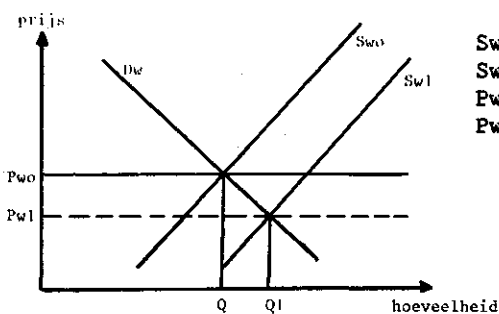
ingen in haar import- en exportgedrag hebben zeker gevolgen voor het wereldmarktprijspeil. Op de langere termijn wordt de agrarische produktie gestimuleerd door de hogere interne prijzen. In de figuur heeft dit uiteindelijk tot gevolg, dat de aanbodcurve van de Gemeenschap naar rechts verschuift. De twee mogelijke redenen voor die verschuiving van de aanbodcurve zijn de toename van vaste factorinputs of meer technologische ontwikkeling. De technologische ontwikkeling wordt als een zeer belangrijke factor gezien ter verklaring van de lange termijneffecten van het GLB op de produktie (zie met name De Hoogh, 1987). Het gebruik maken en verbeteren van agrarische technologieën houdt in, dat de produktiviteiten van de inputs in de sector gaan toenemen en dat tegen een bepaalde prijs meer geproduceerd zal worden.

De vraagcurve zal ook gaan verschuiven op de wat langere termijn. In het algemeen mag men aannemen, dat mensen met een toenemend inkomen meer aan voedsel besteden dan voorheen. Echter, de inkomenselasticiteit van de vraag naar voedsel neemt af als het inkomen op een hoog peil komt. De voedselconsumptie zal dan minder toenemen dan de consumptie van andere produkten. Voor de rijkere landen (met name de EG) geldt dan ook een veel kleinere uitbreiding van de vraag naar voedsel dan voor de armere landen bij een bepaalde inkomensgroei. In de Gemeenschap zal een reële interne prijsstijging zelfs al vrij snel een vraagvermindering naar landbouwprodukten tot het gevolg hebben. Verwacht mag worden, dat de wereldvraagcurve van agrarische produkten slechts weinig zal verschuiven op de langere termijn (zie ook Lall and Chopra, 1981: 41-42).

Dit betekent, dat de produktietoename binnen de Gemeenschap ten gevolge van de hoogte van de interne prijzen en de technologische vooruitgang het vraagoverschot in de EG doet verminderen of zelfs verdwijnen, waardoor een aanbodoverschot ontstaat (De Hoogh, 1987) haalt een onderzoek van Thiede aan, waaruit blijkt, dat de landbouwproduktie van de EG in de periode 1973-1983 met 2,6% per jaar groeide en het verbruik maar met 0,8% per jaar). De onevenwichtigheid tussen de vraagtoename en de produktiegroei gaat samen met een daling van de import of een vergroting van de export. Vanuit een situatie van evenwicht op de wereldmarkt heeft een verminderde importvraag of een toename van de export van de EG tot gevolg, dat het prijsniveau op de internationale agrarische markten verlaagd wordt. Figuur 4.2 maakt dit aanschouwelijk.

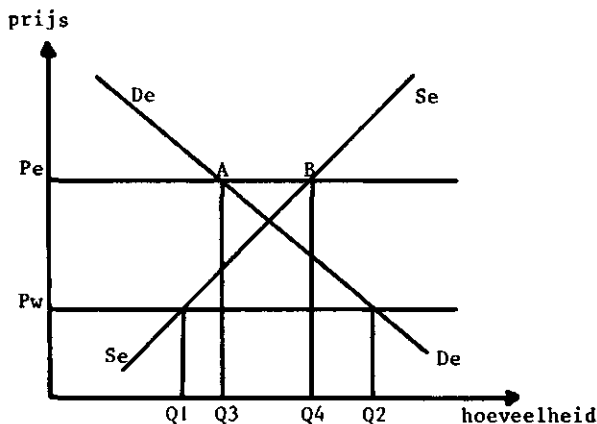
Wanneer nu de produktietoename in de Europese landbouw resulteert in een overschot, dat niet op de binnenlandse markt kan worden afgezet, ontstaat de volgende figuur (figuur 4.3).

In de startpositie is de EG een netto-importeur ter grootte van Q1Q2. De bescherming van de agrarische sector heeft tot gevolg, dat de interne prijs P_e zo hoog ligt dat de produktietoename leidt tot een overschot, dat op de internationale markt moet worden afgezet. In onderstaand figuur resulteert dit in de export van de hoeveelheid Q3Q4. De waarde van deze exporthoeveelheid bedraagt voor de EG het gebied Q3Q4BA.

Dw : wereldvraag
 Swo: wereldaanbod, tijdstip 0
 Swl: " " " 1
 Pwo: wereldmarktprijs, " 0
 Pwl: " " " 1

Figuur 4.2 Internationale prijseffecten van produktietoename in de EG

De: vraag in EG
 Se: aanbod in EG
 Pe: interne marktprijs
 Pw: wereldmarktprijs

Bron: zie figuur 4.1.

Figuur 4.3 Overschotproductie in de EG

Op de wereldmarkt echter staat de exportwaarde gelijk aan het gedeelte beneden de Pw-lijn. Als de Gemeenschap haar overschot kwijt wil raken, moet het een exportsubsidie aan haar producenten geven ter waarde van het verschil tussen de wereldmarktprijs en de interne marktprijs vermenigvuldigd met het exportvolume $(Pe - Pw) \times Q3Q4$.

Een effect van het GLB, dat in de literatuur vaak niet zoveel aandacht krijgt als de in het voorgaande beschreven gevolgen van het landbouwbeleid, is de toename van de invoer van enkele agrarische produkten sinds de instelling van de GLB. Dit effect van het GLB doet zich vooral voor op het gebied van de veevoerprodukten.

Traditioneel werd ruim de helft van de graanproductie in de EG gebruikt in de veehouderij als veevoer(component). Bij de start van het GLB werd het graan opgenomen in het marktordenings-

systeem en dat betekende, dat de graanprijzen binnen de EG sneller konden groeien dan de internationale prijzen. In de jaren zeventig nam de behoefte aan veevoerders enorm toe ten gevolge van de gestegen vraag naar vlees. De interne graanprijzen bleven hoog om de agrarische inkomens op peil te houden. Het dure graan deed de veevoerproducenten en -gebruikers uitzien naar goedkopere vervangers. Dat vond men onder andere in de produkten tapioca, soja en citruspulp, die geen onderwerp waren van marktordening en tegen lage tarieven konden worden ingevoerd (zie o.a. Koester en Valdes, 1984:97). Het relatieve prijsvoordeel van de graansubstituten in het veevoer had tot gevolg dat de invoer van de produkten sterk toenam, omdat de drempel aan de buitengrens van de EG zeer laag was.

In het bovenstaande zijn summier de gevolgen van het EG-landbouwbeleid voor de rest van de wereld geschetst. Het is duidelijk, dat de directe economische gevolgen voor derde landen afhankelijk zijn van hun positie in het internationale handelsverkeer. Voor hun exporten ondervinden landen van buiten de Gemeenschap in de meeste gevallen nadeel van het GLB. De hogere interne EG-prijs, die het gevolg is van de beschermende maatregelen, lokt een hogere produktie uit en vermindert de vraag. De importbehoefte neemt af, zodat de mogelijkheden van exporteurs om hun produkten op de EG markt af te zetten worden verkleind. Men krijgt de rol van restaanbieder toebedeeld. Bij slechts enkele produkten, waaronder met name de produkten die in veevoer verwerkbaar zijn, hebben exporteurs van landbouwprodukten kunnen profiteren van het GLB. Ook de prijsverlagende werking op het internationale prijsniveau schaadt de exporterende landen, terwijl de importerende landen profiteren van deze prijsverlaging (tenminste, op de korte termijn). Het exporteren van overschotten met behulp van het subsidiesysteem is vanuit het gezichtspunt van de rest van de wereld een duidelijk geval van dumping. Het gevolg is een heftiger concurrentie op de internationale agrarische markten.

4.2 Het kwantificeren van de effecten

Na het voorgaande kwalitatieve gedeelte zal in deze paragraaf getracht worden de effecten van het gemeenschappelijke landbouwbeleid voor derde landen kwantitatief uit te drukken.

Het kwantificeren van de effecten van het GLB is een complexe zaak. Het beschermende landbouwbeleid omvat niet alleen een groot aantal interventionistische maatregelen, maar vele daarvan, zoals gezondheids- en kwaliteitsvoorschriften, vergunningen e.d. zijn ook nog moeilijk in cijfers uit te drukken.

Het belangrijkste instrument van het GLB aan de grens, de variabele importheffing, is wel te kwantificeren. De heffingen zijn gelijk aan het verschil tussen de wereldmarktprijs en de vaste EG-drempelprijs. Daarnaast bestaan de ad valorem tarieven, die soms in combinatie met de variabele importheffingen werden

toegepast en zich ook nog enigszins laten meten. Het variabele karakter van deze belangrijke interventie maatregelen scheidt echter ook weer problemen bij het berekenen van de mate van protectie. Door de bovengenoemde moeilijkheden en bezwaren is het dan ook niet verwonderlijk, dat enkele pogingen om de effecten van het GLB voor derde landen te berekenen niet alle gelijklopende resultaten hebben opgeleverd.

De structuur van deze paragraaf is de volgende. Ter bepaling van de mate van afscherming van de binnenlandse markt tegen exporteurs van derde landen worden de protectiecoëfficiënten (of -graden) voor de agrarische producten berekend. Vervolgens wordt ingegaan op studies naar de gevolgen van liberalisering van het GLB en de effecten daarvan op de handelsstromen en internationale prijzen voor agrarische producten. Er is echter ruime kritiek op de behandelde studies mogelijk. Als voorlopige conclusie lijkt dan ook gesteld te kunnen worden, dat er nog weinig duidelijk is over de kwalitatieve effecten van het GLB voor derde landen.

Een benadering om de invloed van de handelsbarrières te bepalen is de producentenprijs, die binnen de EG boven de wereldmarktprijs ligt, te relateren aan de wereldmarktprijs van dat bepaalde produkt. Deze maatstaf wordt de nominale protectiecoëfficiënt genoemd. Men krijgt dan wel geen zicht op de effecten van de individuele handelsbelemmeringen, maar het verschil tussen de binnenlandse en de wereldmarktprijzen wordt beschouwd als het gevolg van de cumulatieve invloed van al die handelsbelemmeringen. Om een juist beeld te krijgen moeten de prijsvergelijkingen gemaakt worden voor producten van een gelijke kwaliteit, in een zelfde produktiefase en op een zelfde locatie.

Een nadeel van de nominale protectiecoëfficiënt is, dat zo'n coëfficiënt naar voren komt, als men alleen maar naar de marktprijzen kijkt. In vele gevallen worden echter ook via de produktiekosten steun verleend, bijvoorbeeld via investeringssubsidies en belastingaftrekmogelijkheden, waardoor de agrarische sector op dezelfde wijze als bij een prijsverandering wordt beïnvloed. Beter is het dan de toegevoegde waarde te hanteren als basis voor de berekeningen van protectie. De toegevoegde waarde is het verschil tussen de waarde van het eindprodukt en de kosten van de variabele inputs, die nodig zijn bij de productie ervan. De veranderingen in de toegevoegde waarde omvat alle effecten van overheidsbeleid ten aanzien van de produktieprijzen en -kosten. De verandering in de toegevoegde waarde kan worden uitgedrukt als een gedeelte van de toegevoegde waarde in geval van geen interventie, de toegevoegde waarde bij wereldmarktprijzen dus. Aldus wordt de effectieve protectiecoëfficiënt verkregen.

Sampson en Yeats (1977) hebben in een studie deze twee berekeningsmethoden naast elkaar gezet om inzicht te krijgen in de mate waarin de EG zich beschermt tegen de export van agrarische producten uit derde landen. Tabel 4.1 geeft de berekende nominale en effectieve protectie in procenten weer.

De effectieve protectiecijfers zijn veel hoger dan de nomi-

Tabel 4.1 Vergelijking van nominale en effectieve protectiegraden voor bepaalde produkten in de EEG

Omschrijving	Nominale graad (%)		Effectieve graad (%)		Totaal
	tarieven heffingen		tarieven heffingen		
Af-Boerderijprodukten					
haver	13,0	84,2	25,8	177,9	203,7
rogge	16,0	75,8	32,1	160,0	192,1
tarwe	20,0	73,0	40,6	154,1	194,7
rijst	16,0	34,5	32,1	72,8	104,9
mais	6,0	34,1	10,7	72,0	82,7
schapen	14,8	1)	33,7	-42,7	-9,0
varkens	15,8	26,4	37,7	34,4	72,1
pluimvee	12,0	15,9	25,5	3,8	29,3
runderen	15,2	16,0	34,9	5,0	38,9
Vleesprodukten					
rundvlees	20,0	64,2	38,2	215,2	253,4
varkensvlees	20,0	30,4	36,7	52,9	89,6
schapevlees	20,0	20,0	39,3	80,0	119,3
pluimveevlees	18,0	23,3	38,5	51,9	90,4
Ingemaakte fruiten en groenten					
	26,0	26,8	62,5	199,2	161,7
Graanprodukten					
maismeel	8,0	45,3	10,4	85,6	96,0
tarwemeel	25,0	76,4	98,9	206,8	305,7
ander meel	8,3	37,5	-2,8	41,9	39,1
geplette graanvlokken	26,9	33,4	95,4	19,5	114,9
meel en grutten geroosterd en gepofte granen	8,0	24,9	-14,9	-52,2	-67,1
veevoer	14,8	35,2	61,2	62,8	134,0
macaroni en spaghetti	12,0	43,7	6,7	50,6	57,3
Zuivelprodukten					
kaas	23,0	82,5	58,8	217,2	276,0
boter	21,0	328,0	76,5	1.244,2	1.332,7
gecondenseerde 1)	21,3	98,5	44,3	290,1	334,4
Tabakprodukten 1)	87,1	-	148,5	-	148,5
Leerprodukten 1)	7,0	-	148,5	-	148,5
Plantaardige oliën 1)					
soja-olie	11,0	-	148,1	-	148,1
grondnotenolie	7,5	-	92,9	-	92,9
kokosnotenolie	8,0	-	70,3	-	70,3
Gemiddelde	18,2	56,1	49,3	134,1	158,1

N.B.: De gemiddelde waarden voor de variabele heffingen sluiten die produkten uit die niet onder deze speciale importtarieven vallen.

1) Variabele heffingen worden niet toegepast op deze produktgroep.

Bron: Sampson en Yeats, 1977: 104.

nale, omdat in het eerste geval ook de bescherming van de inputs wordt meegerekend bij de bescherming van het eindprodukt. Ook is de protectie van tarieven en heffingen afzonderlijk weergegeven, waaruit blijkt, dat de variabele heffingen als interventie-instrument veel belangrijker zijn dan de tarieven, zoals die door het GATT in MFN-regels zijn vastgesteld. Dat geldt voor zowel de nominale als de effectieve protectiecijfers. Er moet vooral gelet worden op het feit, dat enkele belangrijke produkten, zoals rundvlees, granen (haver, rogge en tarwe) en zuivelprodukten een meer dan gemiddelde effectieve (en ook nominale) protectie genieten. Deze produkten zijn juist de typische agrarische produkten uit de gematigde zone. Sampson en Yeats stellen, dat de handelsbelemmeringen als gevolg van het GLB internationaal gezien indrukwekkend zijn, zeker wanneer men naar de effectieve protectie kijkt. De protectiecijfers van Sampson en Yeats geven echter geen zuiver beeld van de mate van bescherming, die de Gemeenschap geeft aan haar agrarische sector. Er zijn immers nog talrijke andere handelsbelemmeringen, zoals de quota's, vergunningen en met name ook de preferentiële afspraken met geassocieerde landen. Al deze non-tarifaire belemmeringen zijn wel van invloed op de agrarische importen in de EG, maar zijn zeer moeilijk te kwantificeren. Zoals Sampson en Yeats zelf ook al enigszins aangeven, verhoogt het uitgebreide en complexe systeem van de non-tarifaire belemmeringen de effectieve protectie voor de binnenlandse producenten.

Om een beeld te krijgen van de manier waarop de mate van protectie van de EG zich verhoudt tot de rest van de geïndustrialiseerde wereld heeft de Wereldbank (1986: 112 en 113) de nominale protectiecoëfficiënten van enkele agrarische produkten voor die landen naast elkaar gezet. De Gemeenschap wordt vergeleken met Australië, Canada, Japan, N-Zeeland en de VS (zie bijlage C1). Uit de vergelijking komt naar voren, dat de relatieve protectie tussen de produkten van land tot land erg verschilt, maar dat de EG, samen met Japan, bij elk produkt een hoger dan gemiddelde protectiecoëfficiënt heeft (uitgezonderd rijst). Matthews (1986: 93) heeft de nominale protectiecoëfficiënt van de EG met enkele andere landen vergeleken over de periode 1955-1980 en geeft daarmee een iets ander beeld dan de Wereldbank laat zien. Uit de studie van Matthews komt naar voren, dat Japan, Zwitserland en Zweden de Gemeenschap qua agrarische protectie nog overtreffen, terwijl de VS een erg lage protectie laat zien. Ook wordt duidelijk, dat de gemiddelde nominale protectie van de EG-landbouw weinig veranderd is in deze periode. Dit in tegenstelling tot Japan, dat de landbouw steeds meer is gaan beschermen (zie Bijlage C2).

Matthews (1986: 91) haalt enkele studies aan, waaruit blijkt, dat de tot stand koming van het GLB tot een grotere protectie van de agrarische sector heeft geleid dan de protectie van de voorgaande nationale gemiddelden. Hoewel het door het variabele karakter erg moeilijk is een trend te ontdekken in de protectiecijfers, kan er volgens Matthews wel gesteld worden, dat de

handelsbarrières in de tijd steeds groter zijn geworden. Hij baseert zijn mening op het feit dat zowel het aantal landen als het aantal produkten dat onderwerp is van het GLB sinds 1973 is toegenomen. Zelfs bij een gelijk blijven van de hoogte van de protectie heeft een uitbreiding van het GLB ervoor gezorgd, dat de landen buiten de Gemeenschap een toenemende protectie van de EG hebben ervaren.

Naast de maatstaf van de protectiecoëfficiënten hanteert de OECD sinds kort ook een andere maatstaf om de mate van overheidsbescherming van de agrarische sector internationaal te kunnen vergelijken (OECD, 1987). Dat is de vergelijking van de Producer Subsidy Equivalents (PSE's) en de Consumer Subsidy Equivalents (CSE's) per produkt en per land. De PSE refereert naar de betaling die nodig zou zijn om de boeren te compenseren voor het verlies aan inkomen dat voortkomt uit een verwijdering van bepaalde beschermende beleidsmaatregelen. Dit is een bredere maatstaf voor bescherming dan de nominale of effectieve protectiegraad omdat er een groter beleidsterrein waaruit de bescherming resulteert, wordt bestreken, waardoor het gezien wordt als een waardevol instrument bij de analyse van handelseffecten. Dezelfde kwalificatie wordt gegeven aan het CSE, dat gezien moet worden als de impliciete belasting op de consumptie, resulterend uit een beleidsmaatregel, er alle subsidies op consumptie. Beide equivalenten bevatten naast interne en externe prijsvergelijkingen ook waarden van andere beschermende maatregelen waaronder directe en indirecte inkomenssteun. De uitkomsten volgens deze methode zijn niet wezenlijk anders dan de resultaten van de internationale vergelijking van de gemiddelde protectiegraden, zoals Matthews en de Wereldbank weergeven. Ook bij deze methode komt de EG als grote beschermer van de agrarische sector naar voren (zie Bijlage D).

Maar bij zowel de protectiegraden als bij de (producenten en consumenten) subsidie-equivalenten moet men zeer voorzichtig zijn met het interpreteren van gemiddelden. De protectie verschilt soms erg sterk per produkt en het effect van de bescherming voor een land buiten de Gemeenschap is dan ook afhankelijk van de mate, waarin zo'n produkt voor dat specifieke land van belang is. De produkten, die het sterkst beschermd worden zijn, zoals Sampson en Yeats al aantoonde, de gematigd zône produkten. De meeste ontwikkelingslanden zullen geen comparatief voordeel bezitten om deze produkten voort te brengen en men kan zich dan ook in navolging van Tangermann (1981: 441) afvragen in hoeverre het agrarische protectionistische beleid van de Gemeenschap een probleem is voor met name de exporterende ontwikkelingslanden. Men moet zich echter wel realiseren, dat de markt voor de agrarische produkten terug gebracht kan worden tot een markt voor de basis-componenten koolhydraten, vetten en eiwitten. Zo kunnen produkten, die op het eerste gezicht weinig directe concurrentie van elkaar te duchten hebben, wel degelijk alternatieven voor elkaar zijn, waarbij de relatieve prijsverhoudingen van het allergrootste belang zijn (een voorbeeld doet zich voor in de veevoederindustrie van de Ge-

meenschap: granen en tapioca zijn elkaars concurrent, omdat beide produkten veel zetmeel bevatten). Desalniettemin duidt dit er wel op, dat het effect van het agrarische beleid van de EG voor ontwikkelingslanden alleen onderzocht kan worden op basis van een analyse, die verschil maakt tussen produkten én landen. Producten, die geëxporteerd worden door ontwikkelingslanden (en de landen, die de produkten exporteren) moeten worden onderscheiden van de produkten, die geïmporteerd worden door ontwikkelingslanden (en de landen, die de produkten importeren). Bij de landenstudies, die verder in dit onderzoek volgen, wordt dit onderscheid tussen produkten en landen dan ook doorgevoerd om een nauwkeurig beeld te krijgen van het effect van het GLB op de ontwikkelingslanden.

Om de effecten van het GLB voor derde landen weer te geven is het berekenen van protectiecijfers voor de aan marktordening onderhevige produkten slechts één methode. Het is ook een methode, die meer wijst op de effecten die netto-exporterende landen ervaren dan dat het iets zegt over de wijze waarop netto-importerende landen invloed ondergaan van het GLB.

Het GLB heeft een prijsdrukkende werking op de internationale prijzen van agrarische produkten, zoals in 4.1 is geschetst. Dat effect is voor zowel de exporterende als de importerende landen van belang. Netto-importerende landen hebben het voordeel dat agrarische produkten (voedsel) goedkoper zijn dan het geval zou zijn, als het GLB niet zou bestaan. Daarentegen worden de netto-exporteurs van agrarische produkten negatief beïnvloed door het prijsdrukkende effect van het GLB. Op de wereldmarkt, die door de protectie van de EG en andere landen gereduceerd is tot een restmarkt, zijn de prijzen lager dan het geval zou zijn bij de afschaffing van het GLB. Naast handelseffecten heeft dit ook produktie-effecten tot gevolg, die voor het moment hier niet benadrukt worden. Bij de volumevermindering van de handel met de EG ervaren de exporterende landen veel meer concurrentie op de wereldmarkt in een lagere opbrengst per eenheid. Ook zullen de fluctuaties in de opbrengsten groter zijn.

Een methode om de prijsdrukkende werking van het EG-landbouwbeleid en de effecten die het beleid heeft op de stabiliteit van de wereldmarktprijzen en de omvang van de handelstromen tussen de EG en de rest van de wereld, te kwantificeren, is om na te gaan wat de effecten zullen zijn op prijzen en inkomen (ten gevolge van een toe- of afname van de handel) van een totale dan wel gedeeltelijke liberalisatie van de agrarische handelspolitiek van de Gemeenschap. Enkele studies, die deze methode hebben gevolgd, worden in het nu volgende behandeld.

Koester oordeelt, dat ten gevolge van het prijsondersteuningsbeleid van de EG de wereldmarktprijzen van agrarische produkten onder druk staan. (Koester, 1984: 237). Bij een lager agrarische prijsniveau binnen de EG zou de voortbrenging van vele agrarische produkten afnemen, terwijl de vraag binnen de EG toe zou nemen. Voor enkele produkten, zoals veevoercomponenten, zou

dit effect omgekeerd zijn. De aanbod- en vraagveranderingen hebben dan hogere wereldmarktprijzen tot gevolg. De veranderingen van de wereldmarktprijzen ten gevolge van de totale liberalisatie van het GLB kan pas gekwantificeerd worden als er gegevens bekend zijn over de prijselasticiteiten van het exportaanbod en van de importvraag. De preciese prijselasticiteiten zijn niet bekend of zeer moeilijk te bepalen. Koester baseert daarom zijn berekeningen op "aannemelijke" elasticiteitscoëfficiënten en geeft een overzicht van enkele prijsveranderingen van produkten ten gevolge van de liberalisering van het GLB (zie tabel 4.2).

Tabel 4.2 Wereldmarktprijsveranderingen als gevolg van een liberalisering van het EG-landbouwbeleid in 1980 (in %)

Zachte tarwe	+ 4,63
Witte suiker	+ 9,70
Rundvlees	+ 10,50
Gevogelte	+ 6,18
Varkensvlees	+ 5,45
Boter	+ 28,27

Bron: Koester, 1984: 237.

Het onderzoek van Koester is van beperkte omvang. Hij heeft slechts zes produkten onderzocht, die allen gematigde zône produkten zijn. Het wordt echter wel duidelijk, dat een liberalisering van het GLB de wereldmarktprijzen van bepaalde produkten in belangrijke mate zal doen stijgen. Koester gaat niet in op inkomenstransfers, die het gevolg zouden zijn van dergelijke internationale prijsveranderingen. Voor enkele suikerexporterende ontwikkelingslanden lijkt een toename van de suikerprijs met 10% een behoorlijke verhoging van de exportopbrengsten op te leveren. Daarentegen zal de stijging van de prijs van de zachte tarwe elk voedselimporterend ontwikkelingsland voor hogere invoerkosten plaatsen.

Matthews (1986) heeft een heel wat omvangrijker onderzoek verricht naar de effecten van het GLB op de ontwikkelingslanden. Hij heeft de effecten van een totale handelsliberalisatie van de EG-landbouwsector gemeten aan de hand van een partieel evenwichtsmodel, waarin hij elf produkten onderzocht voor 191 landen. De berekeningen die hij maakte zijn gebaseerd op verschillende vooronderstellingen, onder andere ten aanzien van de vraag- en aanbodelasticiteiten (zie tabel 4.3). De effecten van de liberalisatie op de wereldmarktprijzen zijn in Matthews' berekeningen relatief klein ten opzichte van de berekeningen, die Koester daar tegenover stelt. Vergelijkt men in het onderzoek van Matthews de prijsstijgingen van de verschillende produkten, zoals die op basis van vijf alternatieve vooronderstellingen zijn berekend, dan

Tabel 4.3 Invloed van de GLB hervorming op de wereldprijs bij alternatieve vooronderstellingen

Produkt	EG nominale protectie graad	Effect op wereldprijzen in procenten				
		Standard run	Constrained run	CPE run	DC run	LDC run
tarwe	16	0,7	0,8	1,2	1,3	0,4
gerst	27	2,9	4,3	5,7	5,2	2,2
mais	34	0,5	0,7	0,7	1,0	0,3
rijst	36	0,1	0,3	0,1	0,2	0,0
suiker 1)		6,0	6,8	8,0	6,0	2,5
rundvlees	25	3,9	6,7	5,1	6,9	2,3
varkesvlees	30	4,0	11,0	8,1	6,9	3,4
schapevlees	72	5,0	6,7	6,9	7,9	2,7
pluimveevlees	30	3,2	6,9	4,4	5,7	2,2
boter	70	10,5	22,8	5,4	16,9	7,6
mager melk- poeder	43	7,5	16,0	0,7	12,0	5,3
lijnkoeken 2)		-7,9	-9,1	0,7	-7,9 4)	-4,0
plantaardige oliën 3)		5,0	5,7	6,4	5,0 4)	2,2

- 1) Produktievermindering van 3,5 m ton verondersteld.
- 2) Consumptievermindering van 7,0 m ton verondersteld.
- 3) Wereldprijsstijging van 5% in standart run verondersteld.
- 4) Gelijk aan standard run.

Bron: Matthews, 1986: 141.

vallen de zuivelprodukten op. Deze produkten zouden in verhouding tot de rest van de produkten veel meer in prijs stijgen, omdat de Gemeenschap deze produkten in hoge mate beschermt en de EG een belangrijke rol speelt op de internationale zuivelmarkt.

Matthews heeft voor elk set alternatieve vooronderstellingen de economische gevolgen berekend van de totale liberalisering van het GLB. Hij concludeert, dat het grootste deel van de ontwikkelingslanden door zo'n liberalisatie benadeeld zou worden. Afhankelijk van de vooronderstellingen becijferd Matthews de verliezen voor ontwikkelingslanden op 0,3 miljard tot 1 miljard dollar (zie met name hoofdstuk 7 in Matthews, 1986). Hoewel Matthews zich realiseert, dat de resultaten met terughoudendheid bekeken moeten worden, vindt hij ze wel aannemenlijk. Hij baseert zich daarvoor op het feit, dat de ontwikkelingslanden netto-importeurs zijn van veel agrarische produkten, die door het GLB beschermd worden.

De resultaten van een studie van Valdes en Zietz (zoals die wordt samengevat in World Bank 1986, p. 127-129), die in een simulatiemodel laten zien wat de effecten zijn van een daling van 50% van de OECD-tarieven voor 99 agrarische produkten, geven een

heel ander beeld van de gevolgen voor de ontwikkelingslanden. Volgens Valdes en Zietz kunnen de efficiency gains van de ontwikkelingslanden bijna een miljard dollar bedragen. De totale exportopbrengsten zouden met bijna 6 miljard dollar stijgen en daar staat "slechts" een hogere importrekening van 1,4 miljard tegenover. De ontwikkelingslanden winnen het meest van een toename van de prijzen van de tropische produkten en worden benadeeld door de hogere prijzen van geïmporteerde gematigde zône produkten, zoals granen (zie tabel 4.4). Valdes en Zietz berekenen, dat de prijzen van tropische produkten meer stijgen dan de tarweprijs, het belangrijkste agrarische importprodukt voor ontwikkelingslanden.

Tabel 4.4 Veranderingen in exportuitkomsten, importkosten en efficiency gains van bepaalde produkten van ontwikkelingslanden veroorzaakt door een vermindering van de OEDC-tarieven met 50%, 1975-77 (absolute toename in miljoenen dollar van 1980)

Produkt	Landengroep		
	alle ontwikke- lingslanden	lage inko- menslanden	middel- en hoge inkomenslanden
Verandering in exportopbrengsten			
suiker	2108	394	1714
drank en tabak	686	191	495
vlees	655	33	620
koffie	540	123	417
plantaardige olieën	400	60	339
cacao	287	21	265
Gemat. zône fruit en groente	197	60	137
oliezaden en olie- noten	109	19	90
andere produkten	883	96	788
Totale exporttoename	5866	998	4867
Verandering in importkosten			
granen	-876	-530	-345
andere produkten	-497	-152	-345
Totale toename van alle importen	1373	-683	-690
Efficiency gains	992	-4	926

Noot: Onder efficiency gains wordt verstaan de toename in de netto som van producenten en consumenten voor- en nadelen.

Bron: Wereldbank 1986: 128.

Opvallend is de enorm scheve verdeling van de berekende effecten tussen de lage en midden- en hoge inkomenslanden binnen de groep ontwikkelingslanden. Ontwikkelingslanden in de hoogste inkomensgroep profiteren het meest van de exporttoename, die mogelijk is na tariefvermindering. De verandering in de importkosten zijn vrijwel gelijk verdeeld over de lage en hogere inkomenslanden.

Een achtergrondstudie voor het Development Report van de Wereldbank (1986), uitgevoerd door Tyers en Anderson, simuleert zowel de effecten van een unilaterale handelsliberalisatie door de geïndustrialiseerde landen of de ontwikkelingslanden als de effecten van een simultane liberalisatie van beide groepen landen. Ze beschouwen alleen de gematigde zone producten maar belichten toch enkele belangrijke aspecten van handel en liberalisatie. Bij zowel de unilaterale als bij de simultane liberalisatie zal het volume van de wereldhandel toenemen, evenals de internationale prijzen van de meeste producten (World Bank 1986: 129-130). De ontwikkelingslanden gaan minder importeren en meer exporteren. Maar in geval van een eenzijdige liberalisatie van de geïndustrialiseerde landen overtreffen de importen van de ontwikkelingslanden de exporten nog zodanig, dat de ontwikkelingslanden ten gevolge van de hogere prijzen een netto verlies lijden van \$ 11,8 miljard. Een gezamenlijke liberalisatie van het agrarische handelsbeleid geeft de beste resultaten voor de wereldeconomie. Het profijt voor de ontwikkelingslanden wordt berekend op \$ 18,3 miljard en voor de geïndustrialiseerde landen op maar liefst \$ 45,9 miljard (zie tabel 4.5). Opvallend in de tabel is de positie van de niet-markteconomieën; zij blijven sterk te profiteren van de bestaande situatie met veel protectie.

Tabel 4.5 Voordelen van handelsliberalisatie van bepaalde agrarische producten, per landengroep (1985), in miljard dollars van 1980

Landengroep	Liberalisatie van geïndustrialiseerde landen	Liberalisatie van ontwikkelingslanden	Simultane liberalisatie
Ontwikkelingslanden	-11,8	28,2	18,3
Geïndustrialiseerde landen	48,5	-10,2	45,9
Niet-markteconomieën	-11,1	-13,1	23,1
Wereld	25,6	4,9	41,1

Bron: Wereldbank 1986: 131.

Is in de Wereldbankstudie de simultane liberalisatie voor zowel de geïndustrialiseerde wereld als voor de ontwikkelingslanden het beste alternatief, in de berekeningen, die het IIASA met

behulp van een wereldmodel heeft uitgevoerd, komen de ontwikkelingslanden er in die situatie juist het slechtst vanaf. Dat wordt vooral veroorzaakt door de negatieve groei van het GDP in de non-agrarische sector. Het instituut, dat de effecten van een handelsliberalisatie van agrarische produkten uitdrukt in de verandering van het GDP voor de landenblokken, komt tot de conclusie, dat unilaterale liberalisatie door de geïndustrialiseerde landen de beste resultaten geeft voor de ontwikkelingslanden (zie tabel 4.6). De ontwikkelingslanden profiteren van de toegenomen exportkansen en men gaat volgens IIASA als gevolg van de hogere wereldmarktprijzen minder importeren. De veranderingen ten gevolge van de liberalisatie zijn in GDP-termen niet schokkend volgens dit onderzoek, dat in tegenstelling tot de in het voorgaande behandelde studies getracht heeft de liberalisatiegevolgen voor de hele economie te berekenen.

Tabel 4.6 Effecten op het GDP in drie alternatieve liberalisatiescenario's (veranderingen t.o.v. referentiescenario voor 2000)

Sector/scenario	Wereld	OECD	Niet-markt economie	Ontwik- kelings- landen
Agrarisch GDP				
OECD-liberalisatie	0,12	-1,55	-0,44	1,95
LCD-liberalisatie	-0	-0,42	-0,04	-0,75
Algemene liberalisatie	-0,15	-2,03	-0,46	1,45
Non-agrarisch GDP				
OECD-liberalisatie	-0,04	0,18	-0,39	-0,41
LDC-liberalisatie	-0,04	0,03	-0,12	-0,21
Algemene liberalisatie	-0,06	0,20	-0,29	-0,75
Totale GDP				
OECD-liberalisatie	0,22	0,48	-0,40	-0,02
LDC-liberalisatie	0,05	0,15	-0,11	-0,10
Algemene liberalisatie	0,28	0,63	-0,30	-0,22

Bron: IIASA, 1987: 74.

In hoeverre zijn de bovenstaande studies betrouwbaar in hun kwantificering van de effecten van het GLB voor de ontwikkelingslanden? Allereerst kan men opmerken, dat elke studie zich beperkt tot een klein aantal produkten. De studie van Valdes en Zietz is daarop evenals het IIASA-rapport een uitzondering, maar vooral Koester en Matthews onderzoeken slechts voor een beperkt aantal produkten de gevolgen van een handelsliberalisatie van de EG en berekenen de prijsveranderingen die daarvan het gevolg zijn. Omdat de produkten, die Koester en Matthews met name hebben onder-

zocht, gematigde zône produkten zijn, waarvan (via natuurlijke factoren) verwacht mag worden, dat de Gemeenschap daarin in het algemeen een comparatief voordeel bezit ten opzichte van de ontwikkelingslanden, is het aannemelijk dat netto-exporterende ontwikkelingslanden weinig voordeel te verwachten hebben van een liberalisatie. De netto-importerende ontwikkelingslanden daarentegen, die voor hun voedselvoorziening afhankelijk zijn en blijven van de invoer van granen en zuivel uit de EG, zouden in directe zin schade ondervinden van de hogere internationale prijzen, die op een liberalisatie volgen. Dus als de agrarische handelsliberalisatie beperkt blijft tot produkten, waarin de EG een comparatief voordeel heeft, zullen de gevolgen voor de ontwikkelingslanden als groep in hun nadeel uitvallen. Vandaar ook dat de berekeningen van Matthews en, in nog veel grotere mate, Tyers en Anderson tot de conclusie komen, dat het agrarische handels- en prijsbeleid van de EG en van de andere industrielanden ten voordele van de ontwikkelingslanden is, gezien de negatieve uitkomsten voor de ontwikkelingslanden van een liberalisatie. Het onderzoek van Valdes en Zietz omvat veel meer produkten, ook de tropische produkten waarin de ontwikkelingslanden een comparatief voordeel bezitten en netto-exporteurs van zijn. Zij komen dan ook tot een veel positievere uitkomst van een liberalisatie voor de ontwikkelingslanden.

In de pogingen de effecten van liberalisatie te kwantificeren worden enkele vooronderstellingen in het model gemaakt. Deze vooronderstellingen zijn niet altijd even realistisch maar worden op basis van modeltechnische criteria gekozen. Zo zijn Koester en Matthews er zich van bewust, dat de gebruikte prijselasticiteiten, die van groot belang zijn voor hun uitkomsten, met grote onzekerheid zijn omgeven. Matthews lost dit op door ook voor alternatieve prijselasticiteiten het model door te rekenen (zie tabel 3.3). Een andere belangrijke en zeker niet realistische vooronderstelling in Matthews' model is, dat de rest van de wereld haar agrarisch (handels-)beleid niet verandert als reactie op een liberalisering van het GLB. Dat deze veronderstelling de werkelijkheid geen recht doet, zal bij de volgende kritiekpunten duidelijk worden.

Aan de methode van analyse van alle behandelde studies kleven ook nog wel enkele bezwaren. Er wordt gebruik gemaakt van statische handelmodellen, met andere woorden gebaseerd op korte termijnelasticiteiten, die mogelijke effecten van prijsveranderingen op de langere termijn niet meenemen. Het is aannemelijk, dat de liberalisatie van het agrarische handelsbeleid van de EG (en van andere industrielanden) zal leiden tot een verandering in het landbouwbeleid van een groot aantal ontwikkelingslanden. Een exporterend ontwikkelingsland zal een meer op de export gericht beleid gaan voeren, investeringen en onderzoek in de landbouwsector stimuleren en zo het exportpotentieel van tropische produkten meer laten toenemen dan in de studies is becijferd. Ook importerende landen kunnen dit gaan doen. Op grond hiervan mag worden

verwacht, dat de aanbodelasticiteit op langere termijn veel groter is dan op korte termijn. Het is ook aannemelijk, dat ten gevolge van de ontstane relatieve kostenvoordelen sommige landen exporteur kunnen worden van produkten, die ze onder het huidige EG-landbouwbeleid nog importeren. Door deze lange termijn effecten mee te nemen in een model, zou men wellicht tot de conclusie kunnen komen dat de effecten van handelliberalisatie voor de ontwikkelingslanden als groep veel positiever zijn dan in de bovenstaande studies is berekend.

Een volgend kritiekpunt op de manier waarop men de effecten heeft berekend, is het feit dat men ervan uitgaat, dat prijsverlagingen binnen de EG resulteren in een vermindering van het aanbod van die agrarische produkten, die in prijs worden verlaagd. Men andere woorden, de agrarische handelsliberalisatie zou de oplossing zijn voor het terugdringen van de aanbodoverschotten van de EG en een toename van de importen tot gevolg hebben. Het is echter de vraag of dit verband tussen de prijzen en het aanbod zo eenvoudig ligt in de agrarische sector. De Hoogh vindt van niet. Hij stelt vast, dat de bovenstaande modellen een zeer belangrijke factor voor het begrijpen van de steeds groter wordende produktie niet hebben opgenomen, nl. de technologische ontwikkeling (De Hoogh, 1987: 8). De groei van de landbouwproduktie in de Gemeenschap heeft nooit kunnen optreden zonder het hoge tempo van vernieuwingen van de landbouwmethoden. Het hoge tempo van de toepassingen van nieuwe technieken zal waarschijnlijk wel met het hoge prijsniveau samenhangen, maar De Hoogh verwacht niet, dat de technologische ontwikkeling in de landbouw zal stoppen bij lagere interne prijzen. Hij baseert zijn mening met name op de onomkeerbaarheid van technologische ontwikkeling, waardoor produktiviteitsgroei blijft bestaan. De conclusie van De Hoogh is, dat de produktie-omvang niet zal dalen in de mate, waarin dat in bovenstaande studies wordt verwacht (De Hoogh, 1987: 11). Hoewel hij geen empirische evidentie aandraagt, roept De Hoogh met deze kritiek twijfel op voor één van de belangrijkste uitgangspunten van de behandelde studies.

Als laatste punt van kritiek valt nog te wijzen op het feit, dat de bovenstaande studies, met uitzondering van het IIASA-model, allen partiële analyses zijn. Hierdoor wordt geen recht gedaan aan de interacties binnen de landbouw en die tussen de landbouw en de niet-landbouwsectoren. Het IIASA heeft getracht interacties in haar model te beschrijven en te analyseren, daarbij echter gebruik makend van impliciete vooronderstellingen. Ook moet er aandacht zijn voor de interacties van beleid tussen landen of groepen landen. Wat doen bijvoorbeeld de VS en Australië met betrekking tot hun agrarische handelspolitiek als de Gemeenschap haar agrarische handelsbeleid gaat liberaliseren? Ook zijn de interacties binnen de agrarische sector van belang, want de interventie op de ene markt beïnvloedt ook een andere markt. Vooral het bestaan van substituten en het complementair zijn van produkten (bv. op de veevoedermarkt) maken de gevolgen van prijsveranderingen ondoorzichtig.

Om zicht te krijgen op al deze factoren en verbanden zou men moeten proberen een algemene evenwichtsanalyse toe te passen. In een algemeen evenwichtsmodel zal bijvoorbeeld naar voren kunnen komen, hoe een BNP-toename van de EG als gevolg van een betere allocatie van middelen (die volgt uit de verwijdering van de agrarische bescherming) de ontwikkelingslanden indirect tot voordeel dient door de toegenomen vraag naar hun niet-agrarische exportproducten. Ook de mogelijke effecten van een exporttoename voor de economie van een ontwikkelingsland zouden dan aandacht kunnen krijgen. Aan het algemene evenwichtsmodel, dat zowel de directe als de indirecte effecten van de agrarische handelsliberalisatie moet omvatten, worden enorme theoretische eisen gesteld. Toch zou zo'n evenwichtsmodel de werkelijkheid wellicht beter beschrijven dan de partiële benaderingen van de bovenstaande studies.

Het kwantificeren van de effecten van het GLB is enorm moeilijk gebleken. Protectiecijfers, zowel nominale als effectieve, zeggen niet zoveel als daarnaast nog een uitgebreid systeem van nontarifaire handelsbelemmeringen bestaat. Het komt erop neer, dat de protectiecoëfficiënten per produkt en per land verschillen. De problemen, die de studies naar de effecten van liberalisering van het GLB, zijn ook besproken. Elk onderzoek zal beoordeeld moeten worden op grond van zijn methode van analyse, de gemaakte vooronderstellingen en de reikwijdte of omvang (het aantal produkten en landen dat onderwerp van onderzoek is). De conclusie van deze paragraaf moet zijn, dat over de kwantitatieve effecten van het EG landbouwbeleid voor de ontwikkelingslanden als groep nog betrekkelijk weinig duidelijkheid bestaat. Het enige dat met stelligheid kan worden beweerd is, dat de effecten voor een ontwikkelingsland afhankelijk zijn van de positie, die dat land inneemt in de internationale agrarische handel (is men netto-importeur of netto-exporteur) en van de mate waarin de produktie van dat ontwikkelingsland onder invloed staat van het landbouwbeleid van de EG. In het volgende gedeelte zal geprobeerd worden de effecten van het GLB voor de ontwikkelingslanden in een land en produkt specifiek kader te onderzoeken. Vanuit de casestudies zal dan geprobeerd worden de effecten van het GLB weer in een algemenere context te plaatsen.

5. Thailand en de gevolgen van het GLB

5.1. De agrarische handel tussen Thailand en de EG 1)

Thailand is traditioneel een grote netto-exporteur van landbouwprodukten. In 1984 exporteerde het land agrarische produkten ter waarde van \$ 3,8 miljard, terwijl er voor slechts \$ 650 miljoen geïmporteerd werd. De periode 1980-84 vertoont ten aanzien van zowel de agrarische exportwaarde als de importwaarde een zeer stabiel beeld. De landbouwsector verdient ongeveer de helft van de buitenlandse valuta voor Thailand. Rijst, mais en suiker zijn de belangrijkste agrarische exportprodukten. (FAO Trade Yearbook 1985).

Rijst is in waarde het belangrijkste exportprodukt van Thailand. In 1984 en 1985 exporteerde men ruim 4 miljoen ton ter waarde van \$ 800-900 miljoen (Economist Intelligence Unit, 1986). Sinds 1981 is Thailand de grootste rijstexporteur van de wereld, in 1985 zorgde het land voor ongeveer 40% van 's werelds rijstexport. Thailand heeft de VS als grote concurrent op de wereldmarkt die in 1986 de markt met zwaar gesubsidieerde, dus goedkope rijst van hoge kwaliteit overstroemde, waardoor de internationale rijstprijzen onder druk kwamen te staan. Doordat enkele Aziatische landen zelfverzorgend werden, kon Thailand alleen haar exportmarkten uitbreiden ten koste van de VS. De rijstexport van Thailand naar de EG heeft zich de laatste jaren ook enigszins uitgebreid. De EG is een netto-importeur van rijst maar rijstproducenten worden wel beschermd via variabele invoertarieven.

Thailand is daarom slechts "een restaanbieder" op de Europese markt waar de vraag allereerst voldaan wordt uit eigen aanbod. Dit geldt ook m.b.t. de mais waarvan Thailand ook een internationaal gezien flinke exporteur is (vooral naar Japan en Zuid-Korea) en een directe concurrent van de Europese maisprodukten. Ook mais is onderwerp van zware marktordening waardoor Thailand weinig kansen krijgt op de Europese markt. Voor de Thaise rubber gaan geen directe handelsbelemmeringen uit van het GLB, maar dit produkt ondervindt sterke concurrentie van synthetische produkten die buiten de EG in ruime mate worden gefabriceerd. De export van ruwe rubber naar de EG bedroeg in 1985 slechts \$ 30 miljoen.

Ook bij de handel met de EG overtreft de uitvoer van agrarische produkten ruimschoots de invoer van die produkten door Thailand uit de Gemeenschap. In 1985 bedroeg de totale agrarische uitvoer van Thailand naar de EG \$ 1040 miljoen. Daar stond een invoer ter waarde van \$ 80 miljoen tegenover (LEI, Exmis). De

---

1) Zie bijlage E voor enkele macro-economische basisgegevens van Thailand.

onderlinge agrarische handel is in de periode 1981-85 fors gestegen. De invoer van de EG uit Thailand nam namelijk met 35% toe, terwijl de uitvoer van de Gemeenschap naar dat land met 23,5% steeg. De scheve verhouding tussen de in- en uitvoerwaarde blijft bestaan.

De belangrijkste agrarische uitvoerprodukten van de Gemeenschap naar Thailand zijn naast zuivel en eieren ook dranken en bereide voedingsmiddelen. Deze produkten nemen ruim 60% van de totale export naar Thailand voor hun rekening.

De agrarische invoer van de EG uit Thailand bestaat voor het overgrote deel uit tapioca. Het produkt is als wortelgewas geregistreerd in de produktgroep groente en fruit, die in 1985 65% van de totale agrarische invoer uit Thailand uitmaakte. In 1981 was dit aandeel nog veel hoger, namelijk 80% van het totaal. Tapioca speelt een belangrijke rol als veevoedercomponent in de Gemeenschap. Vrijwel het gehele importpakket van de EG uit Thailand wordt gevormd door tapioca, vis en rijst.

5.2 Tapioca, een alternatieve veevoergrondstof

Lange tijd is Thailand het land van de rijst en de rubber geweest. Sinds het begin van de jaren zeventig is er naast rijst een ander agrarisch exportprodukt van groot belang geworden voor Thailand, namelijk tapioca. Tapioca is het (gedroogde) produkt van de cassaveplant. Vooral de EG werd een grote afzetmarkt voor de Thaise tapioca. De reden van de grote vraagtoename sinds het begin van de jaren zeventig is gelegen in de werking van het Gemeenschappelijke landbouwbeleid. Het beleid heeft geleid tot hoge interne graanprijzen. De graanproducenten worden beschermd tegen graanimporten door hoge importheffingen. De veevoederindustrie maakte gebruik van een groot deel van de gemeenschappelijke graanproduktie als grondstof voor de produktie van krachtvoer. De kostprijs van dat krachtvoer werd door het GLB echter zodanig opgejaagd, dat de gebruikers van voergranen uit gingen kijken naar een goedkopere veevoedercomponent. Tapioca was een aantrekkelijk alternatief vanwege het lage invoertarief van 6% dat bij de Kennedy Ronde in GATT-afspraken voor dit produkt was vastgelegd. Het produkt heeft een hoge energiewaarde, vergelijkbaar met voedergraan, maar een zeer laag eiwitgehalte. Een mengsel van sojameel, dat wel veel eiwitten bevat, en tapioca heeft ongeveer eenzelfde voedingswaarde als voergranen.

Beslissend voor de aantrekkelijkheid van de tapioca voor de Gemeenschap is de prijsverhouding tussen de als veevoeder gebruikte granen en het substituuat in de vorm van tapioca (80%) en sojameel (20%). Blom heeft een onderzoek uitgevoerd (zie Blom 1988) naar het prijsvoordeel van tapioca/soja-mix in de periode 1970-1984. Daaruit blijkt, dat na een beperkt en in 1973 zelfs negatief prijsvoordeel, het graansubstituut in de periode medio 1974-1979 aanzienlijk goedkoper is geweest dan de voedergranen.

Het is ook in deze periode, dat de invoer van tapioca, maar daarnaast ook van andere zogenaamde graanvervangers, zoals maisgluten, voermeel en citruspulp, sterk is gestegen. In 1979 en 1980 is het prijsvoordeel iets minder duidelijk maar na 1981 daalt de prijs van het substituuat ten opzichte van voedergranen verder en neemt de tapioca-import weer sterk toe (zie ook tabel 5.1).

Tabel 5.1 Cassave: areaal, produktie en export naar de EG

Jaar	Areaal (mio rai)	Produktie (mio ton)	Tapioca-export (mio ton)	Export naar overige landen (x 1000 ton)
1975	2,97	7,09		
1976	4,38	10,23		
1977	5,29	11,84		
1978	7,28	16,36	5,9	
1979	5,29	11,10	4,0	24
1980	7,25	16,54	5,2	52,5
1981	7,99	17,74	6,2	500
1982	8,55	18,99	7,3	121
1983	8,78	19,98	5,2	135
1984	8,15	21,00	5,7	326
1985	8,90	22,26	4,6	2000
1986	6,96	16,69		

Bronnen: Tapioca still searching for markets, 1985: 23.
 Srisilpavongse, 1984: 136-137, UN Commodity Trade Statistics 1984.
 The Economist 1986: 25.

Door die grote vraagtoename vanuit de Gemeenschap naar Thaise tapioca is het nu een zeer belangrijk gewas geworden voor het land. De produktie van cassave is van bijna 4 miljoen ton in 1972 (Rijk en Van der Meer, 1984: 38) opgelopen naar 22,2 miljoen in 1985 (The Economist, 1986: 25) waaruit 8 miljoen ton tapioca te halen was. Na Brazilië is Thailand daarmee de grootste cassaveproducent van de wereld (o.a. Geinitz, 1985: 127).

De enorme produktie-uitbreiding sinds het begin van de zeventiger jaren was mogelijk door het in gebruik nemen van grond, die minder geschikt was voor andere agrarische produkten. Het oppervlak, waarop cassave wordt verbouwd, is toegenomen van 2 miljoen rai in 1972 (Rijk en Van der Meer, 1984: 38) tot 7 miljoen rai in 1985 (Economist Intelligence Unit 1986: 5). De verbouw van cassave is nauwelijks ten koste gegaan van de verbouw van andere produkten, omdat nergens de cassaveverbouw grond onttrok aan de verbouw van andere gewassen. De vraag uit het buitenland, en met name uit de EG, had een grote groei van de produktie en van de

tapioca-export tot gevolg. Vrijwel de gehele tapiocaproductie wordt geëxporteerd, omdat rijst traditioneel het belangrijkste voedingsmiddel blijft. Daarbij spelen naast smaak en gewoonte ook de relatieve prijzen een belangrijke rol. Rijst is een goedkoper, in de meeste delen van het land ruim beschikbaar voedingsmiddel. Het land verzorgt 85% van de totale werelduitvoer van tapioca en de belangrijkste markt is de EG. In 1983 ging 85% van de totale Thaise tapioca-uitvoer naar de Gemeenschap (Geinitz, 1985: 127).

In 1978 kwamen de eerste protesten van de graanproducenten tegen de steeds toenemende tapioca-invoer uit Thailand. De tapioca-export van Thailand naar de EG bedroeg in dat jaar 5,9 miljoen ton (Srisilpavongse, 1984: 137). De roep om bescherming van de eigen graanboeren kwam vooral uit Frankrijk, de grootste graanproducent in de EG. Na onderling overleg was Thailand bereid de export van tapioca te beperken. De onderhandelingspositie van Thailand was in deze zaak zeer zwak. Thailand was geen lid van de GATT, toen de afspraken over de 6%-heffing tussen de EG en de tapiocaleveranciers werden gemaakt. Pas toen de Gemeenschap liet doorschemeren eenzijdig maatregelen tegen de Thaise tapioca-export te nemen (eind jaren zeventig), werd het Thailand duidelijk, dat het lidmaatschap van de GATT zeer belangrijk voor haar was. Immers, een afspraak in GATT-verband tussen twee landen geldt automatisch voor alle landen. Thailand was echter gedwongen aan de wensen van de EG toe te geven, anders kon de EG weleens eenzijdig maatregelen treffen. De EG garandeerde als tegenprestatie Thailand haar tapiocamarctaandeel en beloofde geen verdere maatregelen te treffen en de tapioca-import te beperken. Daarnaast werd nog financiële hulp door de Gemeenschap toegezegd voor de uitvoering van de plannen voor gewasdiversificatie. De officiële overeenkomst tussen Thailand en de EG over deze zaken werd in september 1982 getekend. Daarin werd vastgesteld, dat Thailand voor de periode 82/86 de export van tapioca terug zou brengen van 5,5 miljoen ton in 1982 naar 4,5 miljoen ton in 1986. De heffingen op de toegestane quota bleven 6%, maar de hoeveelheid, die boven die quota aan de EG zou worden aangeboden, zou de variabele heffing, die op de invoer van gerst wordt toegepast, krijgen, waardoor het prijsvoordeel van tapioca als grondstof voor de veevoederindustrie zou wegvallen.

De overeenkomst heeft de Thaise tapioca-export naar de EG danig beïnvloed (zie tabel 5.1). Bedroeg de tapioca-export van Thailand naar de Gemeenschap in 1982 nog 7,3 miljoen ton, daarna nam het onder druk van de ingestelde quota's af tot 4,6 miljoen ton in 1985. De geringere export naar de Gemeenschap noodzaakt Thailand de productie te beperken of uit te kijken naar alternatieve markten voor tapioca. De pogingen van Thailand nieuwe markten te veroveren hebben enig succes gehad. Zuid-Korea en de Sowjet-Unie zijn nu belangrijke tapioca-afnemers geworden (zie o.a. Vorasirisunthorn, 1986, p.262), waardoor de totale export in 1985 nog 7,1 miljoen ton kon bedragen.

Toch probeert men de gevolgen van de exportvermindering naar

de EG zoveel mogelijk te verzachten door de produktie van tapioca te beperken en de producenten een alternatief aan te bieden. Tabel 5.1 lijkt een aanwijzing te geven, dat het beleid succesvol is. De produktie van cassave lijkt in 1986 ver beneden het niveau van 1985, doordat het bebouwd areaal belangrijk is verkleind. Het is echter moeilijk vast te stellen of de met cassave bebouwde oppervlakte is verminderd door een actief overheidsbeleid of het gevolg is van andere natuurlijke factoren. Het is ook twijfelachtig in hoeverre de Thaise overheid de tapiocaproducten op redelijk korte termijn een alternatief kan bieden. In het Noordoosten van het land, waar ongeveer 60% van alle cassave wordt verbouwd (Schneider, 1986: 25) is men wat betreft het inkomen en de werkgelegenheid in belangrijke mate afhankelijk van de cassaveverbouw. De cassave bepaalt voor een groot deel de landbouwstructuur in deze regio. De overheid zal niet bij machte zijn een produktievermindering af te dwingen zonder alle voorwaarde voor alternatieve gewassen te scheppen (zoals het financieren van investeringen, infrastructuur, kennisoverdracht, marketing, enz.). De produktievermindering, zoals die uit tabel 5.1 blijkt, kan het gevolg zijn van de daling van de interne tapiocaprijs voor de producenten, waardoor marginale gronden uit de produktie worden genomen. Een andere, misschien aanvullende verklaring van areaal- (en produktie-) vermindering, is dat deze het gevolg is van bodemuitputting, daar de cassaveplant de vaak armoedige bodem na een aantal jaren volledig heeft uitgemergeld. Feit is, dat het

Tabel 5.2 Prijs per ton voor cassaveprodukten in Bangkok, Rotterdam en New York

Jaar	Bangkok, pellets, groothandel		Rotterdam, pellets, c. i. f.		New York, meel
	Bath	US\$	DM	US\$	US\$
1973	1032	52			
1974	1195	60			
1975	1571	78			
1976	1680	82	274	118	262
1977	1530	75	251	108	257
1978	1440	81	202	101	237
1979	2480	21	300	164	376
1980	2510	23	313	172	370
1981	1920	88	317	140	329
1982	2100	97	318	141	357
1983	2500	10	382	150	350
1984	1700	72	307	108	312

Bron: Geinitz, 1985: 134.

FAO Production Yearbook 1984.

areaal met cassave in 1986 is verminderd tot $\pm$ 1,2 miljoen ha., waardoor de cassaveproductie van slechts 16,7 miljoen ton niet meer dan 6 miljoen ton tapioca zal opleveren (dit is, zoals in tabel 5.1 vermeld, de verwachting). Dat zou een forse teruggang betekenen in de tapiocaproductie, die in 1985 nog 8 miljoen ton bedroeg.

Naast een actief diversificatiebeleid van de Thaise overheid, waarvoor de Gemeenschap financiële en technische hulp levert, is de vermindering van de cassaveproductie afhankelijk van de prijs, die de producenten voor de cassave aangeboden wordt. De overheid probeert de cassaveproductie te ontmoedigen door de prijs te drukken, maar doet dit onder andere volgens Srisilpa-vongse (1984: 137) niet voldoende om greep op de productie te krijgen. In een ontwikkelingsland als Thailand staan een overheid echter niet alle instrumenten tot beschikking om de beoogde effecten van een prijspolitiek te verwezelijken. Het prijsbeleid van de overheid wordt ook vanuit de tapioca verwerkende industrie in Thailand zelf tegengewerkt. Deze, de laatste jaren sterk uitgebreide, industrietak oefent een toene-mende vraag uit naar tapioca, die tot meel voor menselijke consumptie wordt verwerkt (Tapioca surplus 1986: 22). Daarnaast drijven de tapioca-exporteurs de binnenlandse prijs tijdelijk omhoog, als ze op een bepaald moment op korte termijn het toegewezen exportquotum willen inkopen. Men is dan bereid een goede prijs te betalen aan de producenten, omdat de tapiocaprijs in de Gemeenschap ten gevolge van de beperkte importmogelijkheden hoger is komen te liggen. De actuele vraag naar tapioca drijft de prijzen op en doorkruist de Thaise plannen voor diversificatie van de agrarische productie in Thailand. De ontwikkeling van de groothandelsprijzen in Bangkok en de importprijzen in de EG is weergegeven in tabel 5.2.

5.3 Kwantificering van de gevolgen van het tapiocaquotum

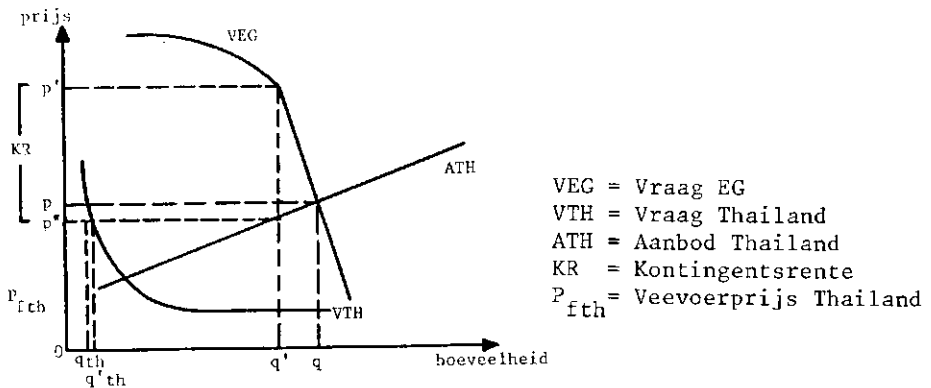
In een aantal publicaties is getracht een kwantitatief beeld te geven van de gevolgen van de Thaise exportbeperking van tapioca naar de EG. De meest uitgebreide studie is die van Schneider (1986), die de gevolgen in theoretisch kader op kwalitatieve wijze aangeeft, waarna hij vervolgens deze effecten met behulp van een lineaire regressie-analyse kwantificeert voor de periode 1982-1986. Zijn studie laat zich als volgt samenvatten. Aan de hand van de relatief inelastische vraag van de EG en het relatief elastische aanbod van Thailand van tapioca (zie figuur 5.1) wordt een negatieve uitwerking van de exportvermindering naar de EG op de betalingsbalans niet verwacht, mits de handelwinsten, die voortvloeien uit het verschil tussen de EG-invoerprijs en de producentenprijs ("kontingentsrente"), in Thailand blijven. Schneider verwacht zelfs een fors positief exportopbrengsteneffect van \$ 257 miljoen in de hele periode (Schneider 1986: 117), doordat in zijn model het prijseffect groter is dan het hoeveelheidsef-

fect. Voor de gehele periode berekent hij een hoeveelheidseffect van 22% en een prijseffect van 57%, waardoor de conclusie kan worden getrokken, dat de betalingsbalans van Thailand positief beïnvloed wordt door het exportquotum.

De effecten van een afzetvermindering hebben voor de producenten echter wel grote negatieve inkomenseffecten, doordat de binnenlandse prijzen van tapioca dalen en er op korte termijn alternatieve markten ontbreken. Schneider schat de inkomenseffecten voor de boeren op \$ 490 miljoen voor de gehele periode (id. 1986: 123). De concentratie van de produktie in het Noordoosten en Oosten heeft tot gevolg, dat de grootste inkomens- en werkgelegenheidseffecten in die regio's te verwachten zijn. Vooral in het Noordoosten, dat pas ontsloten en ontwikkeld werd ten tijde van de tapioca "boom", zijn alternatieve gewassen niet gemakkelijk voorhanden.

De in figuur 5.1 weergegeven exportbeperking (van q naar q') doet de exportprijs naar de EG stijgen van p naar p' . De producentenprijs daalt echter tot p'' . Door de lagere aanbodprijs vergroot de Thaise binnenlandse vraag zich ook enigszins, maar niet veel, doordat de vraag zeer inelastisch is in verband met de hoogte van de tapiocaprijs ten opzichte van de Thaise veevoerprijs PFTH. De vraaguitbreiding doet de inkomensdaling van de Thaise boeren iets verminderen. De exporteurs profiteren van het verschil tussen de exportprijs p' en de buitenlandse aanbodspreis p'' . Dit is vergelijkbaar met een monopolistische winst (door Schneider "kontingentsrente" (KR) genoemd), die als die in het land blijft Thailand een betere betalingsbalans geeft dan zonder de exportbeperkingsafspraken het geval zou zijn.

Schneider heeft ook de gevolgen van het tapiocaquotum voor de Gemeenschap op een rijtje gezet (Schneider 1986: 184 e.v.). Het meest duidelijke effect vormen de hogere invoerkosten voor

Bron: Schneider, 1986: 95.

Figuur 5.1 Effect van beperking tapioca-import door EG

tapioca, die leiden tot hogere veevoederkosten voor de agrarische sector. De landen, die het sterkst profiteren van de goedkope tapioca-invoer (Nederland en West-Duitsland, zie Schneider, 1986: 76) zullen ook de meeste schade van de invoerbepalingen onderkennen. Hogere veevoerkosten zullen ongetwijfeld leiden tot hogere consumentenprijzen van de veredelingsprodukten, zoals vlees en eieren. De producenten in de zuivelsector, met een vastgestelde melkprijs zullen deze produktiekostenstijging voor hun eigen rekening moeten nemen en zij ondervinden dus inkomensnadelen van de importbeperking. Schneider heeft niet de gevolgen voor producenten en consumenten in de EG van de importbeperking becijferd, waar wel de kosten van de importprijsstijging, die hij raamt op ongeveer \$ 260 miljoen. Daarbij lijken de importmaatregelen niet te leiden tot een grotere verwerking van de eigen granenproduktie in het vervoer, daar de invoer van andere graansubstituten, die kunnen dienen als veevoercomponent, niet wordt beperkt. De substituten, zoals soja en maisgluten, worden met name geleverd door de industrielanden, die vaak een betere onderhandelingspositie hebben dan een ontwikkelingsland als Thailand.

Langhammer (1986) stelt, in een artikel waarin hij slechts de uitkomsten van zijn bewerkingen weergeeft, dat het exportvolume van tapioca naar de Gemeenschap met 40% is gedaald in de periode 1982-1986. In 1982 werd nog 7,2 miljoen ton tapioca geëxporteerd maar in 1985 was dat al niet meer dan 4,5 miljoen ton. Volgens Langhammer betekent dit een verlies van ongeveer \$ 329 miljoen, ofwel een daling van 11% van Thailands totale exportopbrengsten uit de Gemeenschap (Langhammer 1986: 107-108).

Hoe realistisch de uitkomst van de berekening is, is moeilijk te beoordelen omdat Langhammer niet aangeeft op welke vragen aanbodelasticiteit hij zijn berekeningen baseert. Dit negatieve effect voor de betalingsbalans is in tegenspraak met de uitkomsten van het onderzoek van Schneider.

Ook Blom (1986) heeft een berekening uitgevoerd naar de gevolgen voor de Thaise exportuitkomsten, die voortkomen uit de exportbeperking van tapioca. Bij een geschatte vraagelasticiteit van -3 leidt een vermindering van de vraag naar tapioca in de EG met 20% (het verschil tussen de export in geval van vrijhandel, namelijk 6,5 miljoen ton, en het afgesproken quotum van 5,25 miljoen ton voor 1982) tot een prijsstijging van ongeveer 7%. Het resultaat is dan dat, uitgaande van een gemiddelde prijsniveau van 100 Ecu/ton bij een vrijhandelssituatie, de exportopbrengsten met 72,5 miljoen Ecu (+ \$ 70 miljoen) terugloopt. De hoeveelheid tapioca, die Thailand niet in de Gemeenschap af kan zetten, kan het land tegen een prijs van 58 Ecu/ton op de wereldmarkt verkopen om een zelfde exportopbrengst als in een situatie van vrijhandel te krijgen. Volgens Blom is het mogelijk, gezien de wereldmarktprijs voor mais, die bijna 2x zo hoog is, de tapioca tegen die prijs af te zetten op de internationale markt. Zijn conclusie luidt dan ook dat de tapioca-exporterende landen (in het bijzonder Thailand) geen nadeel van de quotering behoeven te on-

dervinden, mits zij in staat zijn marktsegmentatie toe te passen, waardoor de exporterende landen profiteren van de prijsstijging in Europa als gevolg van de quotering van de export naar de EG.

De bovenstaande pogingen tot kwantificering van de gevolgen van het exportquotum geven een nogal verschillende uitkomst. Schneider verwacht een positief effect voor de Thaise betalingsbalans, terwijl Blom en Langhammer een fors verlies van exportopbrengsten voor het land berekenen. De verschillen van de resultaten zijn vooral terug te voeren op de vooronderstellingen, die men hanteert. De aannames ten aanzien van de elasticiteiten en de vooronderstellingen met betrekking tot degenen, die profijt trekken van de rents zijn zeer belangrijk voor de uitkomst van de berekeningen. Schneider gaat uit van een zeer inelastische vraag (zie figuur 5.1), terwijl Blom een vraagelasticiteit van -3 heeft berekend door de regionale prijsverschillen (ten gevolge van transportkosten) in de EG van tapioca ook mee te nemen. Daaruit volgt namelijk, dat tapioca in bv. Duitsland sneller zijn kostenvoordeel ten opzichte van granen zal verliezen dan in het gebied rond Rotterdam, waardoor men in Zuid-Duitsland sneller tapioca gaat vervangen door granen. De vraagelasticiteit ligt daardoor voor de gehele Gemeenschap op een relatief hoog niveau. Schneider neemt deze factor niet op bij de bepaling van de vraagelasticiteit (Schneider 1986, p.103) en schat de elasticiteit op ongeveer $-\frac{1}{2}$. Ook ten aanzien van Schneiders vaststelling van de waarde van de aanbodelasticiteit zijn enkele kanttekeningen te maken. Het elastische aanbod, dat er volgens Schneider bestaat op de tapiocamarkt, betekent dat het aanbod snel reageert op prijsveranderingen. De producenten kunnen dan vrij snel en soepel overschakelen op een ander gewas dan het exportprodukt. In de meeste ontwikkelingslanden is het een gegeven, dat er nauwelijks mogelijkheden bestaan om over te schakelen op een alternatief produkt. Dat is zeker het geval in de noordoostelijke regio van Thailand, waar een groot deel van de landbouwsector zich heeft gericht op de tapiocaproductie. Dit houdt in dat de elasticiteit van het aanbod lager is dan Schneider voorstelt, de aanbodlijn in figuur 5.1 loopt steiler. Een steilere aanbodlijn betekent lagere interne prijzen bij de instelling van het exportquotum, waardoor de inkomenseffecten voor de producenten nog negatiever zijn dan bij aanname van een hoger aanbodelasticiteit.

Het positieve betalingsbalanseffect in Schneiders model steunt voor een belangrijk deel op de stelling, dat de rent in Thaise handen blijft, hetzij bij de boeren, de handelaren (exporteurs) of de staat. Het is echter ook aannemelijk te maken dat de voordelen toevallen aan het buitenland. Dat is het geval als de marktpositie van de importeurs sterker is dan de positie van de exporteurs, bv. als de uitvoering van het exportquotum in handen is van de importeurs. Bij de afspraken tussen de EG en Thailand is de uitvoering in handen van Thailand, waardoor ook mag worden aangenomen dat het land de rent zichzelf toeëigend. De tapioca-export naar alternatieve markten buiten de EG levert Thailand

waarschijnlijk veel minder op want daar moet, om concurrerend te kunnen zijn tegen lage prijzen worden geleverd. Verder blijft het punt, dat bij een realistische vraagelasticiteit van de EG de omvang van de rent veel lager uitvalt waardoor de positieve betalingsbalans effecten omslaan in negatieve effecten.

De berekening van Blom is gebaseerd op een realistisch vraagelasticiteit, die met behulp van een omvangrijk graanmodel is vastgesteld. De negatieve betalingsbalanseffecten voor Thailand in haar directe handelsrelatie met de EG komen ook meer in overeenstemming met de verwachtingen.

De overeenkomst over de vrijwillige tapioca exportbeperking, die in 1982 officieel van kracht werd, had een looptijd van 5 jaar en eindigde per 1 januari 1987. Eind 1985 startte Thailand nieuwe onderhandelingen met de Gemeenschap over de toegestane export. De nieuw regeling, die werd afgesloten, houdt in dat Thailand in de komende 4 jaren (1987 t/m 1990) in totaal 21 miljoen ton tapioca naar de Gemeenschap mag exporteren (Vorasirisunthorn, 1986: 262). Het gemiddelde van 5,25 miljoen ton per jaar is een forse stijging ten opzichte van de 4,5 miljoen ton, die was vastgesteld voor 1986. Thailand dwong deze quotumverhoging af door de uitbreiding van de Gemeenschap per 1 januari 1986 met Spanje en Portugal. Met name Portugal was de laatste jaren een groeiende markt voor Thaise tapioca. Daarnaast voelde Thailand zich aan de onderhandelingstafel gesterkt door de GATT-afspraken, die de EG verbiedt op eigen houtje maatregelen te nemen tegen de tapioca-export van Thailand. Het ontbreekt de Gemeenschap dan ook aan een gefundeerde basis, waarop zij de exportbeperking kan afdwingen. Ook wordt haar eigen onderhandelspositie verzwakt, doordat alle belangen met betrekking tot de tapioca-invoer niet gelijk gericht zijn in de Gemeenschap. Sommige landen, waaronder met name Nederland profiteren in sterke mate van de invoer van goedkope Thaise tapioca, terwijl Frankrijk als graanproducerend land het liefst alle invoer van het veevoercomponent verboden ziet worden (zie o.a. Vorasirisunthorn 1986: 263). Het bestaan van tegengestelde interne belangen in de EG verhindert, dat de Gemeenschap hardere eisen stelt ten aanzien van de tapioca-export uit Thailand.

Het is duidelijk dat de werking van het GLB de drijvende kracht is geweest achter de handel in cassaveprodukten en de Thaise productie enorm heeft gestimuleerd. Het voor een belangrijk deel wegvallen van de Europese markt betekent een grote klap voor de Thaise agrarische sector, dat noodgedwongen een herstructurering moet doormaken. Het exportopbrengsten verlies dat optreedt kan moeilijk goedgeemaakt worden doordat de concurrentiekracht van tapioca voornamelijk voortkomt uit het lage invoers-tarief van 6% van de EG tesamen met de hoge interne graanprijzen. Die voordelen bezit het produkt niet op andere markten, zodat het wegvallen van een deel van de export naar de EG het wegvallen van een deel van de totale Thaise tapioca-export betekent.

6. Malawi en de gevolgen van het GLB

6.1 De agrarische handel tussen Malawi en de EG 1)

Het overgrote deel van de totale export van Malawi bestaat uit ruwe agrarische grondstoffen, namelijk 95%. Een belangrijk deel van de agrarische exportprodukten gaat naar de EG. In de totale import nemen de agrarische produkten maar een kleine plaats in; de invoer van niet-agrarische produkten bedraagt ongeveer 90% van het totaal (FAO Trade yearbook vol 38 1984, tab. 139).

In haar directe handelsrelatie met de EG is Malawi op het gebied van de landbouwprodukten een netto-exporterend land. De totale invoer van agrarische produkten in de EG vanuit Malawi bedroeg in 1985 195 miljoen dollar, terwijl de EG agrarische produkten naar Malawi uitvoerde ter waarde van slechts 2,4 miljoen dollar. De belangrijkste invoerprodukten van de EG uit Malawi zijn tabak, thee en suiker, de drie plantageprodukten. Het aandeel van deze drie produkten in de totale agrarische invoer was in 1981 86,5% en bedroeg in 1985 zelfs 93,8%. De totale agrarische invoerwaarde van de EG uit Malawi is in de periode 1981-1985 fors toegenomen, van 120 naar 195 miljoen dollar, maar dat zal deels ook veroorzaakt zijn door de hoge dollarkoers. Tabak bleef het belangrijkste invoerprodukt (+ \$ 100 miljoen), maar het aandeel van de produktiegroep koffie/thee/ cacao/specerijen nam flink toe (van 28 naar 37%). Enkele andere kleine invoerprodukten uit Malawi zijn groente en fruit (1985: \$ 3,1 miljoen) en textielvezels (1985: \$ 4,8 miljoen).

Het Verenigd Koninkrijk, het vroegere moederland is binnen de EG de belangrijkste importeur van Malawische agrarische produkten. Ruim de helft van de totale agrarische invoer uit Malawi gaat naar het V.K. Na West-Duitsland is Nederland de belangrijkste tabakimporteur van Malawi. In 1985 bedroeg de Nederlandse invoer van tabak 26 miljoen dollar.

Malawi voert weinig voedingsmiddelen in ten gevolge van de gunstige omstandigheid dat het land vrijwel al haar voedingsmiddelen zelf kan voortbrengen. De totale uitvoer van de EG (1985: 2,4 miljoen) bestaat voor ongeveer de helft uit zuivel en eieren (1,1 miljoen), terwijl de graanuitvoer in de periode '81-'85 van ongeveer \$ 1 miljoen tot vrijwel nul teruggelopen is. De uitvoer van agrarische produkten van de EG naar Malawi wordt vrijwel geheel verzorgd door de lidstaten Denemarken, West-Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

---

1) Zie Bijlage E voor enkele macro-economische basisgegevens van Malawi.

6.2 De plaats van de landbouwsector in de Malawische economie

Zoals in vrijwel elk ontwikkelingsland vormt in Malawi de landbouw de kern van de economie. De meeste mensen zijn werkzaam in deze sector, namelijk 83% van de beroepsbevolking en zij droegen in 1984 37% bij aan het BNP (World Bank 1986, tab. 3 en 9). De industrie is nog van weinig belang en staat pas aan het begin van haar ontwikkeling. De industrie, die er is, houdt zich bezig met het bewerken van belangrijke agrarische producten, zoals tabak, suiker en katoen, en vervaardigt eenvoudige consumptiegoederen. Industrialisatie door middel van imports substitutie is zeer moeilijk door de beperkte en daardoor snel verzadigde binnenlandse markt, terwijl de uitvoer van industriële producten naar andere (buur-)landen niet gemakkelijk is, omdat die landen vaak ook aan het begin staan van een eigen industriële ontwikkeling.

Het gebrek aan economisch waardevolle grondstoffen maakte de agrarisch te benutten grond tot het belangrijkste middel van bestaan van het land. Van de grond, die zich leent voor de landbouw (de helft van de totale oppervlakte), is ongeveer de helft in permanent gebruik en de rest moet in verband met de bodemvruchtbaarheid met tussenpozen braak blijven liggen.

De structuur van de landbouw is een erfenis van de koloniale tijd. Naast de talloze bedrijfjes van de kleine boeren zijn er grote plantages. De plantagesector, in de koloniale tijd door de Britten aangelegd, is na de onafhankelijkheid van Malawi blijven bestaan en overgegaan in handen van de Malawische elite, waaronder veel politici (Martin, 1984: 41). De plantages produceren vrijwel uitsluitend voor de export, terwijl de kleine bedrijfjes, die voornamelijk in gezinsverband werken, de voedingsgewassen voortbrengen, die vooral voor eigen gebruik aangewend worden. De bedrijfsgrootte van zo'n boerenbedrijfje bedraagt 1,5 ha. Op 87% van het bebouwbare landoppervlakte brengen zij 86% van de totale agrarische produktie voort. Slechts een kwart van de agrarische export zijn producten uit de kleine boerensector. Op de meeste plantages wordt tabak verbouwd, daarnaast zijn er thee- en suikerplantages (S.B. länderberichte Malawi, 1986, p.30-37).

Vanwege het agrarisch karakter van Malawi en de weinige alternatieve ontwikkelingsmogelijkheden voor het land concentreerde de ontwikkelingspolitiek van de regering zich na de onafhankelijkheid op de landbouw. Dit beleid omvatte twee aspecten, waarbij als uitgangspunt diende de produktie voor de export op te voeren. Aan de ene kant probeerde men de sector van de kleine boeren te commercialiseren, dat wil zeggen dat zij de kleine boeren vanuit een situatie waarin zij alleen voor eigen gebruik produceren trachtte te bewegen tot een surplusproduktie voor de markt. Aan de andere kant werd het koloniale beleid van de plantage-economie doorgezet via het stimuleren van investeringen en produktie in die sector. Door de nadruk op de agrarische exportproduktie te leggen heeft de overheid meer aandacht aan de plantagesector geschonken dan aan de groep kleine boeren, die in eer-

ste instantie de produktie van voedingsmiddelen moesten garanderen. De groei van de produktie in de kleine boerensector is dan ook veel lager geweest dan de snelle groei in de plantagesector (Martin, 1984: 17-18). Dat Malawi één van de weinige Afrikaanse ontwikkelingslanden is, die op het gebied van voedsel vrijwel zelfvoorzienend zijn is volgens Martin (1984: 23) een onbedoeld neveneffect van de landbouwpolitiek geweest. De volgens hem lage prijzen, die de door de staat gecontroleerde Agricultural Development and Marketing Corporation, ADMARC, voor de voedselprodukten van de kleine boeren betaalt, zouden de boeren niet kunnen bewegen meer te verbouwen dan zij voor eigen gebruik nodig hebben. ADMARC intervineert ook bij de marktgewassen, zoals tabak, katoen en aardnoten maar garandeert de boeren te weinig winstkanalen hetzij door de prijzen die ADMARC biedt, hetzij door beïnvloeding van de produktiekosten waardoor de produktie van marktgewassen in de kleine boerensector volgens Martin stagneert. De toegenomen produktie van voedsel voor eigen gebruik zou dan een onbedoeld neveneffect zijn van het landbouwbeleid, dat er immers op gericht was de produktie van marktgewassen te stimuleren. Martin concludeert, dat de goede bodemvruchtbaarheid als verklarende factor van de gehandhaafde voedselzelfvoorziening belangrijker is geweest dan de landbouwpolitiek van Malawi.

Priebe und Hankel (1980: 97) spreken Martin hierin volledig tegen. Zij zijn van mening dat de grondslag van het ontwikkelingsbeleid van Malawi het markt- en prijsbeleid in de landbouwsector is geweest en dat het succes van de voedselzelfvoorziening daaruit verklaard moet worden. De staatsorganisatie ADMARC garandeerde vaste prijzen en inkomens aan de boeren en stimuleerde volgens deze bron door haar prijsbeleid een intensievere verbouw van mais, cassave, rijst en suiker. Een gebrek aan feitenmateriaal maakt het niet mogelijk verder op het prijsbeleid van ADMARC in te gaan. De opmerkingen van Martin (1984: 41), dat de plantagesector vaak onder zeer gunstige voorwaarden de beschikking kan krijgen over financiële middelen en de constatering van het Statistisches Bundesamt (1986: 33), dat een belangrijk deel van het surplus van de kleine boerensector voor investeringen in de plantagesector wordt aangewend, wijzen echter wel in de richting dat de prioriteiten van de overheid bij de plantages liggen.

6.3 Effecten van het landbouwbeleid van de EG voor Malawi

In de agrarische handelsrelatie met de EG is Malawi het netto-exporterend land. Malawi exporteert een groot gedeelte van de totale agrarische export naar de Gemeenschap (meer dan 50%), maar voert vrijwel geen agrarische produkten uit de Gemeenschap in. Malawi profiteert dan ook vrijwel niet van de prijsdrukkende werking op de internationale markten van gematigde zone produkten die de EG in grote hoeveelheden exporteert, ook al omdat Malawi in totaliteit weinig agrarische invoerbehoeften heeft. De directe

effecten van het GLB op de economie van Malawi liggen aan haar exportzijde, die gekenmerkt wordt door de sterke afhankelijkheid van slechts drie produkten: thee, tabak en suiker.

Suiker wordt door de Gemeenschap zelf in ruime mate geproduceerd en geëxporteerd. In het Verdrag van Lomé I (1975) is echter bepaald, dat Malawi als ACP-land jaarlijks 20.000 ton suiker naar de EG mag exporteren tegen afgesproken prijzen, die boven de wereldmarktprijzen liggen. De prijs die de EG betaalt, is de interne richtprijs voor de witte suiker. De 20.000 ton die Malawi naar de EG mag exporteren is slechts een kwart van het produktiesurplus dat Malawi kan exporteren (FAO Trade Yearbook 1985). De rest moet dus op de wereldmarkt worden afgezet waar de suiker een lage prijs opbrengt en waar de EG als grote concurrent de prijzen ook nog eens in neerwaartse richting drukt. De voordelen, die Malawi van de suikerovereenkomst zou moeten hebben, worden daardoor deels weer teniet gedaan.

Het is mogelijk het voordeel dan wel nadeel, dat Malawi ondervindt van de ACP-afspraken bij benadering te kwantificeren. De Europese Gemeenschap importeerde suiker in 1983 tegen een prijs (c.i.f.) van \$ 407/ton. In de Lomé-overeenkomst is afgesproken dat de suikerleveranciers, waaraan een quotum is toegezegd zelf de transportkosten (d.i. + 7% van de import c.i.f.prijs) moeten betalen. Dat betekent, dat Malawi 20.000 ton op de Europese markt kan afzetten waarvoor een prijs van \$ 378,5 per ton werd ontvangen. De internationale suikerprijs was in 1983 nog erg laag, namelijk \$ 187 per ton. Door 20.000 ton tegen de hoge Europese suikerprijs te verkopen, werd een extra opbrengst behaald van \$ 3,83 miljoen. De totale opbrengsten van de suikerexport in 1983 bedroeg bijna \$ 21 miljoen, doordat Malawi ongeveer 90.000 ton suiker aan het buitenland verkocht. Zo op het eerste gezicht levert het toegestane suikerquotum, dat Malawi aan de EG mag aanbieden, het land een flinke extra exportopbrengst. Maar de situatie is iets gecompliceerder doordat de EG ook een netto-exporteur van suiker is. Het prijsondersteunende beleid van de EG heeft tot gevolg dat de internationale suikerprijs onder druk staat. De ACP-landen veroorzaken geen druk op de wereldmarktprijs. De prijsdruk van de EG wordt geschat op ongeveer 10% (zie Koester, 1984: 237). Stel nu dat de EG op de internationale suikermarkt zou verdwijnen als aanbieder waardoor de prijzen met 10% toenemen, dan zou Malawi de 90.000 ton tegen een wereldmarktprijs van \$ 206 per ton hebben kunnen verkopen als daarnaast ook het suikerovereenkomst in het kader van Lomé I zou komen te vervallen. De totale opbrengsten uit de suikerexport zou \$ 18,5 miljoen bedragen, \$ 2,5 miljoen minder dan in de bestaande situatie. Blijft de suikerafpraak wel in stand dan profiteert Malawi wel van de liberalisatie van de internationale suikermarkt, want dan ontvangt men voor het quotum van 20.000 ton nog de interne EG-prijs.

Het voordeel is echter afhankelijk van de hoogte van de wereldmarktprijs. In 1983 was de internationale suikerprijs zeer laag en dan zijn de voordelen van het Loméverdrag voor de ACP-

landen hoog, want de gegarandeerde EG-suikerprijs blijft op een hoog peil. Bij wereldmarktprijzen die dicht in de buurt liggen van de interne EG-suikerprijs, krijgen ACP-landen nauwelijks meer voor hun suiker dan andere landen op de internationale markt. Zo bedroegen de extra opbrengsten van het Malawische quotum van 20.000 ton op de Europese markt in 1981 slechts \$ 1,2 miljoen. Dit werd veroorzaakt door een hoge internationale suikerprijs van \$ 371 per ton, terwijl de EG Malawi \$ 430/ton voor de suiker betaalde. De totale suikeropbrengsten uit de export van 80.000 ton waren \$ 31 miljoen. Gegeven de prijsdruk van 10% van de EG op de internationale prijzen zou Malawi in de alternatieve situatie \$ 408 per ton suiker ontvangen en uitkomen op een totale suikerexport van ruim \$ 32,6 miljoen. Nu is het land in de alternatieve situatie beter uit, omdat het verschil tussen wereldmarktprijs en de EG-importprijs voor suiker veel kleiner is. De sterk fluctuerende wereldmarktprijs brengt met zich mee, dat ACP-landen het ene jaar wel en het andere jaar niet profiteren van het quotum-systeem.

Adrian Hewitt onderzocht (in Stevens (ed.) 1984: 100-142), wat de eerste acht jaar van de Lomé Conventie Malawi heeft opgeleverd. In de periode 1975-1983 vond veel ontwikkelingshulp vanuit de EG zijn weg naar Malawi. De hulpstroom, die een nieuwe additionele bron voor Malawi betekende, werd in allerlei vormen van agrarische projecten gegeven. Daarnaast werd verwacht, dat het verlies van de Commonwealth meer dan gecompenseerd zou worden door de preferentiële toegang, die elk ACP-land kreeg tot de grote EG-markt. Ook gaf een faciliteit als Stabex Malawi hoop op verzekerde exportopbrengsten in tijden van dalende internationale prijzen.

Hewitt stelt dat de handelstoegang tot de EG echter minder open is gebleken dan de Lomé-afspraken in eerste instantie deden geloven. Doordat de EG bewerkte agrarische goederen discrimineert ten opzichte van onbewerkte, door er hogere effectieve tarieven op te leggen, is de exportsamenstelling van het land naar de EG nauwelijks veranderd, ondanks verwachtingen daarover die door de overeenkomst waren gewekt. Het uitblijven van de exportdiversificatie kan echter ook te wijten zijn aan een gebrek aan aanbod en concurrentievermogen van de (niet-)agrarische sectoren in Malawi. Van veel groter belang voor de verhouding tussen de EG en Malawi is de uitvoering van het Stabexsysteem. Dit systeem voorziet in het geven van compensaties. Het heeft tot doel (art. 16 van Lomé I) "to remedy the harmful effects of the instability of export earnings by guaranteeing the stabilisation of earnings from exports by the ACP-states to the Community of certain products on which their economies are dependent" (Stevens, 1984: 120). Malawi's belangrijkste exportprodukt tabak zou op grond van deze afspraak behoeft moeten worden tegen internationale prijsdalingen. Maar tabak is één van de produkten die niet door het systeem gedekt worden. Europese tabakproducenten (Italië, Frankrijk en Griekenland) houden afspraken ten aanzien van de invoering van

tabak in het Stabexsysteem tegen, omdat ze ervan uitgaan dat de EG geen financiële garanties aan niet-lidstaten kan geven als het GLB die garanties ook niet aan de eigen lidstaten geeft. Hewitt vindt dit argument redelijk als de Europese tabak van dezelfde soort en kwaliteit zou zijn als de tabak uit Malawi. De Europese tabak mag echter nauwelijks een substituut genoemd worden voor de Malawische variëteiten.

Malawi is enorm afhankelijk van haar tabakexport naar de Gemeenschap. De exportopbrengsten zijn tot 1983 nog steeds toegenomen en dus zou de opname van tabak in het systeem de EG niks kosten. Maar de marktvooruitzichten zijn niet zo gunstig en dan wordt de betalingsbalans kwetsbaar. Het kunnen beschikken over Stabexgaranties voor dit sleutelprodukt voor Malawi zou die kwetsbaarheid kunnen verminderen.

7. Egypte en de gevolgen van het GLB

7.1 De agrarische handel tussen Egypte en de EG 1)

Egypte is een grote netto-importeur van agrarische producten. Het land voerde in 1984 landbouwproducten in ter waarde van \$ 3,7 miljard en exporteerde slechts voor \$ 635 miljoen (FAO Trade Yearbook 1984). Het verschil tussen de invoer en de uitvoer van agrarische producten loopt steeds verder op; in 1980 bedroeg de in- en uitvoer respectievelijk \$ 2,35 miljard en \$ 677 miljoen. Het blijkt dat de binnenlandse landbouwproductie in toenemende mate ontoereikend is voor de eigen behoeften waardoor Egypte steeds meer landbouwproducten moet gaan invoeren.

De directe agrarische handel tussen de Europese Gemeenschap en Egypte vertoont ook een erg onevenwichtig beeld. In 1985 importeerde Egypte, evenals in het jaar daarvoor, landbouwproducten ter waarde van ongeveer \$ 866 miljoen uit de EG. Daar stond in 1985 een uitvoer naar de EG tegenover van slechts \$ 180 miljoen (LEI, Exmis). De agrarische invoer van Egypte uit de Gemeenschap wordt gedomineerd door de granen en graanproducten, die in de jaren tachtig steeds 30 tot 40% van het totaal uitmaken. Frankrijk en Italië zijn veruit de belangrijkste leveranciers van deze producten. Ook zuivel en met name de laatste jaren vlees en vleesproducten hebben een groot aandeel in de totale agrarische invoer van Egypte uit de EG. Van deze producten zijn Nederland (zuivel), Frankrijk, Ierland en West-Duitsland Egyptes belangrijkste leveranciers uit de Gemeenschap.

De EG is één van de belangrijkste aanbieders van agrarische producten voor Egypte. Samen met de VS heeft de EG in de periode 1975-1985 45 tot 50% van de agrarische importbehoeften van het land verzorgd (Gardner and Parker, 1985: 53). Sinds de tweede helft van de jaren zeventig neemt het marktaandeel van de Gemeenschap toe, terwijl de positie van de VS steeds verder verzwakt. De EG neemt de agrarische exportmarkt naar Egypte van de VS-voer door de toename van de verkoop van tarwe, suiker en vlees.

Egypte is traditioneel een belangrijke katoenexporteur in de wereld. De uitvoer van landbouwproducten naar de Gemeenschap wordt dan ook gedomineerd door de textielvezels. Deze producten nemen 70% (1985: \$ 125 miljoen) van de totale landbouwexport naar de EG voor hun rekening, de rest, bijna 20%, bestaat uit groente en fruit.

---

1) Zie Bijlage E voor enkele macro-economische basisgegevens van Egypte.

7.2 Het interne landbouwbeleid van Egypte

Al sinds de jaren vijftig voert de Egyptische overheid een beleid, dat wordt gekenmerkt door subsidiëring van de binnenlandse voedselconsumptie. De consumptieprijzen voor het basisvoedsel rijst en tarwe werden laag gehouden. Uit het oogpunt van politieke stabiliteit wilde men de snel groeiende stedelijke bevolking tevreden stellen met lage kosten van levensonderhoud. De binnenlandse prijzen van de meeste agrarische produkten lagen beneden de internationale prijzen. Voor een aantal belangrijke voedingsprodukten, zoals rijst, tarwe, suiker en een korte tijd ook voor mais werden de producenten verplicht een gedeelte van de produktie aan de overheid tegen een vastgestelde prijs af te staan. In 1980 was de vastgestelde prijs voor tarwe 41,5% van de internationale tarweprijs, (FAO-definitie), en voor rijst werd 42% van de wereldmarktprijs aan de binnenlandse producent betaald (Von Braun en De Haen, 1983: 51 en 54). De prijs voor de consumenten lag nog veel lager, de overheid stelde een tarweprijs voor hen vast die slechts 28,4% was van de internationale prijs. Voor rijst gold in 1980 een consumentenprijs die 39% van de internationale prijs bedroeg.

De gevolgen van het beleid ten aanzien van de agrarische sector werden in de jaren zestig al snel zichtbaar. De tarweproducenten besloten, voor zover ze er de mogelijkheden toe hadden, alternatieve gewassen te gaan verbouwen, die meer opbrengsten beloofden. Mais werd in de jaren zestig steeds meer verbouwd ten gevolge van een toenemende vraag naar het produkt in de veeteeltsector als veevoedercomponent. Door het minder strenge overheidsinterveniëren in de maismarkt was de prijsontwikkeling voor mais gunstiger voor de producenten dan voor tarwe. Ook volgde een uitbreiding van de produktie van groente en fruit, waarop de overheid geen marktinterventie toepaste. Scobie (1981: 28) laat zien dat de prijs, die de producenten ontvingen voor tarwe relatief daalde ten opzichte van de prijzen voor vele alternatieve gewassen.

De verminderde stimulans om tarwe te gaan verbouwen had tot gevolg dat het verschil tussen de totale consumptie en de produktie steeds verder opliep (Scobie, 1981: 24).

In het midden van de jaren zeventig werd het subsidiesysteem veranderd. Door de toenemende voedselimporten, die Egypte in de eerst helft van de jaren zeventig moest inkopen tegen bovendien steeds hogere prijzen, werd ingezien dat de produktie van basisvoedsel (met name tarwe) meer aandacht moest krijgen in het agrarische beleid. Om de produktie te verkopen werden inputsubsidies verstrekt aan de landbouwers. Inputs zoals kunstmest, katoenpesticiden en veevoer werden tegen verstoorde prijzen aangeboden, terwijl boeren ook profiteerden van indirecte subsidies via lage brandstofprijzen, kostenloos gebruik van irrigatiewater en andere infrastructurele voorzieningen. De inputsubsidies, die in principe voor alle produkten golden, zijn sindsdien in vrijwel dezelfde

mate gegroeid als de voedselsubsidies (Von Braun en De Haen, 1983: 27) en hebben de negatieve inkomenseffecten voor de landbouwproducenten, die voortkwamen uit het systeem van lage voedselprijzen, enigzins tenietgedaan.

De overheid kon het subsidiesysteem in stand houden door de toenemende exportopbrengsten uit de olie na 1973, zodat het niet meer noodzakelijk was de indirecte inkomensoverdracht van landbouwproducenten naar de consumenten af te dwingen. Het is echter de vraag of de inputsubsidies hebben bijgedragen aan een produktietoename van de belangrijkste voedingsmiddelen. De produktie van tarwe en rijst is in de periode 1975-81 nauwelijks toegenomen. Suiker heeft wel een kleine produktietoename laten zien, maar mais (als veevoercomponent) is als één van de weinige producten bevredigend gegroeid (zie Gardner and Parker, 1985: 16). Het feit dat mais in zijn geheel op de vrije markt verkocht kan worden en niet door overheidsregels gereguleerd wordt, zal waarschijnlijk een belangrijke verklarende factor zijn in deze ontwikkeling. Voor tarwe, rijst en suiker bleef men verplicht een bepaald percentage van de produktie tegen vaste (lage) prijzen aan de overheid af te staan. De produktie van niet-gereguleerde producten zoals groente en fruit is in de jaren zeventig wel sterk gegroeid als gevolg van toenemende winstgevendheid van die producten. De bescherming van de veeteelt had een vraagtoename tot gevolg naar veevoer (mais en berseem). Door de aantrekkelijkheid van de andere gewassen is de tarweproduktie gestagneerd, ook omdat door natuurlijke omstandigheden de voor de landbouw bruikbare oppervlakte slechts zeer moeizaam uit te breiden is.

De sterk gegroeide bevolking en het voedselsubsidiesysteem zijn de twee hoofdoorzaken van de situatie in Egypte, dat de vraag naar voedsel (in het bijzonder naar tarwe) het aanbod in steeds grotere mate is gaan overtreffen. Het voedselsubsidiesysteem heeft door de lage producenten- en consumentenprijzen ervoor gezorgd, dat de vraag groter is geworden dan het geval zou zijn geweest als men internationale prijzen zou hebben aangehouden terwijl de produktie juist kleiner is in vergelijking tot de situatie waarin internationale prijzen gelden. Het gevolg is geweest, dat Egypte voor de basisvoedselvoorziening steeds afhankelijker is geworden van invoer uit het buitenland. Egypte is nu één van 's werelds grootste importeurs van tarwe en tarwebloem, waarvan het in 1983 6,6 miljoen ton importeerde (Gardner and Parker, 1985: 30, FAO Trade Yearbook 1985 vermeldt voor 1985 een import van 6,9 miljoen ton). De kosten van de tarwe-import bedroegen dat jaar \$ 1 miljard, dat is ongeveer een kwart van de totale agrarische import. De produktie van tarwe bedroeg in 1983 nog geen 2 miljoen ton. Dit betekende, dat 77% van de binnenlandse tarweconsumptie moest worden geïmporteerd (ter vergelijking in 1976 was dit aandeel 64%). De belangrijkste aanbieders van tarwe zijn de VS, Australië en de Europese Gemeenschap.

7.3 Profiteert Egypte van de GLB bij haar tarwe-importen?

Egypte is nu na de Sowjet-Unie en China de grootste tarwe-importeur van de wereld. In tabel 7.1 is te zien dat de Egyptische invoer in de jaren tachtig nog steeds toeneemt en op een hoog peil ligt.

Tabel 7.1 Import van granen, tarwe en -bloem in Egypte, 1980-'85 (x 1000 ton)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Granen	6376	7199	6800	8114	8616	8904
w.v. tarwe en -bloem	5423	5878	5503	6591	7034	6997
w.v. tarwe	4417	3949	3904	4230	4520	4524

Bron: FAO Trade Yearbook, diversen jaargangen.

De invoerwaarde bedroeg in 1984 ruim \$ 1,2 miljard en de verwachting is dat de invoerrekening ten gevolge van de voortdurende toename van het verschil tussen produktie en consumptie in de komende jaren verder zal toenemen (Gardner en Parker voorstellen voor 1990 een importbehoefte van 7,5 - 8,5 mio ton, de kosten ervan zullen ruim \$ 1.5 miljard bedragen, Gardner and Parker, 1985: 56-59). De drie grootste tarweleveranciers van Egypte, de VS, Australië en de Gemeenschap, zijn al enige jaren in een grote concurrentiestrijd gewikkeld om hun aandeel in de tarwe-import van het land te vergroten (zie o.a. Fischer 1987 en Augustin 1986). Niet alleen op het gebied van de granen, ook op het gebied van de zuivel nemen de belangentegenstellingen tussen de EG en de VS met betrekking tot de export naar Egypte toe. De Gemeenschap bleef de belangrijkste leverancier van zuivelprodukten, maar in de jaren tachtig verdreef de VS de EG als belangrijkste leverancier van tarwe en -bloem van Egypte. De EG nam die positie in tijdens de periode 1966-1976. Daarna werden Australië en de VS geduchte concurrenten op een markt, die zich vanaf 1976 heeft verdubbeld (de tarwe en tarwebloem importen namen toe van 3,3 miljoen tot 7 miljoen ton in 1985, zie FAO Trade Yearbook, div. jaargangen).

Anders dan de EG was de VS gewoon een groot deel van de tarwe-export naar Egypte te beschouwen als voedselhulp wat betekende, dat Egypte die tarwe tegen zeer gunstige voorwaarden kreeg. In sommige jaren beliep de voedselhulp meer dan 1 miljoen ton en maakte het 50-75% uit van de totale tarwe-export naar Egypte. De EG gaf veel minder voedselhulp, zowel absoluut gezien als ook als aandeel in de totale tarwe-export naar het land. In 1982 importeerde Egypte 1.05 miljoen ton tarwe uit de Gemeenschap, waarvan het 0,18 miljoen ton als voedselhulp ontving. De

VS exporteerde in dat jaar 3,02 miljoen ton tarwe naar Egypte, waarvan 1,76 miljoen ton als voedselhulp (Augustin, 1986: 269). Egypte importeerde vanuit Australië jaarlijks ruim een miljoen ton tarwe en tarwebloem in de periode 1976-1982.

In tabel 7.2 is een overzicht gegeven van de export van granen, tarwe en tarwebloem van de EG naar Egypte. Door tabel 7.2 met tabel 7.1 te vergelijken kan het importaandeel van de EG in Egypte worden berekend, hoewel enige voorzichtigheid ten aanzien van de cijfers moet worden betracht, omdat het ene importcijfers en het andere exportcijfers betreft.

Tabel 7.2 Export van de EG naar Egypte van granen, tarwe en -bloem 1981-'85 (x 1000 ton)

	1981	1982	1983	1984	1985
Granen	1183	862	1394	1596	1247
w.v. tarwe en -bloem	1180	854	1383	1586	1236
w.v. tarwe	166	34	1106	292	2
EG-aandeel in totale graanimport in Egypte (%)	16	13	17	19	14
Tarwe-import	4	1	26	6	0

Bron: LEI, EXMIS + eigen berekeningen.

Hoewel de export van granen van de Gemeenschap naar Egypte redelijk op peil blijft evenals het aandeel in de totale graanimport in Egypte, vertoont de tarwe-export van de EG een enorm grillig beeld. In 1983 werd ruim 1 miljoen ton geëxporteerd, dat was een uitschieter naar boven maar in 1985 is er vrijwel geen Europese tarwe naar Egypte gegaan. Zoals eerder is aangegeven, zijn naast de EG ook andere landen actief op de Egyptische granenmarkt. De aandelen, die de belangrijkste tarweleveranciers hebben in de invoer van Egypte vertonen nogal grote fluctuaties (zie tabel 7.3).

De bronnen, die bij de bovenstaande tabellen zijn gebruikt, blijken niet alle dezelfde informatie te geven. Zo dekken Exmis (tabel 7.2) en de UN-statistieken (tabel 7.3) elkaar met betrekking tot de zeer lage tarwe-export van de Gemeenschap naar Egypte voor het jaar 1985, maar spreken elkaar weer tegen in 1981, waar de UN een grotere import noteert dan de EG exporteert. Het vergelijken van import- met exportcijfers moet natuurlijk met enige voorzichtigheid worden uitgevoerd, maar de UN en de FAO-statistieken, beide importstatistieken, registreren totaal andere importhoeveelheden voor tarwe. Voor enkele jaren bedragen de tarweimporten van Egypte volgens de UN-statistieken nog niet eens de helft van de hoeveelheid, die er volgens de FAO is ingevoerd. De

berekening van het marktaandeel van een exporteur is dan afhankelijk van de bron, die men kiest ter bepaling van de totale geïmporteerde hoeveelheid door Egypte.

Tabel 7.3 Aandelen in de invoer van Egypte van tarwe 2) (hoeveelheid x 1000 ton)

Herkomstland	1980	1981	1982	....	1985
Totaal	(2126)	(3092)	(2920)		(2337)
Verenigde Staten (998)	47	(1755) 57	(1959) 67		(690) 30
Canada	-	(138) 4	(160) 5		(391) 17
Australië	(243) 11	(226) 7	(709) 24		(1254) 54
EG-10	(869) 41 1)	(399) 13	(67) 2		(1) 0

1) EG-9.

2) Gegevens voor 1983 en 1984 zijn niet gepubliceerd.

Bron: Berekend uit UN Commodity Statistics, diversen jaren.

Om vooral zicht te krijgen op de ontwikkelingen in de meest recente jaren, is gekeken naar rapporten van de International Wheat Council, die maandelijks de afgesloten contracten registreert (IWC Market Reports). Hoewel rekening moet worden gehouden met levering op een (veel) later tijdstip, kan men er een globaal beeld uit krijgen hoe de handel in tarwe (en tarwebloem) naar Egypte zich in de laatste jaren heeft ontwikkeld en welke landen een belangrijk marktaandeel op de grote Egyptische tarwemarkt bezitten. De fluctuaties die uit de vorige tabellen al spreken zijn vooral veroorzaakt door een slag om de Egyptische markt, met name tussen de in tabel 7.3 genoemde landen. In de laatste jaren is die concurrentiestrijd overigens uitgebreid tot vrijwel alle Noordafrikaanse graanimporterende landen (Marokko, Algerije, Tunesië, zie Agra Europe, 15-6-1984).

Wanneer we de contracten, die in de periode 1983-1987 tussen Egypte en de VS nagaan, dan blijkt het vrijwel zonder uitzondering te gaan om leveringen op zachte voorwaarden. Slechts enkele van de door het IWC gerapporteerde contracten in die periode betreffen normale commerciële contracten (minder dan tien). De overige, ongeveer 130 contracten betreffen leveringen met speciale kredietfaciliteiten. In de meeste gevallen gaat het om leveranties onder PL 480 (de "voedselhulp"-wet van de VS). Daarbij wordt doorgaans een normale prijs betaald, terwijl krediet voor de aankoop verstrekt wordt met een aflossingstermijn van meestal 20, soms 40 jaar. In de eerste jaren (1983 en 1984) komen daarnaast ook contracten met gemengde kredieten voor. Deze regeling werd begin 1985 plotsklaps ingetrokken, als onderdeel van de bezuinigingen op de Amerikaanse landbouwbegroting. Deze intrekking werd versneld door een gerechtelijke uitspraak, dat versche-

ping voor minstens de helft in schepen onder de Amerikaanse vlag moest plaatsvinden. Daardoor zouden de kosten sterk oplopen. Vrijwel direct kwamen er signalen, dat de EG de markt kon overnemen (Agra Europe, 8-3-1985).

Al snel echter gooien de Verenigde Staten nieuwe instrumenten in de strijd; eerst GSM 102 (totale kredietverstrekking) en, vanaf mei 1985, GSM 500 (het Export Enhancement Program oftewel BICEP). Dit programma valt te karakteriseren als "drie halen, twee betalen" en werd ingesteld omdat de VS de Noordafrikaanse markt dreigde te verliezen (zie IWC Market Report, 30-10-1985). Het programma is speciaal gericht op het terugwinnen van de markten, waar de VS met "oneerlijke concurrentie" te maken had. Dat die ontwikkeling vooral met de toen dure dollar te maken had, deerde de Amerikaanse autoriteiten weinig. Egypte was één van de landen waar een aanbod aan gedaan werd. De omvang van het aanbod was aanzienlijk: 500.000 ton tarwe en 600.000 ton bloem, ofwel zo'n 40% van de jaarlijkse Egyptische importbehoefte (Agra Europe, 5-7-1985). Het aanbod werd aanvaard en was één van de eerste BICEP-successen. Eerdere aanbiedingen aan Algerije (1 miljoen ton tarwe), Noord Jemen (50.000 ton bloem en 100.000 ton tarwe), Marokko (145.000 ton tarwe) en Turkije (500.000 ton tarwe) leverden vooreerst geen resultaat (Agra Europe, 23-8-1985). Het totaal aan contracten voor de levering van tarwe en tarwebloem aan Egypte tussen medio 1985 en 1987 is ondertussen overigens opgelopen tot meer dan 3,5 miljoen ton (zie ook tabel 7.4).

Tabel 7.4 Afgesloten importcontracten van Egypte voor tarwe en -bloem (x 1000 ton)

Herkomstland	1983	1984	1985	1986	1987
Verenigde Staten	3137	1469	1369	2600	1235
EEG	1380	480	710	100	800
Australië	1000	-	-	00	00
Canada	-	-	500	-	-

Bron: maandelijks uitgaven van IWC Market Report.

Samenvattend kan worden gesteld dat waar de VS-autoriteiten spreken van Egypte als traditioneel afzetgebied van Amerikaanse tarwe, die traditie tussen 1983 en 1987 slechts bestond bij de gratie van levering op zachte voorwaarden; het aantal puur commerciële transacties van granen betreft slechts enkele contracten voor de levering van mais.

Het is opvallend, dat tot de introductie van BICEP de exportstimulering van de VS vooral via kredietfaciliteiten plaatsvond en minder via directe prijsonderbieding. Dit lag in lijn met de stelling van het IWC dat de economische positie van de Noord-

afrikaanse landen zodanig is, dat het bieden van vriendelijke kredietfaciliteiten essentieel is om markttoegang tot die landen te verkrijgen (Agra Europe, 15-6-1984). Op het eerste gezicht is de EG op dat punt in het nadeel: de EG maakt vooral gebruik van exportsubsidies. In de eerste helft van 1985 werden omvangrijke successen op de Egyptische markt geboekt (zie tabel 7.4). Het betrof vooral lange lange termijn contracten met een omvang van meer dan 2,5 miljoen ton tarwe en bloem. Daarbij werd een voordelige lening geleverd, zij het dan niet door de EG maar door een lidstaat, in dat geval Frankrijk (IWC Market Report 30-5-85). Het betrof een driearig krediet in het kader van het Cofaceprogramma. Frankrijk is niet de enige lidstaat, die zo'n aanvullend instrument hanteert, ook het Verenigd Koninkrijk kent een dergelijke regeling. Deze is in het verleden vooral gebruikt om aan Polen te kunnen leveren, maar werd in 1984 uitgebouwd om de snel stijgende graanproductie af te kunnen zetten. De maximum krediettermijn werd toen op 2 jaar gebracht (Agra Europe, 7-12-'84).

Met de introductie van BICEP ging de VS over op een meer directe prijsconcurrentie. Prompt reageerde de EG door de restitutie op de export van tarwe naar Middellandse Zeelanden aanzienlijk te verhogen (Agra Europe, 20-9-1985). Dit ontlokte de VS het dreigement een klacht bij de GATT in te dienen, waarop het Europese antwoord was, dat BICEP dan bij de GATT aangeklaagd zou worden, met onmiddellijke invoering van vergeldingsmaatregelen. De prijzenslag liep nog verder op, toen in november 1985 een speciale EG-restitutie verleend werd op levering aan Egypte van 105 ECU per ton voor tarwebloem.

Ook andere landen mengden zich in de strijd, in de eerste plaats Australië. Dit land zag in 1985 kans een aanzienlijke aanbieder op de Egyptische markt te worden, een positie die slechts met het geven van aanzienlijke exportkredieten verkregen kon worden. Dit ondanks het feit, dat Australië zich erg bezorgd maakte over de uitwerking van BICEP, waarvan opgemerkt werd dat het weliswaar bedoeld was om oneerlijke concurrentie van de EG tegen te gaan, maar ook negatief op Australië uit kon werken (Agra Europe, 31-5-1985). Tenslotte is ook Canada op de Egyptische markt aanwezig. Tabel 7.3 laat al een toenemend aandeel van dat land zien. In het oogstjaar 1983/84 werd zo'n 100.000 ton tarwe verkocht, in 1985 werd een lange termijn contract voor minimaal 500.000 ton afgestoten. Ook hierbij lijkt sprake van aanzienlijke prijskortingen (Agra Europe, 10-4-1985).

De voorlopige uitkomst van de inzet van BICEP is, dat de EG bijna van de Egyptische markt verdrongen is, maar dat de VS daar nu vooral met Australië (en ook Canada) te maken heeft.

Uit het voorgaande is duidelijk dat moeilijk over de directe effecten van het GLB voor Egypte kan worden gesproken. De invloed van het landbouwbeleid is af te leiden uit het aanbod op de internationale tarwemarkt, die door enorme productie van andere industrielanden uitermate groot is. Egypte is voor elke aanbieder interessant omdat het land enorme hoeveelheden tarwe moet impor-

teren. In de concurrentieslag om de Egyptische markt lijkt de Gemeenschap het onderspit te moeten delven ten gevolge van de handelsstrategie die met name de Verenigde Staten toepassen.

Wat is in dit alles de positie van Egypte. Het beeld, dat ontstaat is dat van een koper die de potentiële leveranciers tegen elkaar uitspeelt. Omdat de voedselvoorziening van Egypte sterk van de import afhankelijk is, is prijskorting zeer aantrekkelijk. De schuldenpositie van Egypte is daarnaast zodanig dat krediet, en zeker goedkoop krediet met een lange looptijd bijna een levensvoorwaarde is. Egypte beschouwt de bedongen leveringsvoorwaarde als zeer aantrekkelijk, ze worden gezien als "western foreign aid programmes, which are said to set very generous conditions" (Agra Europe, 28-6-1985). De harde concurrentie tussen de grote tarwe-exporterende landen bezorgt Egypte grote voordelen.

8. Burkina Faso en de gevolgen van het GLB

8.1 De agrarische handel tussen de EG en Burkina Faso 1)

Burkina Faso is één van de armste landen van de wereld. Het inkomen per hoofd bedroeg in 1984 \$ 160 (Wereldbank 1986). Bijna 90% van de beroepsbevolking vindt een bestaan in de landbouw, waar men in het algemeen slechts voor eigen gebruik produceert. Tussen de 10 en 20% van de productie wordt verhandeld, zodat er eigenlijk nog sprake is van zelfvoorzieningslandbouw.

De omvang van de agrarische handel van Burkina Faso met het buitenland is in wereldverband van geringe omvang. Burkina importeerde in 1984 agrarische produkten ter waarde van \$ 81,5 miljoen. De export van alle ararische produkten was dat jaar \$ 64,4 miljoen, zodat Burkina Faso een netto-importeur is van landbouwprodukten (FAO Trade Yearbook 1984). Ook in de directe agrarische handel van Burkina met de EG (de belangrijkste handelspartner van Burkina (zie Statistisch Bundesamt p. 41-42, 1986) neemt het land de positie in van netto-importeur. In 1985 bedroeg de invoer van Burkina uit de Gemeenschap \$ 33,5 miljoen, terwijl Burkina dat jaar agrarische produkten ter waarde van \$ 24,3 miljoen naar de EG uitvoerde (LEI, Exmis). De omvang van het invoeroverschot van Burkina in de handel met de EG is in de periode 1981-1985 nooit erg groot geweest. In 1983 was de invoer zelfs gelijk aan de uitvoer van landbouwprodukten naar de EG, wat opmerkelijk is, gezien het feit dat Burkina al jaren achtereen veel meer landbouwprodukten (voedsel) moet importeren dan het kan exporteren in waarde.

De import van Burkina Faso uit de EG bestaat uit een klein aantal produkten: granen (die 30% van de totale import uitmaken), zuivel (20%), suiker (20%), tabak en bereide olieën en vetten (elk 10%). Burkina produceert en exporteert veel katoen. Een groot gedeelte van haar export naar de Gemeenschap bestaat dan ook uit textielvezels, namelijk de helft van de totale agrarische export. Noemenswaardig is daarnaast nog de produktgroep ongelooide huiden en vellen. De handel met het buitenland is vrij eenzijdig, zowel wat de samenstelling van de export betreft (katoen zorgt voor de helft van de buitenlandse deviezen) als het aantal handelspartners. De Gemeenschap, en met name Frankrijk als voormalig moederland, is de belangrijkste handelspartner van Burkina, met het buurland Ivoorkust dat aan de kust ligt als goede tweede. Zowel aan de invoer als aan de uitvoerzijde neemt de EG 40 tot 45% van de internationale agrarische handel van Burkina voor haar rekening.

---

1) Zie Bijlage E voor enkele macro-economische basisgegevens van Burkina.

8.2 Het interne landbouwbeleid van Burkina Faso

Burkina Faso ligt in de Sahelzone, waar de natuurlijke factoren vaak niet erg gunstig zijn om landbouw (akkerbouw) te bedrijven. Periodieke neerslagverschillen zorgen vaak voor grote fluctuaties in de landbouwproductie.

De belangrijkste landbouwproducten zijn gierst, sorghum en mais; ruim 85% van de grond wordt bebouwd met deze voedselgewassen (Vermeer en Zijlmans, 1985: 76). Zoals vermeld, wordt het grootste deel van de productie aangewend voor de eigen consumptie en komt er zo'n 10-15% op de markt terecht. Dat is de geregistreerde handel, maar het is zeer waarschijnlijk dat naast de geregistreerde handel veel agrarische producten verhandeld worden, zonder dat dit in de officiële statistieken genoteerd wordt. Het

Tabel 8.1 Volume-indexcijfers van de agrarische en voedselproductie per hoofd van de bevolking, 1974-1976 = 100

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Agrarische prod.	95	93	86	97	105	98	103	107
Voedselproductie	95	93	86	98	105	97	102	107
	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	
Agrarische prod.	113	109	117	116	114	113	127	
Voedselproductie	112	106	115	114	111	110	125	

Bron: FAO Production Yearbook, diverse jaargangen.

is namelijk bekend, dat naast de officiële economie Burkina Faso een omvangrijke informele sector kent. Ook is het gezien de regionale verdeling van de graanproductie twijfelachtig of de verhandelde hoeveelheid slechts 10% van de agrarische productie uitmaakt (zie Lecaillon et Morrison 1985: 37). Enkele regio's produceren namelijk vaak overschotten, terwijl andere regio's een tekort aan granen hebben. De productie ligt in sommige gebieden 20 tot 40% boven de gemiddelde consumptie, zodat verwacht mag worden dat er een flinke binnenlandse handelstroom gaat optreden.

De belangrijkste handelsgewassen zijn katoen en aardnoten. Vooral katoen wordt in het buitenland afgezet, waardoor het land in katoen een zeer belangrijke bron voor het verkrijgen van harde valuta bezit. Katoen zorgt voor ongeveer de helft van de totale exportopbrengsten van de Burkina Faso.

Tot 1965 was Burkina Faso voedselzelfvoorzienend, maar sinds de droogte van 1968 zijn voedselimporten en -hulp vrijwel steeds noodzakelijk geweest. Niet alleen door de droogte, maar ook factoren als de geringe bodemvruchtbaarheid en het gebruik van zeer

eenvoudige technieken hebben een stagnatie in de landbouwopbrengsten veroorzaakt. Sinds de jaren zeventig is door de teleurstellende landbouwproductie en een groeiende bevolking de voedselsituatie steeds weinig rooskleurig geweest. Een beeld van de stagnerende en fluctuerende agrarische produktie wordt weergegeven in bovenstaande tabel.

Duidelijk is te zien hoe de droogte in 1973, 1975-77 en in 1980 de produktie heeft beïnvloed. Ook de graanproduktie heeft in de periode 1972-1983 enorm gefluctueerd (zie tabel 8.2). Na een dieptepunt in 1973 werd er ten opzichte van 1972 vaak wel een hogere produktie gehaald, maar toch daalde de zelfvoorzieningsgraad voor granen van 100 in 1965 naar 91 in 1985 (dit laatste cijfer is geschat, zie Vermeer en Zijlmans, 1985: 112).

Tabel 8.2 Volume-indexcijfers van de graanproduktie, 1974-1976
= 100

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Graanproduktie	78	77	73	104	110	87	97	102
		1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Graanproduktie		104	92	112	106	96	96	123

Bron: FAO Production Yearbook, diverse jaargangen.

De overheid van Burkina propageert al lange tijd de zelfvoorziening op voedselgebied en geeft de landbouwsector de hoogste prioriteit in de ontwikkelingsplannen (zoals ook blijkt uit de geplande overheidsinvesteringen voor de periode tot 1990, zie Statistiek Bundesamt 1986, p.65-66). De realisatie van de prioriteiten, die aan de voedselproduktie worden toebedacht, laat echter wel te wensen over. De oorzaak ligt met name in het eigen enigzins tweeslachtige beleid (van Dijk, 1982, geeft forse kri-

Tabel 8.3 Bruto-opbrengsten per ha voor de verschillende gewassen in FCFA tegen officiële producentenprijzen

Gewas	1969-1971 (US\$ 1971)	1980-1981 (US\$ 1981)
Gierst	5016	19260
Sorghum	6012	28890
Aardnoten	12175	37146
Katoen	11610	54375

Bron: Vermeer en Zijlmans 1985: 147.

tiek op het gevoerde overheidsbeleid). De overheid zegt wel te streven naar een situatie van voedselzelfvoorziening maar stimuleert daarnaast ook het verbouwen van handelsgewassen, waardoor vooral in de vruchtbaarste gebieden van het land de handels- en voedselgewassen elkaar gaan beconcurreren om de grond. Zo blijkt dat veel investeringen van de overheid zich richten op de katoenverbouw (zie Hodgkinson, 1987: 280) en dat (technische) kennis in de landbouw zich meer concentreert op de verbetering van de handels- dan van de voedselgewassen. Katoen in het bijzonder profiteert van een joint venture tussen de Compagnie Française de Textiles en de overheid, Sofitex genoemd (Economist Intelligence Unit, 1986: 33). De handelsgewassen, en vooral katoen, zijn als exportproducten interessant omdat ze de nodige deviezen in het laatje brengen.

Het blijkt dat de geldopbrengsten per hectare voor de handelsgewassen over het algemeen hoger zijn dan van de voedselgewassen (tabel 8.3). De verhoudingen tussen de produkten liggen vrijwel gelijk als het om netto-opbrengsten gaat (zie Vermeer en Zijlmans, 1985: 146-147). Hoewel dat een lichte indicatie geeft over de aantrekkelijkheid van een produkt om te verbouwen is van veel groter belang wat een boer per gewerkt uur verdient met zijn produkt. Helaas zijn daar (nog) geen cijfers over bekend voor Burkina Faso.

Katoen is duidelijk het favoriete handelsgewas (uitgaande van ongeveer gelijke arbeidskosten per produkt). De boeren handelen volstrekt rationeel als zij katoen gaan verbouwen want de opbrengsten per ha zijn veel hoger dan de voedselgewassen. De aantrekkelijkheid van de produktie van de handelsgewassen doorkruist echter de bedoeling om de voedselzelfvoorziening te verbeteren. De overheid zou hierop kunnen reageren door een prijsbeleid ten gunste van de voedselgewassen te gaan voeren en produktie in schaarste periode te stimuleren via een verhoging van

Tabel 8.4 Officiële producentenprijzen voor verschillende voedingsgewassen FCFA/kg

Gewas	1970	1972	1974	1976	1978	1980	1982
Gierst	12	18	20	21	40	45	60
Sorghum	12	18	20	21	40	45	60
Mais	13	18	20	21	40	45	n.a
Rijst (paddy)	30	25	30	35	40	63	18
Handelsgewassen	25	28	28	38	54	82	138
Aardnoten	27	28	30	39	64	75	89
Sesam	27	28	30	39	64	75	89
Katoen	30	31	33	34	55	55	60

Bron: Vermeer en Zijlmans, 1985: 147 voor 1970-1980.
Lecaillon et Morrison, 1985: 86 voor 1982.

de officiële producentenprijzen. Een tegenvallende oogst, zoals in 1973 het geval is geweest, had echter niet tot gevolg dat de overheid de produktie probeerde te stimuleren via een verhoging van de producentenprijzen (zie tabel 8.4). Pas na 1976 wordt het beleid bijgesteld en gaan de prijzen (ook reëel) omhoog. Het betreft hier officiële producentenprijzen, terwijl de werkelijke prijzen die de boeren ontvangen, bepaald worden door vraag en aanbod en daarom zullen de werkelijke prijzen in het begin van de jaren zeventig waarschijnlijk wel veel hoger hebben gelegen dan de officiële. Helaas zijn de werkelijke producentenprijzen niet bekend.

Om een beeld te krijgen van de hoogte van de officiële producentenprijzen die de Burkinese overheid haar landbouwsector wil garanderen moeten ze geplaatst worden tegenover internationale prijzen. De verhouding tussen de interne producentenprijs en de internationale handelsprijs geeft een indicatie van het belang dat de overheid hecht aan binnenlandse agrarische produktie. Ligen de interne prijzen veel lager dan de internationale, dan kan gesteld worden dat de Burkinese overheid de landbouwproduktie in werkelijkheid niet die prioriteit geeft die zij het in haar beleidsplannen zegt te (zullen) geven. De produktie wordt in dat geval niet gestimuleerd door een (in internationaal verband) redelijke producentenprijs. Is het tegenovergestelde het geval, namelijk dat de interne prijzen op of boven het internationale niveau liggen dan kan gesteld worden dat door middel van het gestelde niveau van de binnenlandse producentenprijs een stimulerende prikkel wordt gegeven aan de binnenlandse produktie.

Tabel 8.5 Vergelijking van de officiële producentenprijs van sorghum in Burkina met de internationale handelsprijs, in US\$/ton

Jaar	Officiële handelsprijs	Internationale prijs (in Noordzeehavens)
1972	70	82
1974	83	140
1976	88	117
1978	178	108
1980	213	162
1982	184	129

Bron: Eigen berekening en FAO Production Yearbook verschillende jaargangen.

In tabel 8.5 is de interne producentenprijs van sorghum vergeleken met de internationale prijs. Sorghum is een zeer belangrijk produkt in Burkina; de sorghumproduktie bepaalt voor onge-

veer 60% de totale graanproduktie van het land, terwijl het produkt op zo'n 40% van de landbouwgrond beslag legt (FAO Production Yearbook, verschillende jaargangen). We veronderstellen nu dat het beeld van sorghum opgaat voor alle voedselgewassen. Tabel 8.5 toont aan, dat tot 1978 de binnenlandse prijs duidelijk lager was dan de internationale. Het grootste verschil trad op in 1974 toen de internationale prijs omhoog schoot, terwijl de interne prijs nauwelijks reageerde op het sterk verminderde aanbod. Na 1976, na de interne prijsverhogingen, verandert het beeld geheel en komt de sorghumproducentenprijs boven het internationale niveau. Door deze prijsstelling worden de sorghumproducenten gestimuleerd te produceren voor binnenlands gebruik. Er moeten echter twee belangrijke condities gesteld worden om de stimulans werkelijk te doen uitgaan. Ten eerste moeten de voedselproducenten ook iets met hun geld kunnen kopen om hen tot meer produktie te stimuleren, dus dat betekent dat er consumentengoederen tegen redelijke prijzen te koop moeten zijn. In veel ontwikkelingslanden bestaan echter vaak nogal wat importrestricties voor consumptiegoederen. Daarnaast moet de overheid de producentenprijzen ook kunnen garanderen en de voorwaarden scheppen dat de producent tegen weinig bijkomende kosten zijn surplus in zijn geheel tegen de gegarandeerde producentenprijs aan de overheid kan aanbieden. Het effect van de prijszetting wordt bepaald door de mate waarin aan deze voorwaarden wordt voldaan.

De Burkinese overheid heeft in het begin van de jaren zeventig een organisatie in het leven geroepen, die tot taak kreeg de graanproduktie te stimuleren en de lokale en/of seizoensmatige overschotten te distribueren. De staatsonderneming OFNACER moet de graanmarkt reguleren. Het bureau biedt de boeren bovenstaande garantieprijzen om op die manier de produktie te stimuleren, tracht de steden te voorzien van voedsel tegen lage prijzen en probeert prijsfluctuaties tegen te gaan door voorraden aan te leggen. De marktregulering van het bureau is geen onverdeelde succes (zie met name CON. 1987, Van Dijk 1982 en Vermeer en Zijlmans, 1985: 139-150). Geldgebrek en een zwakke organisatie en administratie zijn de belangrijkste oorzaken waardoor OFNACER als marktprijsstabilisator en als distributie-apparaat slecht functioneert. Het gedeelte van het produktiesurplus, dat men in staat is op te kopen, bedraagt soms niet meer dan een tiende van de hoeveelheid die de boeren aan te bieden hebben, terwijl is berekend dat het bureau ongeveer 20% van de totale verhandelbare hoeveelheid om zou moeten zetten, wil zij haar doelstelling van de marktregulering bereiken (Vermeer en Zijlmans, 1985: 142). Daarnaast zijn de graanbanken van OFNACER te weinig gedecentraliseerd over het land, waardoor ze vaak onbereikbaar zijn voor vele boeren. Het gevolg is, dat een groot gedeelte van het te verhandelen graan door particuliere handelaars wordt opgekocht, die aan de producenten vaak een lage prijs betalen (handelaren ondervinden in perifere gebieden weinig concurrentie) en de produkten in schaarsteperioden en -regio's tegen een forse prijs verkopen. Het

gemis aan prijsstabiliteit schept geen zekerheden voor de graanproducenten, waardoor een voorwaarde om te komen tot een hogere produktie en een betere verdeling van voedsel ontbreekt. Al met al lijkt aan deze voorwaarde, waarop de officiële producentenprijzen een positief effect zou hebben op de voedselproduktie, niet voldaan. Het gebrekkige functioneren van OFNACER suggereert dat het overheidsstreven naar een gegarandeerde (en in internationaal verband ook) hoge producentenprijs moeilijk te realiseren is geweest. Onderzocht moet worden of dit ook werkelijk zo is en of de voedselhulp en graaninvoer (onder andere uit de Gemeenschap) van invloed zijn geweest op het functioneren van OFNACER en het streven van de overheid de binnenlandse voedselproduktie te bevorderen. De volgende paragraaf gaat hier nader op in.

8.3 De invloed van graaninvoer en voedselhulp op de voedselproduktie

In de jaren zeventig is de voedselhulpstroom naar de Sahellanden, waar Burkina ook toebehoort, op gang gekomen. Tot het begin van de jaren tachtig bestond de voedselhulp vrijwel alleen maar uit graanprodukten. De laatste jaren hebben melkprodukten en boterolie een groter aandeel in de voedselhulp gekregen, maar granen namen in 1981 nog 76% van de totale hulp voor haar rekening (Vermeer en Zijlmans, 1985: 110). De hoeveelheid graanhulp die werd verstrekt, fluctueerde nogal sterk zoals tabel 8.6 laat zien.

Tabel 8.6 Het aandeel van de graanhulp in de totale graanimporten (in tonnen)

Jaar	Graanhulp	Commerciële import	Totaal graanimport	Hulpaandeel in importen %
1972	42.178	50.220	92.398	46
1973	55.881	40.466	96.347	58
1974	85.345	18.735	104.080	82
1975	14.268	16.750	31.018	46
1976	13.941	19.253	33.194	42
1977	21.356	37.968	59.324	36
1978	50.416	33.611	84.027	60
1979	43.226	36.822	80.048	54
1980	31.346	63.644	94.990	33
1981	37.925 1)			
1982	66.900	53.100	120.000	56
1983	53.500	9.500	65.000	85

1) Morrée e.a., 1986: 9 (voor 1981).

Bron: Vermeer en Zijlmans, 1985: 116.

De graanhulp heeft in de periode 1972-1983 in elk jaar een flink aandeel gevormd van de totale graanimporten, vaak meer dan de helft. De jaren 1974 en 1983 springen er uit doordat het aandeel van de hulp bij de totale graanimport in die jaren meer dan 80% bedroeg. In absolute hoeveelheden vallen 1974 en 1982 op. De hulp komt het land geheel gratis binnen.

Er is vaag een trend te onderscheiden in de relatie tussen de graanhulp en de graanproductie van Burkina. In tabel 8.7 worden beide naast elkaar gezet. Tussen beide bestaat een inverse relatie met een vertraging van een jaar. De vertraging in de hulpzendingen worden veroorzaakt door de formaliteiten waaraan een hulpaanvraag wordt onderworpen. Zo duurt een behandeling van een hulpaanvraag bij de EG (incl. het transport) gemiddeld ruim een jaar (Vermeer en Zijlmans, 1985: 71). De trage hulpverlening kan tot gevolg hebben, dat de voedselhulp juist samenvalt met een goede oogst. Zoals in de tabel is te zien gebeurt dit nogal eens.

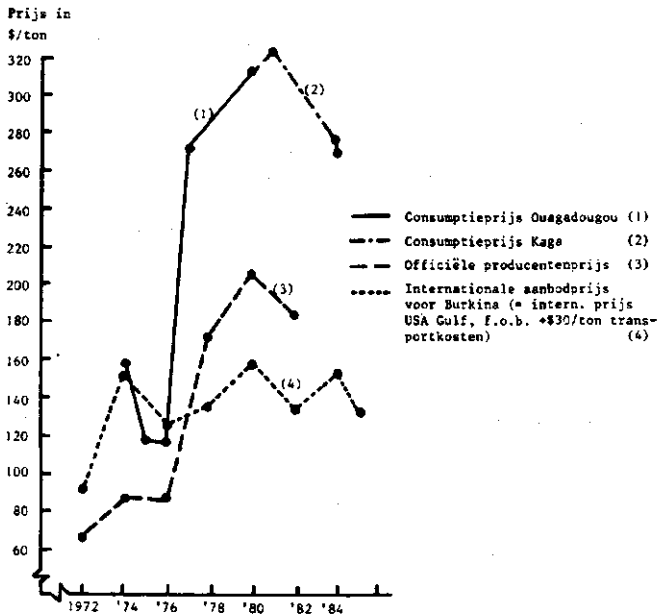
Tabel 8.7 Graanhulp en graanproductie in Burkina 1972=100

Jaar	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Graanhulp	100	125	202	33	33	51
Graanproductie	100	76	102	116	91	102
	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Graanhulp	120	103	74	90	159	132
Graanproductie	114	110	94	120	108	92

Bron: Vermeer en Zijlmans, 1985: 112.

Het oogstjaar 1981/82 kende een recordoogst van ruim 1,2 miljoen ton granen. Toch vond er nog een aanzienlijke invoer plaats en tesamen met de toezending van ruim 60.000 ton voedselhulp in 1982 resulteerde dit in een geweldig aanbod op de binnenlandse markt. Het gevolg zou dan zijn dat op een overvloedige markt de prijzen zakken. In figuur 8.1 wordt geprobeerd binnenlandse consumptie en producentenprijzen met elkaar te vergelijken, waaruit enkele conclusies kunnen worden getrokken ten aanzien van de effecten van voedselhulp op de binnenlandse prijzen. Wederom wordt sorghum als voorbeeld genomen.

De figuur laat zien dat de consumptieprijzen na 1981 zijn gedaald, onmiskenbaar het gevolg van een overbodige aanbod op de granenmarkt. Ook blijken de fluctuaties en de richting van de fluctuaties van de binnenlandse consumentenprijs veel gelijkenissen te vertonen met de producentenprijs, hoewel beide prijslijnen nogal ver uiteen liggen. Er bestaat een flinke marge tussen beide op de beschouwde markten. De internationale aanbodprijs fluctueert

- Bronnen: 1) Yonli, 1987: 202.
 2) Janssen, 1983: 12.
 3) Zie tabel 8.4.
 4) FAO Production Yearbook.

Figuur 8.1 Binnenlandse en internationale prijzen voor sorghum

eert minder sterk dan de consumentenprijs, maar de trend in beide prijzenreeksen komen ook in grote mate met elkaar overeen. Opvallend zijn de verhoudingen tussen de drie prijslijnen vóór 1976. Tussen 1974 en 1976 beweegt de internationale prijslijn zich op een hoger niveau dan beide binnenlandse prijzen. Na 1976 vindt er een grote verandering plaats. De binnenlandse prijzen voor zowel consument als producent worden flink verhoogd tot ver boven het internationaal prijspeil. Verder moet er worden gewezen op de omslagpunten en de consumentenprijslijn. Deze reageert op praktisch gelijk tijdstip of enigszins vertraagd op de producentenprijs en loopt in ieder geval niet erop voor. Was dit wel het geval dan zou daaruit de indruk kunnen ontstaan dat de consumentenprijs beïnvloed wordt door ander aanbod dan de eigen sorghumproductie (voedselhulp bijvoorbeeld). Deze figuur wekt de indruk dat de prijzen op basis van (vrije) marktkrachten worden bepaald en niet noemenswaardig worden beïnvloed door voedselhulp of ingrijpen van de overheid. Uit deze figuur is tenminste geen stabilisatie-of consumentenbeleid van de Burkinese overheid af te leiden.

De verstrekking van voedselhulp brengt de marge tussen consumentenprijzen aan de ene kant en de internationale en producentenprijzen aan de andere kant niet in grote mate terug, laat staan dat de consument ten gevolge van grote hoeveelheden goedkoop of gratis verkregen voedselhulp minder voor zijn voedsel hoeft te betalen dan de binnenlandse producent ontvangt. De jaren 1974-76 dreigen hierop een uitzondering te zijn, maar gezien het feit dat deze jaren een redelijk goede oogst opleverden en dat er relatief weinig voedselhulp het land binnenkwam (zie tabel 8.6 en 8.7) kan gesteld worden dat de prijsdaling in Ouagadougou in 1974-76 door de overvloedige oogst is veroorzaakt en niet door hulpaanvoer. Het samenvallen van een goede oogst en een forse hulpstroom in 1981-83 hebben zowel de consumenten- als de producentenprijs gedrukt, maar de marge tussen beide is in stand gebleven.

Het niveau en de marge tussen beide binnenlandse prijzen is ook zodanig, dat druk op de consumentenprijzen, voortkomend uit het verstrekken van voedselhulp, niet meteen hoeft te leiden tot lagere producentenprijzen, die produktie-ontmoedigend werken. De situatie kan echter wel per regio of zelfs per lokale markt verschillen. Zo zal op een overschotmarkt, die slecht bereikbaar is voor handelaren, een kleine marge bestaan tussen producenten- en consumentenprijs. Extra aanbod in de vorm van voedselhulp heeft dan wel degelijk negatieve effecten voor de producenten. De concurrentie van goedkoop of gratis voedselhulp bemoeilijkt de afzet van de eigen graanproduktie. De prijsval zal de boer niet stimuleren de graanproduktie te vergroten. In het zuidwesten van het land, waar bij normale weersomstandigheden een overschot aan graan wordt geproduceerd, lijkt er nu al enige tijd een ontwikkeling gaande, dat boeren overgaan tot het verbouwen van katoen in plaats van voedsel (De Morrée e.a., 1986: 23). Van dat produkt is de afzet tegen vaste prijzen verzekerd aan Sofitex, een handelsonderneming waar de staat in deelneemt en die veel katoen naar de EG exporteert. In overschotgebieden kan dus een situatie ontstaan dat de voedselhulp de eigen voedselproduktie doet inkrimpen.

De internationale voedselhulp zorgt er echter ook voor dat de graanproduktiecapaciteit van de overschotgebieden niet geheel benut wordt. OFNACER zou een belangrijke taak moeten spelen bij de overheveling van overschotten naar tekortgebieden. Een gebrekkige infrastructuur en weinig middelen om het graan te vervoeren over grote afstanden naar afgelegen gebieden zijn er de oorzaak van dat het bureau als distributie-apparaat slecht functioneert. De voedselhulp bezorgt OFNACER daarbij ook nog enkele extra taken waarvoor beperkte middelen van het bureau moeten worden vrijgemaakt. OFNACER ontvangt jaarlijks gemiddeld zo'n 60% van de binnengekomen voedselhulp en de opslag en distributie ervan brengen veel problemen met zich mee voor het bureau. Dat kan tot gevolg hebben, dat het bureau belemmerd wordt bij de uitvoering van haar eigenlijke taken. Zo kan het bureau geen binnenlands geproduceerd graan opkopen als de voorraadschuren (die vaak geconcentreerd

zijn in graanoverschotgebieden) al vol liggen met voedselhulp. Duidelijk wordt niet zozeer of voedselhulp de binnenlandse prijzen in belangrijke mate negatief beïnvloedt, waardoor ook OFNACER als marktregulerende instantie financiële schade kan ondervinden, maar wel is zeker dat het graanbureau belast wordt doordat het betrokken wordt bij de distributie van voedselhulp. Als dit ten koste gaat van de eigenlijke taken van het bureau heeft voedselhulp waarschijnlijk indirect wel gevolgen voor de produktie in de eigen voedselsector, doordat boeren onzeker zijn over de opbrengst en afzetmogelijkheden van hun surplus aan voedingsgewassen.

Tabel 8.8 Herkomst van graanhulp in Burkina Faso (in tonnen)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
EEG	8500	7000	3900	-	16000	-	14000	11000
WFP	14187	8496	5611	4038				
Frankrijk	4000	4000	-	8000				
USAID	-	-	-	12000				
Cathwell	19390	20350	21560	13607	9721	12086		
Overige	<u>4608</u>	<u>3803</u>	<u>284</u>	<u>280</u>				
Totaal	50685	43288	31355	37925	66900	55500	n.b.	n.b.

Bron: Morrée e.a., 1986: 9.

Europese Commissie, Groen Europa 1986 (EG-cijfers, 1982-85).

De Gemeenschap speelt met betrekking tot de totale voedselhulp een bescheiden rol in Burkina Faso (zie tabel 8.8). De EG geeft minder hulp aan Burkina dan het land ontvangt van het World Food Program (WFP), USAID, en Cathwell (een particuliere hulporganisatie uit de VS). Het beeld, dat in de tabel van de EG wordt gegeven, is enigzins vertekend wat haar hulpaandeel betreft, door de vele bilaterale hulp, die Frankrijk geeft aan haar vroegere kolonie. Deze bilaterale hulp wordt niet onder de EG vermeld.

Toch is het hier juist Frankrijk en de Europese Gemeenschap als een geheel te beschouwen, daar de mogelijkheden van Frankrijk om voedselhulp, en dan met name graanhulp, te geven worden geschapen door het EG-landbouwbeleid. In dat geval kan gesteld worden, dat het verlenen van voedselhulp aan Burkina (en de geschetste interne effecten ervan) voor een belangrijk deel verband houdt met de overschottenproduktie in de EG.

Het belang van de voedselhulp is op de korte termijn gezien overduidelijk. Gezien de dalende zelfvoorzieningsgraad van granen (1985: 91) moet Burkina een beroep doen op het buitenland in de

vorm van commerciële importen en voedselhulp om de bevolking van voedsel te voorzien. Zoals in het voorgaande is gebleken, heeft de voedselhulp echter ook een aantal grote nadelen voor Burkina Faso. Voedselhulp legt beslag op de toch al beperkte administratieve, organisatorische, transport- en opslagcapaciteit van OFNACER en verstoort daardoor het aankoopbeleid van de organisatie. Daarbij moet eerst (een gedeelte van) de voedselhulp verkocht worden voor er middelen vrij komen. Dit betekent dat binnenlandse producenten in onzekerheid zijn over de mogelijkheden hun overschotten aan OFNACER kwijt te kunnen. Bovenal concurreert de voedselhulp met de binnenlandse produktie, de mate waarin de concurrentie optreedt is per regio verschillend en hangt samen met een situatie van plaatselijke of regionale overschotten dan wel tekorten. Daarom ziet men ook liever dat internationale donors OFNACER budgettair steunen met financiële middelen dan via voedselhulp (zie onder andere CON. 1987 en Vermeer en Zijlmans, 1985: 150-152). Een uitbreiding van de financiële basis van OFNACER zou kunnen leiden tot een betere distributie van produktie en hulp over het land. Uit het geven van alleen voedselhulp spreekt een korte termijnvisie op het voedselprobleem. De oplossing van het verstrekken van voedselhulp is gunstig voor de consument, maar heeft vaak nadelige effecten voor de producent. De voedselvoorziening in Burkina wordt er op de langere termijn niet door verbeterd.

9. Conclusies

In dit rapport is geprobeerd een beeld te schetsen van de effecten van het Gemeenschappelijke landbouwbeleid op derde landen en met name op de ontwikkelingslanden. De agrarische handelsstromen tussen de EG en de ontwikkelingslanden zijn omvangrijk en voor beide van groot belang. Zo voeren de ontwikkelingslanden 17% (\$ 23,5 miljard) van hun totale agrarische export uit naar de EG en komt 32% (\$ 11,6 miljard) van hun invoer uit de EG. De agrarische invoer van de Gemeenschap wordt voor 53,5% verzorgd door de ontwikkelingslanden, terwijl de EG 42,6% van haar totale agrarische export uit kan voeren naar de ontwikkelingslanden. Er bestaat een grote afhankelijkheid en verwevenheid van directe agrarische handelsrelaties tussen de EG en de ontwikkelingslanden.

Door middel van enkele vraag- en aanboddiagrammen zijn de effecten geschetst van de veranderende positie van de EG op de agrarische wereldmarkt. Na eerst een grote importeur te zijn geweest, werd de Gemeenschap al snel een aanbieder op de wereldmarkt van een groot aantal produkten. Dit had directe gevolgen voor de handelsstromen en het internationale prijsniveau van landbouwprodukten.

Het GLB confronteert de exporterende ontwikkelingslanden met verminderde afzetmogelijkheden op de Europese markt, die veroorzaakt worden door de toegenomen zelfvoorzieningsgraad en de afscherpende maatregelen, zoals invoertarieven, quota, en dergelijke. De algemeen gebruikte maatstaf voor de bescherming is de nominale of effectieve protectiecoëfficiënt. De gemiddelde protectie van de Europese landbouwsector is veel hoger dan de protectie van de andere grote landbouwproducenten en -exporteurs, zoals de VS, Australië en Canada. Ook als men de sinds kort internationaal gehanteerde methode van de PSE's en de CSE's toepast, komt men tot de conclusie, dat de EG haar landbouwsector in hoge mate beschermt. Maar naast een gemiddelde protectiegraad is het erg belangrijk een onderscheid te maken tussen produkten en produktgroepen. De gematigde zône produkten worden meer beschermd dan produkten uit de mediterane zône, terwijl voor tropische produkten relatief weinig beperkingen gelden. De concurrentie tussen de verschillende produkten is er soms wel degelijk als men zich realiseert dat de agrarische markt gezien kan worden als een markt van koolhydraten, vetten en eiwitten. Dan zijn de relatieve prijsverhoudingen tussen tropische en gematigde zône produkten wel degelijk van belang, zoals in hoofdstuk 5 (Thailand) duidelijk wordt.

Gevolgen van liberalisatie

In een aantal studies is geprobeerd aan te geven wat de gevolgen zouden zijn als de Gemeenschap haar landbouwsector veel minder bescherming bood en de agrarische handel geliberaliseerd werd. Het internationaal prijsniveau zou dan stijgen en de exportkansen voor ontwikkelingslanden zouden toe gaan nemen omdat de Gemeenschap als grote aanbieder van landbouwprodukten terug zou treden op de internationale markt. Koester heeft forse prijsstijgingen voor een aantal belangrijke Europese landbouwprodukten berekend als gevolg van een eventuele liberalisatie van het GLB, maar Matthews beweert in zijn onderzoek dat de prijseffecten veel kleiner zijn. Hij becijfert, afhankelijk van de vooronderstellingen ten aanzien van vraag- en aanbodelasticiteiten, een verlies van netto-exportopbrengsten voor de ontwikkelingslanden van 0,3 tot 1 miljard dollar. Het verlies wordt veroorzaakt door het feit dat de ontwikkelingslanden vooral netto-importeur zijn van de gematigde zône produkten, die in geval van liberalisering van het GLB het meest in prijs zullen toenemen. Een studie van de Wereldbank ondersteunt deze berekeningen van Matthews en geeft aan dat er voor de ontwikkelingslanden wel gunstige uitkomsten zijn te verwachten als ook zij, samen met de geïndustrialiseerde landen, meedoen met de liberalisatie van de internationale agrarische handel. Valdes en Zietz, die onderzoek hebben gedaan naar de gevolgen van de vermindering van de OECD-tarieven met 50% voor 99 landbouwprodukten, komen tot andere resultaten. Volgens hen zou een vermindering van de tarieven de ontwikkelingslanden in staat stellen voor 6 miljard dollar meer te exporteren (vooral tropische produkten), terwijl men als groep \$ 1,4 miljard dollar meer kwijt is voor het importeren van gematigde zône produkten, zoals granen. Het IIASA tenslotte, komt ook tot de conclusie dat de handelsliberalisatie van de OECD betere uitkomsten geeft voor de ontwikkelingslanden dan een totale liberalisatie.

Het effect van prijsdaling of -stijging van agrarische produkten op de wereldmarkt op de economie van ontwikkelingslanden is allerminst duidelijk voor alle ontwikkelingslanden samen of landen afzonderlijk. De veronderstellingen ten aanzien van elasticiteiten zijn daarbij cruciaal, terwijl men ook rekening moet houden met veranderende elasticiteiten in de tijd. Geen enkele studie onderzocht de langere-termijneffecten van liberalisatie, met uitzondering van het IIASA-model. Op elke poging tot kwantificering van de liberalisatie-effecten valt gemakkelijk kritiek te geven, hetgeen illustreert dat de berekeningen met grote terughoudendheid moeten worden geïnterpreteerd. Het is daarom ook zeer moeilijk een algemeen beeld te geven voor de ontwikkelingslanden, omdat de landen binnen deze groep een vaak zeer verschillende positie ten opzichte van het GLB innemen. Men moet onderscheid maken tussen landen, die netto-importeur of exporteur zijn en ook kijken naar de landbouwprodukten die voor een land van belang zijn in de relatie met de EG. Daarom is in deze studie tevens voor een analyse per land en per produkt gekozen.

Thailand

Thailand is een grote exporteur van landbouwprodukten. De uitvoer naar de EG bedroeg in 1985 ruim 1 miljard dollar. De belangrijkste Thaise exportprodukten rijst, mais, suiker en rubber maakten een gering deel uit van de uitvoer naar de Gemeenschap. De EG is een zeer belangrijke markt voor de tapioca; tot voor kort ging ongeveer 80-90% van de totale tapioca-uitvoer van Thailand naar de EG, waar het produkt verwerkt wordt in veevoer. Daardoor werd de tapioca een rechtstreekse concurrent van de veevoergranen, die de Gemeenschap zelf in ruime mate produceert. Door de groei van de produktie, maar ook door de relatieve afzetvermindering van de granen in de veevoerindustrie dreigen de overschotten zo groot te worden, dat men om redenen van budgettaire beperkingen wellicht binnenkort zou moeten besluiten de prijzen voor granen te verlagen. Dat zou een lager inkomen voor de graanproducenten betekenen. De EG reageerde op dit vooruitzicht door een importquotum voor tapioca in te stellen. Thailand is nu een gedeelte van een zeer aantrekkelijke markt kwijt en ziet haar exportopbrengsten van tapioca uit de EG dalen. Het verlies moet het land proberen te compenseren door alternatieve markten voor de tapioca aan te boren.

De concurrentie van het tropische produkt tapioca met de veevoergranen heeft tot gevolg gehad, dat de Europese markt gedeeltelijk werd afgesloten voor de Thaise export. Thailand neemt in dit geheel een heel aparte positie in, maar het is denkbaar dat een ontwikkelingsland met een zelfde soort exportprodukt (dat wil zeggen niet direct concurrerend met een marktordeningsprodukt) ook van de Europese markt geweerd gaat worden, als blijkt dat het produkt door de energetische waarde en de relatieve prijs een aantrekkelijk alternatief is voor een marktordeningsprodukt. Als meest voor de hand liggende voorbeelden van dergelijke produkten zijn andere zogenaamde graansubstituten zoals maïsgluten en citruspulp te noemen. Ook totaal andere tropische landbouwprodukten, zoals sweet potatoes (pataten) dat tapioca nu al op grote schaal gaat vervangen, zouden in een situatie terecht kunnen komen, die min of meer parallel loopt met het tapiocaverhaal. Vooral als blijkt, dat de inkomens van eigen agrarische producenten door de invoer van binnen de EG niet gereguleerde produkten bedreigd worden zal er in de EG druk ontstaan om importbelemmerende maatregelen te nemen.

Malawi

Malawi, een arm Afrikaans land en netto-exporteur van landbouwprodukten voert voornamelijk suiker en tabak uit naar de EG. De suikerexport is in het kader van de ACP-overeenkomst beperkt tot 20.000 ton per jaar tegen een prijs die vrijwel gelijk ligt met de interne EG-richtprijs voor witte suiker. Deze prijs ligt vaak ruim boven de wereldmarktprijs en als zodanig profiteert

Malawi van deze regeling. Het is dan een interessante vraag of het land gebaat zou zijn bij een liberalisatie van het EG-beleid, gesteld, dat dat ook inhoudt, dat de preferentiële ACP-regeling zou verdwijnen. De gevolgen van de liberalisatie van het GLB voor Malawi (en voor de andere suikerexporterende APC-landen) zijn afhankelijk van de hoogte van de wereldmarktprijs voor suiker. Als gevolg van de liberalisatie van haar suikerbeleid zal de EG als aanbieder op de internationale suikermarkt verdwijnen. De internationale suikerprijzen nemen dan met 10% toe. Bij een hoge wereldmarktprijs zijn de totale suikeropbrengsten in dat geval hoger dan in de bestaande situatie. In het geval van lage wereldmarktprijzen maakt de internationale prijsstijging van 10% de inkomsten uit de preferentiële regeling niet goed.

De tabakuitvoer van Malawi naar de EG wordt niet belemmerd door variabele invoertarieven, maar men heeft niet kunnen profiteren van de in de APC-overeenkomst toegezegde preferentiële toegang tot de Europese markt. Op aandrang van de Europese tabaksproducenten is tabak ook niet opgenomen in het Stabexsysteem, dat voorziet in een prijsstabilisatie van bepaalde produkten, die belangrijk zijn voor de exportopbrengsten van een ontwikkelingsland. Dit aspect beweegt zich op de grens tussen landbouw- en ontwikkelingsbeleid, maar het blijkt, dat beide beleidsterreinen elkaar wel degelijk beïnvloeden.

Hoewel de preferentiële suikerovereenkomst gunstiger is dan dat Malawi haar suiker alleen tegen wereldmarktprijzen kan aanbieden aan de Gemeenschap, overheersen toch de teleurstellingen ten aanzien van de mogelijkheden om te profiteren van de preferentiële regelingen van het APC-verdrag, omdat tabak, het belangrijkste exportprodukt van Malawi, een uitzondering vormt. Vastgesteld kan worden, dat de EG bij het overeenkomen van preferentiële handelsakkoorden terughoudend is toezeggingen te doen aan ontwikkelingslanden omtrent de export van landbouwprodukten, die ook binnen de Gemeenschap worden voortgebracht.

Egypte

Egypte is een middelinkomensland in Noord-Afrika en een grote tarwe-importeur. De EG had tot voor kort, samen met de VS, een groot aandeel in de Egyptische tarwemarkt. Het interne voedselbeleid van Egypte wordt gekenmerkt door veel regulering: men probeert de consumentenprijzen laag te houden en stelt de producentenprijzen op een laag peil vast. De voedselproduktie liep al in de jaren zestig achter bij een steeds maar groeiende vraag (gestimuleerd door lage prijzen en een snelle bevolkingsgroei). Daardoor werd import van vooral tarwe noodzakelijk. De omvangrijke Egyptische markt werd naast de EG ook aantrekkelijk gevonden door andere grote tarwe-exporteurs, zoals de VS, Canada en Australië. Via het verlenen van exportsubsidies en het beschikbaar stellen van kredieten probeerde de concurrentie elkaar af te troeven. Egypte kon daardoor profiteren van de soms zeer gunstige

voorwaarden waaronder men tarwe kon importeren. Deze situatie is het land zeer welgevallig, omdat het haar in staat stelt het voedselbeleid van lage consumentenprijzen te continueren. Het land wordt ook in de verleiding gebracht de eigen produktie te verwaarlozen, door de hulp die het ontvangt. De positie van Egypte is vergelijkbaar met andere Noordafrikaanse landen, zoals Marokko, Algerije en Tunesië. Deze landen zijn ook importeur van tarwe en voeren eenzelfde beleid ten aanzien van de voedselprijzen.

Burkina Faso

Het arme Burkina Faso is een importeur van granen. Vaak is het land afhankelijk van voedselhulpverlening om de voedseltekorten aan te vullen. De natuurlijke factoren beperken in belangrijke mate de schommelingen in de voedselproduktie. Het interne beleid van Burkina is er op gericht het land zoveel mogelijk zelfvoorzienend te maken op voedselgebied. De producenten van voedselgewassen krijgen naar internationale maatstaven gerekend een hoge prijs voor hun produkten. Uit de gebrekkige gegevens van Burkina kan niet worden opgemaakt of de voedselprijzen sterk beïnvloed worden door de voedselhulp. De consumentenprijzen voor het belangrijkste voedselgewas sorghum blijken in de beschouwde periode en regio's op een internationaal gezien hoog niveau te blijven, terwijl er ook een ruime marge tussen consumenten- en producentenprijzen blijft bestaan. De effecten van voedselhulp van de EG, dat de Gemeenschap verstrekt uit haar landbouwoverschotten, zijn niet per definitie negatief voor de binnenlandse voedselproducenten in een ontwikkelingsland. In Burkina zijn geen dalende producentenprijzen geconstateerd ten gevolge van door voedselhulp veroorzaakte dalende consumptieprijzen. Het effect van voedselhulp op prijzen en produktie is vooral afhankelijk van de marktsituatie en het intern gevoerde landbouwbeleid van het ontwikkelingsland.

Tot besluit

Als afronding kan worden gesteld, dat de effecten van het GLB op de ontwikkelingslanden in algemene termen vrij gemakkelijk te schetsen zijn. De verminderde afzetmogelijkheden op de Europese markt, de concurrentie van de EG op de internationale markt voor een aantal produkten en de invloed van de EG-landbouwoverschotten op de internationale prijzen zijn echter niet voor alle ontwikkelingslanden hetzelfde. Een globale analyse van de GLB-effecten is dan ook niet de juiste methode om de positie van de ontwikkelingslanden te schetsen. Om een zo goed mogelijk beeld van de effecten van het Europese landbouwbeleid voor de ontwikkelingslanden te krijgen, moet een groot aantal landstudies uitgevoerd worden, waarin de verschillende gevolgen voor de individuele landen geanalyseerd kunnen worden. Dit rapport heeft daarmee een begin willen maken.

Literatuur

Agra Europe

"The Common Agricultural Policy's Role in International Trade"
Special Report no. 19, U.K., 1983

Augustin, D.

Analyse von Handelsströmen auf dem Weltweizenmarkt
Hohenheim, 1986

Blom, J.

Wie zou er voordeel kunnen hebben bij een beperking van de
tapioca-import in de EG
Den Haag, LEI, 1986, niet gepubliceerd commentaar

Blom, J.

Graanbeleid: alternatieven in perspectief
Den Haag, LEI, 1988

Braun, J. von en H. de Haen

The effects of food price and subsidy policies on Egyptian agriculture
Washington, 1983, IFPRI Research Report 42

Centrum voor Ontwikkelingswerk Nederland (CON)

Voedselhulp en landbouwontwikkeling in West Afrika
Wageningen, 1987

Coffey, P. (ed)

Economic Policies of the Common Market
London, 1979

Colman, D.

"EEC Agriculture in conflict with trade and development"
Manchester Papers on Development, no. 10, (1984), pp 3-24

Comment

The Common Agricultural Policy
London, C.I.I.R., 1986

Commissie EG

De internationale agrarische handel met derde landen
Brussel, 1979

Commissie EG

Studie inzake het GLB en de handelsbetrekkingen van de EG op
landbouwgebied (effecten daarvan op ontwikkelingslanden)
Brussel, 1982

LITERATUUR (1e vervolg)

Commissie EG

De toestand van de landbouw in de Gemeenschap, Verslag 1986
Brussel/Luxemburg, 1987

Commissie EG

De voedselhulp van de Europese Gemeenschap
Brussel/Luxemburg, 1986, Groen Europa

Dick, H, E. Gerken en D. Vincent

"The benefits of the CAP for developing countries: a case study
of the Ivory Coast"

European Review of Agricultural Economics vol. 9, (1982), pp
157-181

Duchêne, F.E. Szczepanik en W. Legg

New Limits on European Agriculture
London, 1982

Dijk, M. van

"Een mogelijk alternatief voor de agrarische ontwikkeling van
Burkina Faso"

Landbouwkundig Tijdschrift vol 94, no. 4, (1982), pp 106-112

Economist Intelligence Unit

- Country Profile Burkina Faso

- Country Profile Egypt

- Country Profile Thailand

London, 1986

Europese Gemeenschappen

De Europese Gemeenschap en de Derde Wereld

Den Haag, 1982

Europese Gemeenschappen

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid en zijn hervorming

Luxemburg, 1987, Europese Documentatie no.1

Evert Vermeer Stichting

Honger op ons bord

Amsterdam, 1986

Faber, G.

De derde wereld en de EG

Den Haag, Novib, 1982

LITERATUUR (2e vervolg)

FAO

The state of Food and Agriculture
Washington, 1981

Fischer, W.B.

"Egypt"

The Middle East and North Africa, (1987), pp 347-391

Gardner, G.R. en Parker, J.B.

Egypt, an export market profile
Washington, 1985

Genitz, D.

"Cassave-Anbau, Exportorientierung und Agrarprotektionismus der
EG"

Internationales Asienforum, vol 16, no. 1-2, (1985), pp 125-147

Harling, K.

"Agricultural Protectionism in developing countries: analysis of
systems of intervention"

European Review of Agricultural Economics, vol 10, (1983), pp
223-247

Harris, S., A. Swinbank en G. Wilkinson

The Food and Farm Policies of the European Community
New York, 1983

Hendrix, G.

Malawi

Den Haag, 1977

Hodgkinson, E.

"The economy of Burkina Faso"

Africa South of the Sahara, (1987), pp 280-282

Hoogh, J. de

"Gevolgen van het EG-landbouwbeleid voor ontwikkelingslanden"
Wageningen, 1987, ongepubliceerde paper

IIASA

Hunger amidst abundance-causes and cures, executive summary
Oostenrijk, Laxenburg, 1987

Janssen, G.

Voedselmarketing in Bovenvolta via de tussenhandel
R.U. Groningen, 1983, scriptie

LITERATUUR (3e vervolg)

Koester, U.

"Internationale Aspekte der EG Agrarpolitik"
Agrarwirtschaft vol 33, no. 8, (1984), pp 236-243

Koester, U. en A. Valdes

"Reform of the CAP, impact on the Third World"
Food Policy, vol 9, no. 2, (1984), pp 94-98

Lall, KB en HS Chopra (ed.)

The EEC and the Third World
New York, 1981

Langhammer, R.J.

"EEC trade Policies towards Asian developing countries"
Asian Development Review, vol 4, no. 2, (1986), pp 93-113

Lecaillon J. en L. Morrison

Politiques économiques et performances agricoles: le cas du
Burkina Faso
1960-1983
Parijs, OCDE, 1985

Marsh, J.S., en P.M. Swanney

Agriculture and the European Community
London, 1980

Martin, M.

Malawi, ein entwicklungspolitisches Musterland
Bonn, 1984

Matthews, A.

The Common Agricultural Policy and the less developed countries
Dublin, 1986

McCalla, A.F. en T.E. Josling

Agricultural Policies and World Markets
New York, 1985

Meester, G.

Doeleinden, instrumenten en effecten van het handelsbeleid in de
EG
Den Haag, LEI, 1980

LITERATUUR (4e vervolg)

Meester, G. en D. Strijker

Het Europese landbouwbeleid voorbij de scheidslijn van zelfvoorziening

Den Haag, WRR, 1985

Meilke, K.D. en H. de Gorter

Impacts of the EEC's Common Agricultural Policies in international wheat prices

University of Guelph, 1986

Morrée, D. de, H. Remme en L. v.d. Schoor

Voedselhulp aan Burkina Faso, wie pikt er een graantje mee?

Wageningen, 1986

Nelson, G.C.

"Time for tapioca, 1970 to 1980: European demand and world supply of dried cassave"

Food Research Institute Studies, vol XIX, no. 1, (1983), pp 25-49

N.I.O. vereniging

Honger in overvloed; de invloed van overschotproductie binnen de EG op landbouwproductie in ontwikkelingslanden

Amsterdam, 1985

Nogués, J.J.

"Agriculture and developing countries in the G.A.T.T."

World Economy vol 8, (1985), pp 119-134

O.E.C.D.

The concept and measurement of Producer Subsidy Equivalents (PSE's) and Consumer Subsidy Equivalents (CSE's)

Parijs, Agr (87), TC (87) 4, Annex II, 1987

Priebe, H. en W. Hankel

Der Agrarsektor in Entwicklungsprozess mit Beispielen aus Afrika
Frankfurt, 1980

Robert, D. (ed)

Agricultural policies in the European Community, Their origins, nature and effects on production and trade

Canberra, 1985

Rijk, A.G. en C.L.J. v.d. Meer

Thailand Agricultural Sector Assessment

Bangkok, 1984

LITERATUUR (5e vervolg)

Sampson, G.P. en A.J. Yeats

"An evaluation of the Common Agricultural Policy as a barrier facing agricultural exports to the EEC"

American Journal of Agricultural Economics, vol 59, no. 2, (1977), pp 99-106

Schneider, K.J.

Das Selbstbeschränkungsabkommen zwischen Thailand und der Europäischen Gemeinschaft

Kiel, 1986

Scobie, G.M.

Government Policy and food imports: the case of wheat in Egypt
Washington, 1986, IFPRI Research Report no. 29

Srisilvapongse, K.

"Agricultural Policy"

Bangkok Bank Monthly Review, vol 25, no. 4, (1984), pp 132-139

Statistisch Bundesamt (1986)

Statistik des Auslandes - Länderbericht Ägypten

- Länderbericht Burkina Faso

- Länderbericht Malawi

- Länderbericht Thailand

Stevens, C. (ed)

The EEC and the Third World: a survey

London, 1981

Stevens, C. (ed)

The EEC and the Third World: Renegotiating Lomé

London, 1984

Strijker, D.

Free trade on agricultural markets - the consequences for Europe
Paper at the annual conference of the Atlantic Canada Economics Association, October 23-25, 1986

Sutton, M.

The EEC and developing world - a changing relationship

Dublin, 1976

LITERATUUR (6e vervolg)

Tangermann, S.

"Agricultural trade between the EC and temperate food exporting countries"

European Review of Agricultural Economics, vol 5, (1978), pp 201-220

Tangermann, S.

"Policies of the European Community and agricultural trade with developing countries"

in: D.G. Johnson en A. Maunder (ed), Rural Change, the challenge for agricultural economists, Oxford, 1981, pp 440-453

(Tapioca)

"Tapioca: still searching for markets"

Business Review, no. 148 (1985), pp 23-28

Tongeren, P. van

EEG en de Derde Wereld

Nijmegen, 1973

Tracey, M.

Agriculture in Western Europe - challenge and response 1880-1980
London, 1982

Twitchet, C.C.

Europe and Africa: from association to partnership
Westmead, 1978

UN 1981 t/m 1985

Commodity Trade Statistics: Egypt

UN (1984)

Commodity Trade Statistics: Thailand

UNCTAD (1986)

Foreign Trade by Commodities 1984
Washington

Vorasirisunthorn, A.

"Tapioca: few choices available"

Bangkok Bank Monthly Review, vol 27, no. 6. (1986), pp 200-264

LITERATUUR (7e vervolg)

Vermeer, C. en B. Zijlmans
Voedselhulp en voedselvoorziening
Tilburg, 1985

World Bank
Development Report 1986
Washington, 1986

Yonli, E.
"Commercialisation, prix et systèmes de stockage du sorgho et mil
au Plateau Mossi"
in: Agrisk-rapport, Le secteur agricole du Plateau Mossi au
Burkina Faso, Groningen, 1987

Bijlagen

96 Bijlage A1 De belangrijkste prijsondersteunende instrumenten van het GLB

Produkt	Importinstrumenten		Exportinstrumenten		Interne maatregelen	
	conventionele tarieven	variabele tarieven	subsidies	voedselhulp	particuliere aankopen	consumenten/ verwerkings- ducentensubsidie
Granen	-	+	+	+	verplicht	"B- inter- zetmeel, bier durum tarwe
Rijst	-	+	+	(m.n. tarwe)	verplicht	glucose
Varkensvlees	+	+	+	+	mogelijk	zetmeel, bier
Pluimvee	-	+	+	+	-	-
en eieren	-	+	+	+	-	-
Meik en melkprodukten	-	+	+	+	verplicht	veevoer, voe- dingsindus- trie, consumpt eigen dieren
Runder- en kalfsvlees	+	+	+	-	verplicht	consumenten variabel
Schape- en lamsvlees	-	+	-	-	in bep. regio's in bep. tijd van het jaar	variabel
Suiker	-	+	+	+	verplicht	chemische industrie
Wijn	+	+	+	-	preventieve distillatie	distillatie
Fruit en groente	+	+	+	-	+	bewerking en marketing
Olijfolie	-	+	+	-	verplicht	consumptie en bewerking
Oliezaden	+	+	+	-	verplicht	verwerkings- subsidie
Tabak	+	-	+	-	verplicht	aankoopremies

Noten: + = instrument wordt toegepast.

- = instrument wordt niet toegepast.

Bron: Harris, Swinbank and Milinson, 1983: 52-53.

Bijlage B1 Import (c.i.f.) van de EG uit de ontwikkelingslanden in 1984
(miljoenen dollars)

Code Produkt	Oorsprong				
	Afrika	Amerika	Midden- Oosten	Verre Oosten	Oceanië
0 voedingsmiddelen	4.704,5	7.437,9	501,5	2.886,7	196,8
1 dranken + tabak	113,7	359,9	1,9	212,7	0,1
21 kruiden, vetten etc.	80,4	23,4	94,0	99,9	1,7
22 oliehoudende zaden	83,4	893,0	10,9	78,0	52,4
23 rubber	95,8	17,6	0,1	632,8	0,4
24 hout en kurk	843,2	107,7	0,3	626,8	0,4
26 nat. textielvezel	501,8	411,3	222,8	428,8	0,1
29 onverwerk.lb.prod.n.e.g.	118,1	120,8	118,7	275,5	1,1
4 olieën en vetten	330,3	214,9	0,5	829,8	143,2
totaal	6.571,5	9.586,9	951,0	6.071,4	396,4

Bron: UNCTAD, Foreign Trade by Commodities, 1986.

Bijlage B2 Import (c.i.f.) van voedingsmiddelen in de EG uit de ontwikkelings-
landen, 1984 (miljoenen dollars)

Code Produkt	Afrika	Amerika	Midden- Oosten	Verre Oosten	Oceanië
00 levende dieren	0,6	0,7	0,3	0	-
01 vlees	68,1	580,4	21,4	51,0	0,1
02 melk + eieren	1,5	0,6	3,0	0,2	0
03 vis	297,6	302,3	6,5	309,7	13,7
04 granen	10,1	212,7	3,9	109,7	0,1
05 groente + fruit	634,3	1.362,5	422,4	1.097,3	0,2
06 suiker + honing	374,6	293,2	5,2	105,6	77,4
07 koffie, thee, cacao, spec.	3.238,1	2.688,8	6,8	791,2	102,0
08 veevoeder	77,0	1.977,8	1,9	398,9	3,3
09 div. voedingsprep.	1,3	18,8	29,7	23,0	-
totaal	4.703,2	7.437,8	501,1	2.886,6	196,8

Bron: UNCTAD, Foreign Trade by Commodities, 1986.

Bijlage B3 Export (f.o.b.) van de EG naar de ontwikkelingslanden in 1984
(miljoenen dollars)

Code Produkt	Bestemming				
	Afrika	Amerika	Midden- Oosten	Verre Oosten	Oceanië
0 voedingsmiddelen	3.945,6	842,0	3.327,0	787,8	56,7
1 dranken + tabak	216,8	255,7	419,8	283,6	23,6
21 kruiden, vetten, etc.	6,7	2,1	11,9	54,1	-
22 oliehoudende zaden	2,2	1,2	0,3	0,2	-
23 rubber	28,0	51,2	51,2	30,8	0,0
24 hout en kurk	32,0	7,3	16,2	16,2	0,2
26 nat. textielvezels	128,5	24,9	57,7	190,5	0,3
29 onverwerk.lb.prod.n.e.g.	56,9	35,0	45,8	35,5	0,3
4 oliën en vetten	358,0	31,0	131,1	123,6	9,7
totaal	4.775,0	1.251,0	4.040,9	1.529,0	90,8

Bron: UNCAD, Foreign Trade by Commodities, 1986.

Bijlage B4 Export (f.o.b.) van voedingsmiddelen van de EG naar ontwikkelings-
landen in 1984 (miljoenen dollars)

Code Produkt	Bestemming				
	Afrika	Amerika	Midden- Oosten	Verre Oosten	Oceanië
00 levende dieren	151,7	10,7	59,6	11,7	0
01 vlees	388,0	87,3	456,7	45,9	15,6
02 melk + eieren	846,2	373,6	820,4	322,3	8,6
03 vis	79,9	13,6	21,8	6,0	2,3
04 granen	1.427,4	165,4	781,8	164,3	7,5
05 groente + fruit	235,8	66,0	182,7	86,0	6,4
06 suiker + honing	324,6	30,9	366,0	58,9	4,8
07 koffie, thee, cacao. spec.	39,5	28,4	146,2	39,6	5,2
08 veevoeder	220,0	17,0	176,5	26,3	1,3
09 div. voedingsprep.	232,6	49,0	315,3	76,9	4,9
totaal	3.945,7	841,9	3.327,0	789,9	56,6

Bron: UNCTAD, Foreign Trade by Commodities, 1986.

Bijlage C1 Nominale protectiecoëfficiënten voor producenten en consumentenprijzen voor bepaalde producten in industriële landen, gemiddelde voor 1980-1982

	Australië	Canada	EEG	Japan	VS
Tarwe, npc, producent	1,04	1,15	1,25	3,80	1,15
consument	1,08	1,12	1,30	1,25	1,00
Voergranen, npc, producent	1,00	1,00	1,40	4,30	1,00
consument	1,00	1,00	1,40	1,30	1,00
Rijst, npc, producent	1,15	1,00	1,40	3,30	1,30
consument	1,75	1,00	1,40	2,90	1,00
Rundervlees, npc, producent	1,00	1,00	1,90	4,00	1,00
consument	1,00	1,00	1,90	4,00	1,00
Varkensvlees, npc, producent	1,00	1,10	1,25	1,50	1,00
consument	1,00	1,10	1,25	1,50	1,00
Zuivelproducten, npc, producent	1,30	1,95	1,75	2,90	2,00
consument	1,40	1,95	1,80	2,90	2,00
Suiker, npc, producent	1,00	1,30	1,50	3,00	1,40
consument	1,40	1,30	1,70	2,60	1,40
Gemiddelde (gewogen)					
npc, producent	1,04	1,17	1,54	2,44	1,16
consument	1,09	1,16	1,56	2,08	1,17

Bron: Wereldbank, 1986: 112-113.

Bijlage C2 Nominale graden van agrarische protectie, 1955-1980

Land	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Verenigde Staten	2,3	0,9	7,6	9,8	3,8	-0,1
Frankrijk	23,8	18,5	21,9	30,6	21,9	22,8
West Duitsland	21,9	28,9	31,9	30,7	26,4	29,6
Italië	29,5	29,9	34,7	37,1	23,3	32,9
Nederland	10,7	18,1	23,5	25,7	22,4	20,2
Verenigd Koninkrijk	25,9	25,4	15,9	19,9	5,3	24,3
Denemarken	4,3	3,1	4,3	13,9	15,5	19,6
E.E.G	23,3	24,3	28,1	31,5	20,8	26,0
Zweden	23,8	28,7	31,7	36,8	26,8	33,6
Zwitserland	34,7	35,5	39,4	45,7	46,5	53,1
Japan	15,0	29,3	40,3	42,1	42,7	45,5

Bron: Matthews, 1986: 93.

Bijlage D1 Producenten Subsidie Equivalenten voor produkten en landen (gemiddelden 1979-1981, percentages)

	VS	Canada	EG	Australië	Japan
Zuivel	48,2	66,5	68,8	20,8	83,3
Tarwe	17,2	17,6	28,1 1)	3,4	95,8
Veevoedergranen	13,1	13,3	27,9	2,9	107,1
Rund- en kalfsvlees	9,5	13,1	52,7	4,0	54,9
Varkensvlees	6,2	14,5	21,7	2,7	14,0
Pluimvee	6,3	25,7	16,4	2,5	20,5
Suiker	17,1	12,5	25,0	-5,0	48,4
Rijst	5,4	..	13,6	14,4	68,8
Schapevlees	..	..	45,0	3,1	..
Wol	..	..	..	3,9	..
Sojabonen	6,9	..	36,2	..	108,1
Gemiddelde van alle bovengenoemde produkten	16,0	23,9	42,8	4,7	59,4

1) Gewone en durumtarwe.

Noot: .. = niet bekend.

N.B. Een minusteken betekent een belasting voor de producent; onder veevoedergranen en zuivel worden voor verschillende landen verschillende produktcombinaties gerangschikt.

Bron: OECD, 1987: 18.

Bijlage D2 Consumenten Subsidie Equivalenten voor produkten en landen (gemiddelden 1979-1981, percentages)

	Canada	Australië	EEG	V.S.	Japan
Rund- en kalfsvlees	-1,1	0	-12,3	+1,0	-29,2
Varkensvlees	0	0	-4,4	+1,1	-8,4
Pluimvee	-6,9	0	-5,0	+2,4	-10,4
Tarwe	+2,7	+3,4	-16,8 1)	n.a.	-25,4
Veevoedergranen	-1,1	0	-19,2	n.a.	-4,7
Suiker	-2,2	+21,7	-23,4	-7,7	-18,9
Melk	-25,5	-11,6	-23,7	-24,2	-30,7
Rijst	0	41,0	-1,8	n.a.	-44,5
Sojabonen	n.a.	n.a.	0	0	-0,4
Schapevlees	n.a.	0	-18,7	n.a.	0

1) Gewone en durumtarwe.

N.B. Een minusteken betekent een belasting voor de consument, een plusteken betekent een subsidie.

Bron: OECD, 1987: 19.

Bijlage E Macro-economisch overzicht van de vier ontwikkelingslanden

	Thailand	Malawi	Egypte	Burkina Faso
Bevolking, in miljoenen (1984)	50	6,8	46	6,6
G.N.P. p.c. (US\$ 1984)	860	180	720	160
gem. jaarl. groei 1965-1984 (%)	4,2	1,7	4,3	1,2
GDP (in mie US\$, 1984)	42.000	1.090	30.000	820
gem. jaarl. groei 1965-1973 (%)	7,8	5,7	3,8	2,4
1973-1984	6,8	3,3	8,5	2,9
Verdeling GDP (1984, %)				
landbouw	20	37	20	43
industrie	28	18	33	20
diensten	52	45	48	38
Beroepsbevolking (%)				
landbouw	70	83	46	87
industrie	10	7	20	4
diensten	20	9	34	9
Ligging	ZO-Azië aan zee	O-Afrika landlocked	N-Afrika	W-Afrika landlocked